

Страсбург, січень 1997 року

JOINT PROGR. Proj.UKR V.B.4(97)1

**СПІЛЬНА ПРОГРАМА
КОМІСІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СПІВТОВАРИСТВ І РАДИ ЄВРОПИ
У ГАЛУЗІ РЕФОРМИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ, МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ ТА ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

**ASSESSMENT OF THE UKRAINIAN
PRISON SYSTEM**

ОЦІНКА В'ЯЗНИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

**Доповідь про місії експертів Ради Європи в Україну
у червні та серпні 1996 року**

(Лейкс / Флюге / Філіп / Несторович)

(Переклад з англійської мови Є.М.Вишневецького)

- Рада Європи -

- Правовий директорат -

ВСТУП

Ця доповідь про в'язничну систему України була підготовлена в рамках Спільної програми Європейської комісії та Ради Європи у галузі реформи правової системи України. Програму здійснює Рада Європи.

Експерти, які брали участь у підготовці цієї доповіді були підібрані Радою Європи із врахуванням їхнього багатого досвіду у в'язничних справах.

Витрати на підготовку цієї доповіді були покриті завдяки добровільному фінансовому внеску уряду Японії у Раду Європи.

**Оцінка в'язничної системи України
групою експертів Ради Європи
(червень та серпень 1996 року)**

ЗМІСТ

Розділ	Стор.
1. Вступ	4
2. Історична довідка	5
3. Законодавча база	7
4. Смертна кара	9
5. Організаційна структура	13
6. Медичне обслуговування	18
7. Добір та підготовка персоналу	27
8. Попереднє ув'язнення	30
9. Процедура розміщення	32
10. В'язні	36
11. Загальні зауваження та рекомендації	41
12. Заключні коментарі	50
Додатки	
Додаток А. Перелік пенітенціарних установ України . . .	52
Додаток В. Перелік установ, що були відвідані	57
Додаток С. Опис установ, що були відвідані	58
Додаток D. Резюме рекомендацій	80

В'ЯЗНИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ

1. Вступ

1.1. Після обговорень, що відбулися між офіційними посадовими особами Ради Європи та представниками уряду України, було досягнуто згоди про те, що Рада Європи підготує програму співробітництва з метою надання консультативних послуг та забезпечення керівних принципів у справі приведення в'язничної системи України у більшу відповідність до західноєвропейських стандартів та Європейських в'язничних правил.

1.2. В основу програми була покладена необхідність:

- підготувати опис системи управління української в'язничної адміністрації, включаючи заклади для підготовки персоналу та окремі пенітенціарні установи,
- зробити оцінку можливостей запровадження необхідних перетворень у світлі Європейських в'язничних правил,
- підготувати конкретні пропозиції щодо запровадження змін як у короткостроковій, так і довгостроковій перспективі.

1.3. Для виконання цього завдання Рада Європи призначила таких експертів:

пан Гордон Лейкс - колишній заступник Генерального директора в'язничної служби Англії і Уельсу;

пан Крістоф Флюге - Голова в'язничної адміністрації Берліну, Німеччина;

пані Боділ Філіп - начальник в'язниці, Данія;

пан Драган Несторович - начальник в'язниці, Швеція.

Ця доповідь є їхнім звітом про візити в Україну у червні та серпні, а також про зустрічі, що відбулися у Києві 16 і 17 грудня 1996 року. Назви місцевостей наводяться у відповідності до місцевих правил.

1.4. Під час їхнього візиту в Україну з 5 по 21 червня пани Лейкс та Флюге мали зустрічі із заступником міністра внутрішніх справ генерал-лейтенантом Олександром Терещуком, начальником Центральної в'язничної адміністрації генерал-лейтенантом Іваном Штаньком, його заступниками та іншими відповідальними співробітниками Центральної в'язничної адміністрації. Вони також відвідали дві школи підготовки персоналу та сім пенітенціарних установ у Києві та сусідніх областях. Всі чотири члени групи зібралися в Києві 12 серпня і до від'їзду, тобто до 30 серпня, побували у 5 інших областях, де відвідали 9 різних пенітенціарних установ (див. Додаток В).

1.5. Під час поїздок експертів супроводжували якнайменш один із відповідальних співробітників Центральної в'язничної адміністрації, як правило це був полковник Іван Красночок, і начальник відповідного обласного відділу виконання покрань. Вони координували візити експертів і забезпечували інформацією з глобальних та інших питань, які місцевий персонал компетентно вирішувати не може. Усний переклад забезпечували Людмила Бондарчук, Михайло Колодяжний та Едвард Любенко - усі співробітники Відділу міжнародних зв'язків Міністерства внутрішніх справ. Вони працювали з ранку до вечора без нарікань і, незважаючи на тяжкі випробування, на які вони наражалися у своїй роботі, нерідко у дуже складних обставинах, вони завжди були ввічливими та доброзичливими і надали експертам безцінну допомогу.

1.6. Експерти висловлюють щирю вдячність генерал-лейтенанту Штаньку, його першому та другому заступникам Олександру Пташинському та Володимиру Львовичкіну, а також іншим відповідальним працівникам Центральної в'язничної адміністрації, які надали компетентну та цінну інформацію і зробили все можливе для сприяння візиту експертів.

1.7. Вони також висловлюють вдячність за доброзичливість, готовність до співробітництва та гостинність, з якими їх зустрічали в пенітенціарних установах. Начальники установ надавали загальну всебічну інформацію, відповідали на запитання експертів у повному обсязі і відверто та забезпечили безперешкодний доступ до всіх частин їхніх установ. Труднощі у тлумаченні цифрових даних та інших технічних питань нерідко призводили до непорозуміння, але завдяки терпимості та розумінню з боку начальників установ та їхнього персоналу ці проблеми, як правило, дружньо вирішувалися.

2. Історична довідка

2.1. Територія України була включена до складу Польщі у XVI сторіччі, а в 1703 році вона була проголошена частиною Росії. Наприкінці Першої світової війни були намагання створити незалежний уряд, але у 1922 році після Громадянської війни та вторгнення Червоної Армії Україна стала Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою. Вся територія України увійшла до складу СРСР у 1945 році. 24 серпня 1991 року Україна проголосила свою незалежність і пізніше цього ж року після розпаду СРСР взяла участь у першому засіданні нової Співдружності Незалежних Держав.

2.2. Територія України складає 603 700 кв.км, і вона є другою за розмірами європейською державою. Вона має спільні кордони з Польщею, Беларуссю, Росією, Словачією, Угорщиною, Румунією та Молдовою. Населення України складає приблизно 52,1 млн. чоловік, з яких 72% - українці, а 22% - росіяни. У 1989 році офіційною мовою в Україні була проголошена українська, хоча широко також застосовується російська мова.

2.3. Адміністративний устрій країни передбачає 24 області та Автономну Республіку Крим. Київ є столицею і найбільшим містом України з населенням більш як 3 млн. мешканців. Більше одного мільйона мешканців мають 4 міста: Харків, Дніпропетровськ, Одеса та Донецьк.

2.4. До незалежності українська економіка була складовою частиною планової економіки Радянського Союзу. Приблизно 40% виробництва України було спрямовано на військовий та промисловий сектори радянської економіки. Згорання таких тісних економічних зв'язків та зменшення попиту на експорт військової продукції призвели до різкого падіння виробництва у всіх секторах. Впродовж перших трьох років незалежності валовий внутрішній продукт зменшився приблизно на 50%, але на початку 1995 року це падіння було практично зупинене.

2.5. У 1991-1993 роках інфляція зросла з 390% до 10255% головним чином в результаті великих витрат у промисловому та соціальному секторах. Запровадження більш суворої грошової політики у 1994 році призвело до скорочення щомісячної інфляції до менш ніж 10%; на середину 1995 року щомісячна інфляція становила менше 5%. Невдовзі після проголошення незалежності як тимчасовий захід була запроваджена українська валюта - карбованець. Її обмінний курс впав з 293 крб. за 1 дол.США у 1992 році до приблизно 186 000 крб. за 1 дол.США у середині 1996 року. Після багатьох затримок у вересні 1996 року карбованець був замінений новою національною валютою - гривнею з обмінним курсом приблизно 1,89 за 1 дол.США.

2.6. Хоча Україна і забезпечує себе вугіллям, вона змушена імпортувати 90% потреб нафти і 75% природного газу. Оскільки Україна має свої власні уранові запаси, атомна енергетика є одним з найдешевших і найбільш незалежних джерел енергії, і приблизно 30% національного виробництва електроенергії забезпечувалося 5 атомними електростанціями України. У квітні 1986 року в результаті вибуху одного з атомних реакторів на Чорнобильській АЕС 40 тис.кв.км української території зазнали радіоактивного забруднення, а 4,7 млн.га сільськогосподарських земель були втрачені.

2.7. З того часу із забруднених районів було переселено приблизно 120 тис. мешканців, а 3 млн.осіб, які безпосередньо постраждали від вибуху, зараз мають право на безкоштовні ліки, субсидії на їжу та достроковий вихід на пенсію. Сьогодні 1/6 частина національного бюджету витрачається на послаблення наслідків Чорнобильської аварії. Вже досягнуто згоди про те, що міжнародне співтовариство надасть фінансову допомогу для того, щоб Чорнобильську АЕС можна було закрити до 2000 року.

2.8. Загальне скорочення доходів населення призвело до суттєвого зростання чисельності бідних людей. За даними Організації Об'єднаних Націй, у 1989-1993 роках частина сімейного бюджету, що використовується на харчування, зросла на 24%, в той час як середня щоденна калорійність їжі знизилася приблизно на 19%. В той же час погіршилася якість медичного обслуговування, що зумовлюється застарілим обладнанням та хронічним браком ліків. Україна знаходилася у повній залежності від СРСР з точки зору постачання ліків та сировини для їх виготовлення, і у 1991 році на їхній імпорт Україна витратила 800 млн.дол.США. У 1992 році цей імпорт взагалі припинився. Хоча сьогодні ситуація дещо поліпшилася, Україна все ще не спроможна виробляти деякі з найбільш важливих фармацевтичних препаратів, брак валюти обмежує імпорт.

2.9. У жовтні 1994 року Президент Кучма запропонував програму реформ із 6 пунктів, яка підтвердила і посилила намір уряду України прямувати до ринкової економіки. Після цього МВФ затвердив першу половину короткострокового кредиту у розмірі 700

млн.дол.США, Світовий банк надав реабілітаційну позику 500 млн.дол.США, а у квітні 1995 року МВФ затвердив резервну угоду у розмірі 1,96 млрд.дол.США.

3. Законодавча база

3.1. До проголошення незалежності пенітенціарна система України як і усіх інших республік колишнього СРСР, функціонувала відповідно до законодавчих та нормативних вимог, встановлених Кримінальним кодексом СРСР та його підзаконними актами. Після 24 серпня 1991 року ця структура була значно виправлена з метою врахування нових обставин. У 1993 році набув чинності український Виправно-трудоий кодекс, положення якого з того часу неодноразово змінювалися з метою збільшення кількості передач, які в'язень може отримувати, і послаблення деяких попередніх обмежень на листування та побачення. В той же час продовжується робота над розробкою нового Кримінального кодексу, Кримінально-процесуального кодексу та Кримінально-виконавчого кодексу. Можна сподіватися, що остаточні проекти цих документів будуть подані парламенту на розгляд у найближчому майбутньому.

3.2. 14 липня 1992 року Україна подала заявку про вступ до Ради Європи. У вересні 1992 року українському парламентові був наданий статус спеціально запрошеного гостя в Парламентській асамблеї Ради Європи, яка у своєму висновку No 190(1995) рекомендувала Комітетові міністрів запропонувати Україні стати членом Ради Європи і надати їй 12 місць у Парламентській асамблеї.

3.3. Ці рекомендації, ухвалені Асамблеєю 26 вересня 1995 року, спиралися на розуміння того, що через рік після вступу Україна, крім іншого, схвалить нову Конституцію, концепцію правової політики у галузі захисту прав людини, правової та судової реформи, новий Кримінальний кодекс та Кримінально-процесуальний кодекс. Передбачалося також, що функція управління в'язницями буде передана Міністерству юстиції до кінця 1998 року.

3.4. Асамблея також відзначила, що Україна, крім іншого, має намір підписати Європейську конвенцію з прав людини під час вступу до Ради Європи, підписати впродовж одного року та ратифікувати впродовж трьох років з моменту вступу Протокол No 6 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини, що стосується скасування смертної кари, а також запровадити мораторій на виконання смертних вироків з дня вступу. Україна стала членом Ради Європи 9 листопада 1995 року, і у своєму виступі перед Парламентською асамблеєю 23 квітня 1996 року Президент Кучма підтвердив, що Україна поважатиме всі свої зобов'язання. Конвенція з прав людини була підписана у листопаді 1995 року, а Європейська конвенція про запобігання тортурам і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню була підписана у травні 1996 року. Жодна з цих конвенцій ще не ратифікована. Сьогоднішній стан справ у галузі смертної кари та виконання смертних вироків, див. розділ IV цієї доповіді.

3.5. Ми не мали можливості ознайомитися з проектами законодавчих актів і супроводжуючих їх положень, але нам повідомили, що попередньо з експертами Ради Європи були проведені консультації і що принципи, викладені в Європейських в'язничних правилах, враховані в них належним чином. Нова Конституція була

ухвалена 28 червня 1996 року, і слід сподіватися, що запровадження нового законодавства, відповідно до зобов'язань, взятих 26 вересня 1995 року, буде сьогодні одним з першочергових завдань.

3.6. Види покарань, які сьогодні існують в арсеналі судів і які регулюються статтею 23 чинного Кримінального кодексу, включають:

- громадську догану;
- позбавлення батьківських прав;
- конфіскацію майна, отриманого злочинним шляхом;
- умовне звільнення на 2 роки на поруки - умовно засуджений має відмічатися у місцевому відділенні міліції і підлягає нагляду спеціального органу, який існує у кожній області і доповідає про порушення у суд;
- відстрочку виконання вироку - для осіб, які вперше засуджуються до позбавлення волі на строк до 5 років, виконання вироку може відстрочуватися на строк до 3 років від усього проголошеного вироку;
- виправні роботи і обмеження заробітної плати - суд направляє правопорушника на роботу і повідомляє працедавцю умови, які мають до нього застосовуватися. Правопорушники можуть бути зобов'язані сплачувати до 20% їхньої заробітної плати у вигляді штрафу;
- позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю;
- позбавлення волі - для військовослужбовців позбавлення військових звань і/або направлення в дисциплінарний батальон.

Примітка: Злочини, за які може застосовуватися смертна кара, і відповідні статті Кримінального кодексу розглядаються у розділі IV цієї доповіді.

У першій половині 1996 року суди проголосили 125 200 вироків, з яких 44 000 (35,1%) передбачали позбавлення волі.

4. Смертна кара

4.1. У 1992 році у Кримінальний кодекс та у Кримінально-процесуальний кодекс були внесені зміни, в результаті яких кількість злочинів, що караються смертною карою, була зменшена. Злочини, за які може бути призначена смертна кара, визначаються в українському Кримінальному кодексі:

- посягання на життя державного діяча (стаття 58);
- посягання на життя представника іноземної держави (стаття 59);

- посягання на життя групи людей або майно (стаття 60);
- умисне вбивство при обтяжуючих обставинах (стаття 93);
- посягання на життя працівника міліції або народного дружинника, а також військовослужбовця у зв'язку з їх діяльністю по охороні громадського порядку (стаття 190 прим.).

4.2. Особа, засуджена до смертної кари, спочатку направляється у слідчий ізолятор, де вона має сім днів на оскарження. Якщо вона особисто не подає оскарження, начальник в'язниці робить це замість неї. Розгляд оскарження може тривати багато місяців, і засуджені не зобов'язані особисто бути присутніми на ньому, хоча багатьом з них це дозволяється. Якщо суди не задовольняють оскарження, засуджений може тоді подати прохання Президенту про помилування і він утримується у слідчому ізоляторі іноді впродовж багатьох місяців, поки його апеляція не буде розглянута президентською комісією.

4.3. Якщо Президент приймає рішення про помилування, смертна кара може бути замінена позбавленням волі на строк до 20 років, і засуджений переводиться у колонію особливого режиму (максимальна охорона) No 52 у Донецькій області або No 58 у Хмельницькій області. Такі засуджені мають такий самий статус, як і "особливо небезпечні рецидивісти", за визначенням статті 26 Кримінального кодексу, і після відбуття 50% призначеного строку покарання можуть бути переведені в іншу категорію.

4.4. Спочатку ми не змогли отримати докладної інформації про подальшу процедуру у разі відмови Президента у помилуванні. Більшість старших посадових осіб не знають, які процедури здійснюються безпосередньо перед виконанням смертного вироку, де він виконується, що відбувається з тілом страченого і яка інформація надається, якщо вона взагалі надається, найближчим родичам. Офіційні запити щодо отримання такої інформації і відповідних цифрових даних були відхилені на підставі того, що уряд розглядає такі дані як державну таємницю; правда, ми отримали підтвердження, що смертні вирок виконуються шляхом розстрілу.

4.5. Офіційні особи надали інформацію про те, що впродовж останніх п'яти років 126 оскаржень були задоволені і що у червні 1996 року 160 засуджених до смертної кари чекали результатів розгляду їхніх оскаржень у суді або відповіді на їхні прохання до Президента про помилування.

4.6. Додаткова інформація була отримана з газети, у якій було опубліковане інтерв'ю з Головою Верховного Суду; він, як писала газета, сказав, що за 15 останніх років, тобто з 1981 по 1995 рік, до смертної кари було засуджено 1984 особи, 185 з них - у 1995 році і що у першій половині 1996 року до смертної кари було засуджено 93 особи. Організація "Міжнародна амністія", посилаючись на статистичні дані, які начебто були оприлюднені Міністерством юстиції, але які нам не були надані, повідомила, що у 1995 році до смертної кари була засуджена 191 особа і що 149 (78%) з цих осіб були страчені; аналогічні дані за 1994 рік складають відповідно 143 і 60 (41,9%).

4.7. У доповіді України Комітетові Організації Об'єднаних Націй проти тортур (CAT/C/34/Add.1, 10 July 1996) містяться такі цифрові дані:

Рік	Засуджено до смертної кари	Страчено	Страчено (%)
1991	112	42	19,6
1992	103	79	76,7
1993	117	78	66,7
1994	143	103	72,3
1995	191	149	78,0

4.8. Жоден із засуджених, які чекали на рішення Президента і з якими ми розмовляли, нічого не знав про подальші процедури або інформування. Один із них сказав нам, що, якби Президент відхилив його прохання про помилування, то він би вже не жив; хоча з цього приводу йому не було надано ніякої офіційної інформації. Все, що нам вдалося з'ясувати з певним ступенем достовірності - це те, що засуджений, прохання про помилування якого відхиляється, забирається із слідчого ізолятора групою, що називається "конвой". Ці люди, які входять до складу спеціального підрозділу Міністерства внутрішніх справ, доставляють в'язня у невідоме місце і там його розстрілюють. Ніякої інформації про те, що відбувається з тілом страченого або яка інформація надається, якщо вона взагалі надається, найближчим родичам, нам не було надано.

4.9. Коли Україна вступила до Ради Європи у 1995 році, вона взяла на себе зобов'язання підписати Протокол № 6 до Європейської конвенції з прав людини, який стосується скасування смертної кари, впродовж наступного року, ратифікувати його впродовж 3 років після приєднання до Конвенції і негайно запровадити мораторій на виконання смертних вироків. Статті, що публікуються у газетах та інформація, що надається неурядовими організаціями, породжують сумніви щодо дотримання мораторію на виконання смертних вироків; аналогічні сумніви були також висловлені адвокатом одного із нещодавно засуджених до смертної кари.

4.10. Перевірка журналу реєстрації в одному із слідчих ізоляторів (№ 192 в Одеській області) показала, що у 1996 році з цього ізолятора було вивезено 10 засуджених до смертної кари. Жоден з офіційних записів не вказував, чому в'язні були вивезені, куди вони були вивезені, чи вони були помилувані, чи смертний вирок був приведений у виконання. Ніхто відповісти на ці запитання не зміг. Один запис у журналі реєстрації слідчого ізолятора № 196 (Житомирська область) свідчив про те, що Віталій Гуменюк, якого було засуджено до смертної кари, був переведений до Києва 30 червня. Цей запис супроводжувався надписом (можливо неофіційним) "на страту".

4.11. Як повідомила організація "Міжнародна амністія", у березні 1996 року Посольство України в Канаді проінформувало її про те, що "...на національному рівні ніяких офіційних законодавчих актів про скасування смертної кари не схвалено, а

мораторія на виконання смертних вироків не запроваджено". У травні 1996 року "Міжнародна амністія" була проінформована, що один з працівників Генеральної прокуратури сказав батькові одного засудженого до смертної кари (Сергія Текучева), що він нічого не знає про мораторій на виконання смертних вироків і що режим для засуджених осіб залишається тим самим. 28 червня 1996 року в результаті обговорень Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію 1097 про скасування смертної кари в Європі. Ця резолюція, крім іншого, засуджує Україну за явне порушення свого зобов'язання запровадити мораторій на виконання смертних вироків з моменту вступу до Ради Європи.

4.12. Резолюція 1097 була доведена до відома високих посадових осіб пенітенціарної служби, які потім інформували нас, що 21 серпня 1996 року Президент України видав наказ про створення комітету з питань смертної кари. До складу цього комітету входитимуть 15 членів: високі посадові особи уряду, Верховного Суду, Генеральної прокуратури, члени правозахисних організацій та декілька невизначених експертів. Ми не були поінформовані про повноваження цього комітету, але нам сказали, що він розглядатиме вимоги та рекомендації Ради Європи.

4.13. Незважаючи на численні сумніви, які підсилювалися браком інформації щодо місцезнаходження 10 засуджених, які були вивезені з камер для смертників колонії No 192 (Одеська область), ми не знайшли свідчень, що підтверджували б наші підозри у тому, що смертні вирокі продовжують виконуватися.

4.14. 18 листопада 1996 року "Міжнародна амністія" повідомила, що Сергій Текучев був страчений 17 жовтня 1996 року, через два дні після його переведення у слідчий ізолятор No 178 у Дніпропетровській області. Його батьки були офіційно повідомлені про його страту лише 13 листопада 1996 року, коли вони отримали свідоцтво про смерть. 29 листопада одне французьке інформаційне агентство повідомило, що, за словами однієї відповідальної української особи, з початку 1996 року було страчено більше 100 засуджених осіб, причому 89 з них - у першій половині року. Ця інформація пізніше була підтверджена у прес-релізі Ради Європи, який вийшов після семінару, що відбувся у Києві 28 і 29 листопада.

4.15. У прес-релізі Ради Європи, що вийшов 10 грудня 1996 року, зазначалося, що Голова Парламентської асамблеї Лені Фішер звернулася із закликом до всіх держав-членів повністю дотримуватися Європейської конвенції з прав людини. Вона висловила жаль з приводу того, що Росія та Україна не виконали своїх зобов'язань щодо смертної кари: "Під час приєднання до Ради Європи Росія та Україна взяли на себе зобов'язання негайно запровадити мораторій на виконання смертних вироків. Однак сьогодні кількість страчених є навіть більшою, ніж раніше. Ця ситуація обов'язково повинна бути змінена".

4.16. Під час наших зустрічей у Києві 16 та 17 грудня 1996 року заступник міністра генерал-лейтенант Олександр Терещук сказав нам, що, хоча Парламент вирішив не запроваджувати мораторій на виконання смертних вироків, під час певного періоду засуджені не страчувалися, в результаті чого вони утримувалися у камерах для смертників впродовж періоду до 18 місяців. Проте, оскільки суди продовжували

виносити смертні вироки, а президентська комісія не рекомендувала помилування в усіх випадках, виникла необхідність виконувати смертні вироки.

4.17. Було також пояснено, що рішення президентської комісії про відмову у помилуванні повідомляються Верховному Суду, який в свою чергу інформує суд, що ухвалив смертний вирок, який потім видає наказ Міністерству внутрішніх справ про виконання вироку. Суд, що ухвалив вирок, повідомляється про дату виконання вироку, і він має інформувати про це родичів страченої особи.

4.18. Нас повідомили, що, хоча засуджені до смертної кари утримуються у слідчих ізоляторах до завершення процедури оскарження, вироки виконуються не в усіх слідчих ізоляторах. Відповідно до Закону про державну таємницю, який був ухвалений 21 січня 1994 року, Держкомсекрет відніс час, дату та місце виконання смертного вироку, а також особистість виконавця до державної таємниці.

Ми рекомендуємо:

- якнайскоріше запровадити мораторій на виконання смертних вироків відповідно до зобов'язання, яке було взяте під час вступу до Ради Європи;
- зняти таємність, що оточує правила, процедури та всі інші питання, які стосуються смертної кари та виконання смертних вироків;
- інформувати усіх осіб, засуджених до смертної кари, як усно так і письмово, про їхні права та обов'язки і про процедури, які мають виконуватися;
- таку ж саму інформацію надавати у письмовій формі найближчим родичам засуджених;
- розглядати оскарження смертних вироків і будь-які прохання до Президента про помилування так швидко, як це дозволяє ретельний розгляд усіх обставин;
- повідомляти засудженим, які мають бути страчені, та їхнім найближчим родичам дату, час та місце страти, забезпечувати можливості останнього побачення і повідомляти найближчих родичів про місце поховання;
- інформувати громадськість якнайменш один раз на рік про кількість смертних вироків, ухвалених судами, кількість оскаржень у суди та прохань до Президента про помилування (задоволених і відхилених), покарання, що було застосоване замість смертної кари, та кількість засуджених, які були страчені.

5. Організаційна структура

5.1 На час нашого візиту українська пенітенціарна служба була складовою частиною Міністерства внутрішніх справ. Хоча цю службу планується передати до Міністерства

юстиції, пов'язані з цим фінансові та матеріальні проблеми можуть затримати цю передачу на період до 2 років. Оперативне та адміністративне управління пенітенціарною службою здійснює начальник Головного Управління Міністерства внутрішніх справ України. Під час наших візитів цю посаду обіймав генерал-лейтенант Іван Штанько, який працює у пенітенціарній системі впродовж багатьох років. Він безпосередньо відповідає за функціонування пенітенціарної служби перед заступником міністра внутрішніх справ, і йому надають допомогу у його роботі 4 заступники. Перший заступник відповідає за питання виконання покарань, другий - за працевикористання та виробництво, третій - за фінансово-економічні питання, а четвертий займається питаннями матеріально-технічного забезпечення.

5.2 Штаб-квартира пенітенціарної служби знаходиться у Києві і нараховує біля 250 працівників. В цілому у пенітенціарній службі працює приблизно 37 000 осіб, з яких 21 000 - це атестовані працівники органів внутрішніх справ, а 16 000 - вільнонаймані особи. Приблизно 7 000 засуджених осіб працюють на роботах по обслуговуванню пенітенціарних установ, які інакше мали б здійснюватися в'язничним персоналом. Крім того, до складу пенітенціарної служби входять також військовослужбовці внутрішніх військ (див. пункт 5.8 нижче).

5.3 За визначенням генерала Штанько, штаб-квартира:

- здійснює централізований контроль за функціонуванням і облаштуванням пенітенціарних установ;
- здійснює фінансовий контроль;
- готує законопроекти та проекти нормативних актів;
- готує поправки до діючого законодавства та нормативних актів.

5.4 Оперативний контроль за функціонуванням всієї служби здійснюється через обласні структури, які з географічної точки зору співпадають з 24 адміністративними областями і Автономною Республікою Крим. Кожна обласна пенітенціарна служба знаходиться під оперативним керівництвом начальника обласного відділу (управління) виконання покарань, якому допомагає невеликий штат співробітників. В 11 найбільших областях начальники обласних структур виконання покарань прирівнюються по посаді до начальника управління, а в 14 менших областях - до посади начальника відділу.

5.5 Українські пенітенціарні установи розподіляються на:

слідчі ізолятори - установи, де під вартою утримуються особи, що знаходяться під слідством, чекають постанови суду або підтвердження вироку і, в деяких випадках, результатів оскарження. Невелика кількість засуджених осіб знаходиться в них для обслуговування установ.

Колонії - установи, де засуджені особи відбувають покарання. Цей термін походить від колишнього "виправно-трудова колонія" або, у випадку неповнолітніх, "виховно-трудова колонія".

В'язниці - окремі, забезпечені охороною приміщення у слідчих ізоляторах, де засуджені особи утримуються за рішенням суду. Суд може ухвалити рішення про відбуття у в'язниці всього або частини строку покарання. Засуджені тут утримуються у дуже обмеженому режимі, вони не можуть пересуватися по установі, а кімнати, які, як правило, розраховані на багатьох осіб, не мають відповідних санітарних умов. Цей термін скоріше відображає обмеженість режиму, ніж тип установи.

5.6 В цілому українська пенітенціарна система нараховує 166 установ, деякі з яких мають окремі спеціалізовані медичні частини (див. Додаток А). У червні 1996 року в них утримувалося 213 654 особи, з яких 43 684 (20,4%) - у 32 слідчих ізоляторах, а 169 970 осіб відбували покарання в 134 колоніях. Колонії включають 98 закритих та 21 відкриту установу для дорослих, 4 спеціалізовані лікарні та 11 установ для неповнолітніх. Станом на 16 грудня 1996 року кількість осіб у пенітенціарних установах збільшилася до 218 000. Надлишок у 6 000 осіб знаходиться у 14 спеціалізованих установах для лікування алкоголиків, які, хоча теоретично і підпорядковуються генералу Штанько, у цій доповіді не розглядаються.

5.7 Кожна установа офіційно має свій номер, який їй присвоювався за системою незрозумілою і сьогодні неактуальною. Анонімність, що створюється такою системою, посилює загальну атмосферу ізоляції, а то й таємності, яка все ще оточує пенітенціарну систему і суперечить принципам відкритого демократичного суспільства. Сьогодні слід докласти всіх зусиль для того, щоб інтегрувати пенітенціарні установи у ті населені пункти, в яких вони знаходяться. Це не тільки сприятиме інформуванню суспільства про те, що пенітенціарна служба робить від його імені, і поглибленню розуміння характеру і масштабів проблем, що стоять перед службою, але й підвищуватиме авторитет цієї служби в цілому і повагу до її працівників.

Ми рекомендуємо скасувати існуючу систему нумерації кожної пенітенціарної установи та ідентифікувати кожну пенітенціарну установу більш описовим найменуванням, яке сприяло б посиленню її відношення до населеного пункту, у якому вона знаходиться. Найменування мають вибиратися спільно з представниками місцевих органів (див. Європейські в'язничні правила (ЄВП), правило 53).

5.8 Кожна установа очолюється начальником, який залежно від розмірів та характеру установи має до чотирьох заступників та певну кількість атестованих співробітників органів внутрішніх справ, які складають середню ланку керівництва. Молодший персонал установ, який здійснює нагляд за ув'язненими, називається контролерами. 14 000 солдат входять до складу внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ, які відповідають за охорону периметрів пенітенціарних установ, надання допомоги контролерам у виконанні деяких повсякденних обов'язків по охороні та утриманні під вартою в межах установ, а також за ескортування ув'язнених до суду та з нього та під час перевезення з однієї установи в іншу.

5.9 Під час нашого візиту приблизно 7 000 (50%) військовослужбовців внутрішніх військ були задіяні на виконанні внутрішніх обов'язків, а решта використовувалися для

охорони периметрів та виконання інших обов'язків за межами установ. Дві третини військовослужбовців проходили обов'язкову військову службу, а одна третина працювала за контрактами. Кінцева ціль полягає у тому, щоб персонал, що охороняє периметри, і той, що забезпечує в установах внутрішню охорону та контрольні функції, залучався в пенітенціарну службу на контрактній основі. Ескортування в'язнів за межами установи поки що залишається завданням обмеженого військового контингенту.

5.10 Сьогодні необхідно застосовувати військовий контингент для боротьби із безпорядками в установах. Нас поінформували, що окрім тримісячної підготовки, яка передбачає вивчення питань в'язничної охорони та перевірок, кожний солдат щорічно проходить курс не менше 180 годин з питань боротьби із внутрішніми безпорядками у пенітенціарних установах. Плани на випадок непередбачених обставин переглядаються кожного року, а практичне навчання, в ході якого імітується кризисна ситуація, здійснюється в слідчих ізоляторах один раз на пів- року, а в колоніях - раз у два роки.

5.11 Постійне використання військовослужбовців у пенітенціарних установах або для охорони периметрів, або для виконання внутрішніх обов'язків є нераціональним, створює плутанину в підпорядкованості та підзвітності. Особливо неприпустимо, щоб військовослужбовці використовувалися для виконання завдань, в ході яких вони мають тісний контакт із в'язнями. Сучасна в'язнична система вимагає, щоб особи, які працюють із в'язнями, були спеціально підготовленими і могли робити значний внесок не тільки у процес управління, забезпечення охорони і контролю в установі, але й у справу особистого розвитку і реабілітації в'язнів, за яких вони відповідають. Для виконання такого завдання необхідна конкретна мотивація і програма професійної підготовки, яка відрізняється від програми добору і підготовки військовослужбовців.

Ми рекомендуємо усунути військовий персонал з пенітенціарних установ, звільнити його від обов'язків ескортування в'язнів якнайшвидше, а його сьгоднішні функції передати належним чином підготовленому персоналу пенітенціарної служби (див. ЄВП, правило 54).

5.12 На перші наші запитання щодо існування установ для утримання під вартою, що підпорядковуються службі безпеки, ми прямої відповіді не отримали. В подальшому в ході обговорень у нас склалося чітке враження, що служба безпеки має свої власні слідчі ізолятори у більшості, якщо не в усіх, областях. Офіційного підтвердження існування таких установ ми не отримали.

Ми рекомендуємо, щоб усі особи, які мають утримуватися під вартою з метою розслідування, які мають постати перед судом або відбувати покарання у вигляді позбавлення волі, утримувалися в установах, що знаходяться під адміністративним та оперативним контролем пенітенціарної служби (див. ЄВП, правила 51-63 і частина III Пояснювальної доповіді).

5.13 Українська пенітенціарна служба завжди мала тісні оперативні стосунки з військовими та міліцією, і вона нерідко (і неправильно) згадується як один із правоохоронних органів. Весь персонал, включаючи більшість адміністративного

персоналу, що працює у центральній та обласних штаб-квартирах, має військові звання як і міністри та багато хто з їхніх службовців. Хоча співробітництво між відомствами та взаємна підтримка відіграють важливу роль у підтриманні громадського порядку та безпеки в державі, ці три відомства мають виконувати різні функції. Тому ми вважаємо, що така тісна ув'язка, яка ще більше підсилюється використанням військовослужбовців, є неприйнятною. Ми вважаємо, що виведення військовослужбовців із складу пенітенціарної служби стане значним внеском у поточні зусилля, спрямовані на модернізацію служби і приведення її у більшу відповідність до європейських стандартів.

5.14 Використання військовослужбовців та атестованих співробітників органів внутрішніх справ перекидає в очах громадськості завдання та статус пенітенціарної служби і позбавляє службу її власного обличчя, якого вона потребує і заслуговує. Співробітники служби мають відрізнитися їхніми функціями, і тому більше уваги слід приділяти їхнім адміністративним, наглядовим та керівним функціям, а не їхній позиції на шаблі військової ієрархії.

5.15. Виведення військовослужбовців із складу пенітенціарної служби є одним з важливих елементів реформи і воно має супроводжуватися переглядом програм підготовки персоналу. Процес набуття цивільного характеру вимагає, щоб діяльність, яка має суто військовий характер, була замінена діяльністю, яка більш точно відображає особливості ролі пенітенціарної служби і важливість соціального внеску, який вона робить.

Ми рекомендуємо:

- **припинити всі організаційні та оперативні зв'язки з військовими та міліцією і приділяти першочергову увагу необхідності створення пенітенціарної служби як автономної соціальної організації;**
- **Раді Європи скоординувати заходи для старших посадових осіб по вивченню організаційної і адміністративної структури великих в'язничних систем Західної Європи;**
- **вжити аналогічних заходів для того, щоб керівники обласних відділів або управлінь та начальники установ могли ознайомитися з регіональними структурами та невеликими в'язничними системами;**
- **припинити використання військових звань та військової уніформи співробітниками пенітенціарної служби;**
- **надати співробітникам пенітенціарної служби уніформу, яка відрізнялась би за стилем та кольором від уніформи військовослужбовців та міліції;**
- **скорегувати програми підготовки персоналу таким чином, щоб вони більш точно враховували характер та масштаби його соціальної роботи (див. ЄВП, правило 55).**

5.16 Нам повідомили, що Генеральний прокурор приділяє великої уваги завданню прокуратури по здійсненню нагляду за пенітенціарною системою і що він призначив заступника Генерального прокурора особисто відповідальним за цю наглядову функцію і за підтримання правопорядку в установах.

5.17 Слідчі ізолятори знаходяться під наглядом прокурора відповідної області. Він сам або один з його заступників відвідує кожний ізолятор якнайменш один раз на місяць, перевіряє стан дотримання законів та нормативних актів, що регулюють діяльність пенітенціарної системи, перевіряє умови утримання та вислуховує скарги ув'язнених. Нагляд за дотриманням законності в колоніях здійснюють відповідні прокурори, кількість яких сьогодні становить 18 в 17 областях; там, де такі прокурори відсутні, їхні обов'язки виконують місцеві прокурори.

5.18 Прокурор має відвідувати колонії один раз на шість місяців і більш частіше, якщо він вважає це за необхідне. Він також відвідує їх щомісячно для перевірки законності покарань, призначених начальником за порушення внутрішнього розпорядку, огляду всіх частин установи і ознайомлення із скаргами засуджених. Нам було повідомлено, що на безпосередньо подані скарги відповідь дається впродовж 10-15 днів, але якщо скарга вимагає подальшого вивчення відповідь може даватися впродовж одного місяця. Для затримання відповіді на термін, що перевищує один місяць, треба мати дозвіл Генерального прокурора.

5.19 Наші спостереження свідчать про те, що існуюча система інспекцій функціонує не дуже ефективно. Під час нашого перебування в установах ми відзначили низку серйозних недоліків (наприклад відсутність у кожного засудженого свого ліжка), які мали б бути поміченими і виправленими під час навіть самої поверхової перевірки умов утримання. Багато засуджених, з якими ми розмовляли, сказали, що вони рідко бачать прокурора, а ті, хто таку можливість мав, не могли скаржитися з огляду на присутність персоналу, який його завжди супроводжує. Ті в'язні, які подали письмові скарги, жалкувалися, що затримки з відповідями набагато перевищують встановлені терміни.

Ми рекомендуємо:

- створити, як тільки це дозволять ресурси, інспекційний орган, який має координуватися з центрального рівня, бути незалежним і мати у своєму розпорядженні обласні групи, що включають досвідчених працівників пенітенціарної системи, представників інших громадських організацій, включаючи неурядові організації;

- скасувати після створення незалежного інспекційного органу інспекційні функції прокурора;

- здійснювати повну інспекцію кожної установи якнайменш один раз на рік;

- подавати письмову доповідь про кожну інспекцію відповідному міністру;

- оприлюднювати доповіді про кожну інспекцію разом з відповіддю міністра, за винятком додатку, що містить конфіденційну інформацію;

- керівникові інспекційного органу раз у два роки надавати парламентові письмовий звіт про здійснену роботу та встановлені факти (див. ЄВП, правило 4 і пункт 4 Пояснювальної доповіді).

6. Медичне обслуговування

6.1 Управління охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ включає невелику групу професійних лікарів та адміністративний персонал, які забезпечують зв'язок з Міністерством охорони здоров'я. Заступник начальника цього управління, полковник Олександр Гунченко, очолює медичну пенітенціарну службу. В кожній області існує медичний відділ, який здійснює нагляд та керівництво медичним персоналом, що працює в пенітенціарних установах, кожна з яких має свою медичну частину, в деяких є спеціалізовані медичні відділення.

6.2 Нижченаведені таблиці містять інформацію про установи та персонал, яка була надана начальником медичної пенітенціарної служби:

Медичні установи	Кількість	Кількість ліжок	Кількість хворих
Лікарні загального про-філю	9	1 421	1 117
Лікарні ТВ	8	4 016	6 603
Психіатричні лікарні	1	197	145
Шкірно-венеричні лікарні	1	320	230
Всього	19	5 954	8 095

Кількість працюючих

Персонал	Лікарні ТВ	Лікарні загального профілю	Слід-чі ізолятори	Колонії	Колонії для неповнолітніх	Всього
Лікарі	185	175	164	487	8	1054*
Спеціалісти						
Терапевти	6	37	40	99	8	180
Фтизіатри	84	2	22	-	-	108
Стоматологи	4	4	18	69	6	101
Психіатри	6	17	23	67	11	124

Невропато-логи	-	-	-	80	-	80
Медсестри	367	390	292	1075	97	2221
Всього	552	565	456	1562	140	3275

* Лише 80% штатного розкладу

6.3 Більшість медичних частин в установах укомплектовані персоналом добре і, хоча деяке обладнання вже застаріле, спорядження та умови не набагато відрізняються від цивільних лікарень. Можливо саме з цієї причини медичний персонал установ не скаржився на спорядження, наявність та стан обладнання або брак ліків; один стоматолог сказав, що він не може отримати захисного обладнання, яке йому необхідне для безпечного лікування ВІЛ інфікованих в'язнів.

6.4 Під час наших візитів у низку медичних частин і наших зустрічей з персоналом та в'язнями ми встановили хронічний брак коштів на придбання загального медичного спорядження та ліків, особливо антибіотиків, ліків від онкологічних і серцево-судинних захворювань. Ми дійшли висновку, що якість обладнання та забезпечення медичних частин і лікарень знаходяться на рівні, набагато нижчому, ніж в аналогічних медичних установах більшості західноєвропейських країн. Обладнання, яке розглядається як застаріле багатьма медичними центрами західноєвропейських в'язниць, могло б стати цінним внеском у медичну службу українських пенітенціарних установ. Як би таке обладнання могло б бути надане, воно дозволило б збільшити частку обмежених фінансових ресурсів, яка використовується на закупівлю ліків та іншого медичного спорядження.

Ми рекомендуємо запропонувати іншим державам-членам Ради Європи подарувати українській пенітенціарній службі те медичне обладнання, яке їм вже не потрібне.

6.5 Медичні частини в установах можуть забезпечувати обмежену госпіталізацію хворих на короткий строк, але у разі необхідності у тривалій госпіталізації, операції або іншому спеціалізованому лікуванні, яке виходить за межі можливостей місцевого медичного персоналу, хворі переводяться в одну з головних медичних установ пенітенціарної служби або, у виключних випадках, у цивільну лікарню.

6.6 Під час прийому в установу всі в'язні проходять медичний огляд і перевіряються на захворювання легенів та проходять тестування на ВІЛ/СНІД. Проби крові надсилаються у спеціалізовані лабораторії для аналізу, а результати повертаються лікарю, який відповідає за установу, що відправила кров на аналіз. Ніякого консультування до або після взяття крові на ВІЛ/СНІД, від чого в'язні, як правило, не можуть відмовитися, не проводиться, хоча в деяких місцевостях існують певні виключення з цього правила.

6.7 Обов'язкове тестування на ВІЛ було запроваджене з початку 1993 року, але, з огляду на невисокий рівень захворювання у позав'язничному суспільстві, було вирішено, що з 1 квітня 1997 року обов'язкове тестування на ВІЛ будуть проходити

тільки наркомани. Багато в'язнів, що інфіковані на ВІЛ, скаржилися, що, коли їм повідомляли результати аналізів, ніхто їм ніяких роз'яснень чи допомоги не надавав. В'язням надається дуже незначна інформація про ВІЛ/СНІД, а існуючі брошури відзначаються браком примірників та незадовільною презентацією матеріалу.

6.8 У червні нам повідомили, що в установах нема жодного в'язня із захворюванням СНІД і що, незважаючи на це, було створене спеціальне відділення на 10 ліжок для прийому нових хворих і відповідного лікування. У серпні нам сказали, що 5 чи 6 в'язнів хворіють СНІДом, двох з них ми бачили у слідчому ізоляторі № 196 у Донецькій області. Останнім часом різко зросла кількість в'язнів, інфікованих ВІЛ. На початку 1987 року було зареєстровано 2 таких випадки, а за наступні 5 років - лише 1. Впродовж 1992 року їх кількість зросла до 5; до 1995 року їх вже було зареєстровано 455, а на початок 1996 року кількість підтверджених випадків ВІЛ зросла до 1292, тобто приблизно на 184% за 12 місяців. Станом на 1 серпня 1996 року ВІЛ була інфікована 1241 особа, що знаходилася під вартою; статевий розподіл всіх цих випадків захворювання, більшість яких, як вважається, пов'язана із зловживанням наркотиками, наводиться у таблиці нижче.

Статус	Дорослі чоловіки	Дорослі жінки	Неповнолітні	Всього
Попереднє ув'язнення	450	61	33	544
Засуджені особи	571	106	20	697
Всього	1021	167	53	1241

6.9 Поширення цього захворювання в пенітенціарній системі та різке зростання кількості інфікованих в'язнів стурбувало як персонал, так і ув'язнених осіб. Ця висока стурбованість сьогодні зумовлюється браком інформації про шляхи поширення цієї інфекції, превентивні засоби та захворювання СНІД.

6.10 Відповідним чином офіційна реакція на проблему в'язнів, інфікованих ВІЛ, полягала у відокремленні їх від інших ув'язнених осіб. У деяких колоніях та слідчих ізоляторах для розміщення таких в'язнів були створені спеціальні відділення. Нас поінформували про те, що багато хто із співробітників відмовилися працювати з ними і що дехто з медичного персоналу, головним чином стоматологи, не мають бажання лікувати таких осіб. Нам сказали, що у деяких установах були запроваджені спеціальні надбавки для тих працівників, які працюють у тісному контакті із інфікованими ув'язненими.

6.11 Обов'язкове тестування позбавлених волі осіб суперечить широко визнаній міжнародній політиці в галузі тестування на ВІЛ і свідчить про те, що моральному аспекту дачі пацієнтом свідомої згоди до будь-якого медичного втручання приділяється мало уваги. Відокремлення в'язнів, інфікованих ВІЛ, не може виправдовуватися ризиком інфікування інших в'язнів або співробітників персоналу. Відокремлення таких в'язнів і сплата надбавок персоналу, який працює у тісному

контакти з ними, не є ні необхідними, ні доцільними. Така практика лише посилює небажану стурбованість в установі і може призвести до погіршення фізичного і психічного стану здоров'я інфікованих осіб.

6.12 Перед нашим від'їздом нас поінформували про те, що рішення про відокремлення в'язнів, інфікованих ВІЛ, було скасоване і що тепер вони будуть розміщуватися серед інших в'язнів. Було також підтверджено, що додаткові надбавки для співробітників, які працюють у контакті з інфікованими ВІЛ в'язнями, будуть припинені, хоча деяка додаткова допомога може сплачуватися тим співробітникам, які змушені працювати із в'язнями, що мають СНІД.

6.13 Хоча це була дуже приємна новина, ми попередили власті про труднощі, які постануть у зв'язку із побоюваннями, що панують в установах. Ми підкреслили необхідність надання в'язням та персоналу установ набагато більшої інформації про ВІЛ/СНІД і переконання у тому, що ця інфекція через нормальні контакти із в'язнями, інфікованими ВІЛ, не передається. Це вимагатиме активного здійснення програми інформації та медичної освіти серед персоналу та ув'язнених осіб. В'язничні служби Західної Європи вже мають значний досвід у вирішенні цих проблем. Вони могли б надати консультативні експертні послуги, які допоможуть українській пенітенціарній службі уникнути деяких помилок, що вони самі зробили, коли вперше постали перед такими проблемами.

6.14 Під час нашої зустрічі 17 грудня нас було поінформовано про те, що розміщення в'язнів, інфікованих ВІЛ, серед інших в'язнів затримане і що воно буде здійснюватися одночасно із зміною політики щодо обов'язкового аналізу крові (1 квітня 1997 року). Полковник Гунченко, начальник медичної пенітенціарної служби, також запевнив нас, що етичні норми конфіденційності будуть дотримуватися.

Ми рекомендуємо:

- переглянути політику обов'язкового тестування усіх в'язнів на ВІЛ у контексті поточної міжнародної політики у галузі тестування на ВІЛ;
- заохочувати медичний персонал установ робити більший наголос на етичному аспекті необхідності для пацієнтів давати свідому згоду до будь-якого медичного втручання;
- негайно вжити заходів для розробки плану дій по реалізації політики розміщення в'язнів, інфікованих ВІЛ, серед інших в'язнів;
- надавати в'язням, інфікованих ВІЛ, консультації після проведення аналізів;
- надавати більше інформації персоналу та в'язням про ВІЛ/СНІД і широко поширювати інформаційні і легкозрозумілі плакати та брошури;
- Раді Європи координувати надання експертних консультативних послуг з питань, пов'язаних із ВІЛ/СНІД в умовах позбавлення волі.

6.15 Співробітники медичного персоналу в установах не мають ні статусу, ні професійної незалежності, що надається їхнім колегам у більшості в'язничних систем західноєвропейських країн. Більшість з них є співробітниками в'язниць і розглядаються багатьма в'язнями як складова частина системи безпеки та контролю. Це враження посилюється обов'язком медичного персоналу установ носити уніформу. Хоча більшість в'язнів визнали, що вони мають безперешкодний доступ до лікаря, мало хто з них вважає лікарів незалежними медичними працівниками, найголовніше завдання яких полягає у піклуванні про фізичний і психічний стан здоров'я в'язнів.

Ми рекомендуємо, щоб співробітники медичної служби не носили уніформу і щоб вони ідентифікувалися їхніми професійними званнями, а не військовими або пенітенціарними рангами.

6.16 В межах своїх професійних обов'язків працівники медичного персоналу повинні використовувати свої знання та вплив для поліпшення умов утримання в'язнів в установах, в яких вони працюють. У цьому контексті важливо, щоб умови в медичних частинах та лікарнях були на якнайвищому рівні і таким чином являли собою стандарти, до яких мають тягнутися всі інші частини установи. Хоча більшість медичних частин, які ми бачили, підтримувалися у достатньо чистому стані, у декількох з них кількість ліжок була меншою, ніж кількість пацієнтів. В одному випадку (слідчий ізолятор No 183) лікар нічого не знав про те, що на всіх його пацієнтів ліжок не вистачає; в інших випадках брак ліжок був відомий, але мало що було зроблене для виправлення такої ситуації. Такий стан справ є неприйнятним ні для жодної частини установи, і викликає особливий жаль те, що така ситуація може існувати в приміщеннях, призначених для лікування хворих.

Ми рекомендуємо:

- **вжити негайних заходів для забезпечення того, щоб кожний хворий у медичній частині або лікарні та кожний в'язень у пенітенціарній установі мали окреме ліжко та постільні речі (див. ЄВП, правило 24);**
- **медичному персоналу забезпечити, щоб умови в медичних частинах були на високому рівні і слугували прикладом для інших частин установи;**
- **медичному персоналу регулярно перевіряти приміщення, де знаходяться в'язні, і використовувати свій професійний вплив для поліпшення загального стану чистоти та гігієни (див. ЄВП, правило 31);**
- **докладати зусиль для того, щоб персонал та в'язні зрозуміли: головне завдання в'язничного лікаря - це бути для кожного в'язня приватним лікарем, і що медичний персонал зобов'язаний робити все можливе для того, щоб в'язничне середовище не створювало загрози фізичному і психічному стану здоров'я хворих в'язнів (див. ЄВП, правило 30).**

6.17 Під час нашого огляду медичної частини у київському слідчому ізоляторі (No 183) ми побачили приміщення на 40 ліжок, у якому не визначена кількість ув'язнених

проходила медичний карантин. У зв'язку із високим ризиком інфікування лікар не дозволив нам зайти у приміщення, але ззовні ми побачили, що приміщення було переповнене, а умови - антисанітарними. Нам було пояснено, що люди у цьому приміщенні проходять карантин і не можуть з нього виходити ні за яких обставин, тому що у них був виявлений гепатит В чи С, або що є підстави вважати їх інфікованими цим захворюванням.

6.18 Нам сказали, що після карантину всі особи перевіряються на гепатит В, і ті, які не інфіковані, переводяться у загальні приміщення. Не будучи лікарями, ми не могли висловити думку щодо доцільності такого медичного підходу, але ми були дуже стурбовані умовами утримання хворих і ризиками, на які вони наражаються.

Ми рекомендуємо, щоб умови медичного карантину і пов'язані з ним медичні процедури, які застосовуються до хворих, що можуть бути потенційно інфіковані гепатитом В або С, були переглянуті кваліфікованим спеціалістом.

6.19 При колонії № 20 у Запорізькій області функціонує психіатрична лікарня. Вона розрахована на 197 засуджених осіб, які переводяться з інших установ у зв'язку із різними формами психічних розладів. У лікарні працюють 6 психіатрів, 40 медсестер і 24 контролери. Внутрішнє господарське обслуговування забезпечують 33 засуджені особи з головної колонії, деякі з них також допомагають медсестрам.

6.20 В день нашого візиту (21 серпня 1996 року) там знаходилося 139 хворих, причому всі вони були розміщені в одному блоці; інший блок в цей час ремонтувався. Нові пацієнти розміщуються у великих палатах для спостереження, де вони сплять на платформі, яка припіднята над підлогою і на якій знаходяться матраци та постільні речі. В одній з таких палат було 20 пацієнтів, але тільки 16 матраців, в іншій - 27 і 16 матраців. Після невизначеного періоду спостереження хворі можуть переводитися в менші палати, розраховані на 3 або 4 особи, де кожний має своє окреме ліжко та постільні речі.

6.21 Психіатр, який чергував у лікарні в день нашого візиту, пояснив, що лікування здійснюється виключно фармакологічними засобами. Він висловив думку про те, що найбільш ефективне лікування для психічних розладів в'язнів, які надходять у цю лікарню, полягає спочатку у застосуванні великих доз психотропних препаратів, а потім у поступовому скороченні цих доз. Результатом такого курсу лікування є те, що хворі перебувають у стані спокою і більшу частину часу проводять у ліжку. Ми побачили, що практично всі 139 пацієнтів знаходились у ліжку і тільки 2 з них сиділи.

6.22 Лікарня відзначається чистотою, але в той же час дуже спартанськими умовами; хворі мають дуже мало особистих речей, вони не мають особистих шаф, радіоприймачів або телевізорів. Їм дозволяється виходити на свіже повітря на 1 годину в день групами по 25-30 осіб; прилеглий двір представляє собою майданчик розміром приблизно 40 кв.м. Розташований поблизу парк, що міг би бути чудовим місцем для прогулянок, використовується тільки персоналом та в'язнями-помічниками. У лікарні є 3 туалети та 1 душова кімната із 3-ма душами на кожні 50 пацієнтів.

6.23 Нам повідомили, що тривалість знаходження в лікарні може бути від 2 тижнів до 6 місяців, після чого в'язні або відправляються у їхні колонії, або в одну з 3 колоній для інвалідів (10-20 на рік), або за рішенням суду переводяться у цивільну психіатричну лікарню (1 у 1995 році).

Ми рекомендуємо:

- щоб роль лікарні та її лікувальний режим були переглянуті групою лікарів-практиків на чолі з досвідченим судовим психіатром;
- щоб кожному пацієнту було забезпечене індивідуальне ліжко та постільні речі (див. пункт 4.13 вище і ЄВП, правило 24);
- щоб пацієнтам були створені можливості професійної, розважальної та лікувальної діяльності відповідно до їхніх фізичних і духовних потреб та здібностей (див. ЄВП, правило 32);
- докладати усіх зусиль для поліпшення умов утримання та створення більш медичного середовища;
- надати доступ пацієнтам до парку для прогулянок або іншої розважальної діяльності;
- щоб засуджені особи, що виконують внутрішні господарські роботи, не використовувалися для ескортування хворих або для надання допомоги під час прийому ліків або будь-якого іншого лікування (див. ЄВП, правило 34.1)

6.24 Усі нові особи, що поступають у в'язниці, перевіряються на туберкульоз. На час нашого візиту в Україні було зареєстровано 6 600 осіб із захворюванням туберкульозу, які були переведені у спеціалізовані лікарні пенітенціарної системи. Існує 4 спеціалізовані лікарні: No 3 в Донецькій області, No 5 в Миколаївській та No 7 і 61 у Херсонській областях. Існують також 4 менші медичні частини, які спеціалізуються на лікуванні туберкульозу і знаходяться в колоніях No 13 у Луганській області, No 69 у Полтавській, No 17 у Харківській і No 63 у Тернопільській областях. Через брак часу ми не змогли відвідати жодну з цих частин.

6.25 Обов'язки в'язничних лікарів були сформульовані у 1979 році Міжнародною радою в'язничних медичних служб. Текст, що наводиться нижче, є корисним керівництвом для всіх медичних співробітників, які працюють у пенітенціарних установах:

Афінська клятва

Ми, медичні працівники, що працюють у в'язничному середовищі, зібравшись в Афінх 10 вересня 1979 року, зобов'язуємося відповідно до духу клятви Гіпократата докладати зусиль для забезпечення якнайкращої можливої медичної допомоги

ув'язненим з будь-яких причин особам, без шкоди для нашої відповідної професійної етики та в її межах.

Ми визнаємо право ув'язнених осіб на отримання якнайкращої можливої медичної допомоги.

Ми зобов'язуємося:

1. утримуватися від санкціонування або затвердження будь-якого фізичного покарання;
2. утримуватися від участі у будь-яких тортурах;
3. не брати участі ні у яких експериментах над ув'язненими особами, коли вони проводяться без їхньої свідомої згоди;
4. зберігати конфіденційність інформації, отриманої у професійних стосунках з хворими;
5. керуватися у наших медичних висновках потребами наших пацієнтів і забезпечувати, щоб ці висновки превалювали над будь-якими іншими немедичними питаннями.

Ми рекомендуємо поширити Афінську клятву серед усіх начальників установ та медичних і санітарних співробітників пенітенціарних установ.

6.26 Під час наших візитів в установи з'ясувалося, що мало хто із співробітників медичної пенітенціарної служби мав можливість зустрічатися із своїми колегами, що працюють в інших європейських в'язничних системах. В результаті цього їм бракує їхнього досвіду і вони з професійної точки зору відчувають себе ізольованими. Було досягнуто згоди про те, що 3 штатних лікарів з пенітенціарних установ візьмуть участь у конференції в'язничних медичних співробітників, яка відбудеться у Латвії. Міжнародна рада в'язничних медичних служб люб'язно погодилася сплатити витрати на участь у конференції та проживання, в той час як дорожні витрати мали бути покритими українською пенітенціарною службою.

6.27 Заступник міністра внутрішніх справ та старші посадові особи пенітенціарної служби з піднесенням сприйняли цей захід. Але ми були особливо розчаровані, коли дізналися, що незадовго до початку конференції організатори були повідомлені, що учасники від України не прибудуть. Прикро, що така цінна можливість збагатити професійний досвід лікарів-практиків була втрачена. Як з'ясувалося пізніше, причиною їхньої відсутності стала нестача коштів для сплати подорожніх більш, ніж на 1 лікаря. Коли це стало відомо, було вже дуже пізно вживати якихось необхідних заходів. Якщо аналогічна ситуація виникне знову, ми радимо інформувати про це Раду Європи та організаторів з надією на можливе додаткове фінансування.

Ми рекомендуємо:

- вжити заходів для того, щоб співробітники медичної служби, які працюють у пенітенціарних установах, мали можливість відвідувати інші в'язничні системи;
- щоб Рада Європи забезпечувала медичному персоналу можливість зустрічатися із своїми колегами з інших європейських в'язничних систем на конференціях та інших заходах (див. ЄВП, правило 55.3).

7. Добір та підготовка персоналу

7.1 До 1980 року, коли сьогоdnішній Київський інститут внутрішніх справ називався Інститутом підвищення кваліфікації міліції, співробітники пенітенціарної служби готувалися в московській школі міліції. Сьогодні функціонують 2 інститути внутрішніх справ: один - у Києві, а другий у Львові; вони забезпечують 4-річну очну підготовку 1 300 кандидатів для призначення в пенітенціарну службу. Після закінчення навчання вони працюватимуть в установах психологами, соціальними працівниками, просвітниками, спеціалістами з питань охорони та режиму, начальниками загонів для роботи із засудженими. Саме із випускників цих установ у майбутньому вибиратимуться начальники та заступники начальників установ.

7.2 Добір кандидатів проводиться на обласній основі, але до навчання допускаються тільки кандидати, затверджені інститутом. Вони мають бути віком не старше 25 років, повинні мати закінчену середню освіту, задовольняти медичним та фізичним вимогам і скласти вступні іспити з 3 предметів.

7.3 Всі студенти навчаються за головною програмою і додатково вивчають дисципліни, які вони вибирають самостійно. В подальшому змінити спеціалізацію можна шляхом очного або заочного навчання впродовж 1 року. Чотирьохрічний курс навчання включає низку ознайомчих візитів, 7 або 8 місяців практичної роботи і приблизно 3 місяці роботи в установі, в якій вони працюватимуть. По закінченні навчання випускники отримують кваліфікацію, яка прирівнюється до університетської освіти. Відмінники мають можливість впродовж подальшого 3-річного навчання готувати кандидатську дисертацію.

7.4 Ті, хто бажає працювати в пенітенціарній службі, мають вищу освіту і вік до 35 років, можуть прийматися на 18-місячний курс навчання. Установа може також приймати на роботу будь-яку особу, яка має середню або вищу освіту і пройшла спеціальний 3-місячний курс в одному з цих інститутів. Інститути також забезпечують 1-річний просунутий курс для психологів, 5-річну заочну освіту для більш, ніж 800 студентів, курс спеціальної підготовки для військовослужбовців внутрішніх військ, які мають виконувати обов'язки по охороні, низку коротких оглядових

курсів і спеціальну підготовку для начальників та заступників начальників установ.

7.5 У 1992 році у Чернігові було створене спеціальне училище внутрішніх справ, яке готує співробітників МВС молодшої ланки. Планується, що це училище буде перетворене в інститут, за статусом аналогічний київському та львівському, зможе розширити свої учбові можливості і буде також готувати юристів і соціальних

працівників. Персонал школи налічує 148 осіб, включаючи 50 викладачів, більшість з яких - це колишні практики пенітенціарної системи.

7.6 Спочатку навчання тривало 2 роки, але пізніше воно було продовжене до 3 років, впродовж яких учні вивчають 44 різних предмети, включаючи 28 пов'язаних із правом. Крім того, їм надається можливість впродовж 5 місяців набувати практичного досвіду у різних типах пенітенціарних установ в 17 з 25 областей. Перші два роки учні мають жити у гуртожитку, але на третьому році вони можуть жити у приватному приміщенні. Вони мають оплачувану місячну відпустку у серпні і 1 тиждень зимою. Навчання та тренування проводяться у першій половині дня, а у другій половині вони готують уроки або займаються спортом; вечором вони можуть відпочивати. В училищі є клуб відпочинку, студенти можуть відвідувати місцеві музеї, концерти та театри безкоштовно.

7.7 Будь-яка особа, яка має закінчену загальну середню освіту, у віці 17-25 років може подавати документи для вступу в училище, але, для того щоб бути зарахованою, вона має скласти вступні іспити. На час нашого візиту в училищі навчалося 575 учнів, причому в останньому наборі чоловіки та жінки розподіляються практично порівну. У липні 1996 року після 3-річного навчання школу закінчили 170 студентів, яким було присвоєне звання лейтенантів та виданий диплом молодших спеціалістів-юристів.

7.8 Усім випускникам гарантується працевлаштування впродовж 5 місяців після закінчення училища. Вони можуть проситися на роботу у конкретне місце, але останнє слово щодо типу, місця роботи та заробітної плати належить державній комісії, яка ухвалює рішення за рекомендацією викладачів. На практиці, бажання більшості випускників задовольняється, і вони відправляються на роботу в пенітенціарну службу як керівники з питань соціальної роботи або інспектори з питань режиму. 7 колишніх випускників цього училища сьогодні проходять повний курс навчання у Київському інституті, а ще 18 навчаються в ньому заочно.

7.9 Всі учбові програми відзеркалюють історичний зв'язок між військовими, міліцією та пенітенціарною службою, про який вже згадувалося вище (див. пункти 5.11-5.13). Велика частина учбового часу присвячується стрійовій підготовці, церемоніалу та іншим військовим видам діяльності, які мало співвідносяться з роботою в сучасній пенітенціарній службі. Деякі інші аспекти учбових програм, які наголошують на міліцейських аспектах, могли б бути суттєво змінені. Якби ці недоречні елементи учбових програм усунути, навчання було б коротшим і дозволяло б заощаджувати кошти. Крім того, вивільнений час міг би бути присвячений більш глибокому вивченню предметів, які безпосередньо стосуються роботи у пенітенціарних установах.

7.10 Головний наголос робиться на доборі і підготовці осіб для роботи на керівних і наглядових посадах в установах. Проте, підготовці наймолодшого персоналу (контролерів), які сьогодні необхідні для забезпечення режиму та охорони позбавлених волі, приділяється дуже мало уваги. Співробітники, які щоденно працюють у контакті із в'язнями, мають унікальні можливості встановлювати норми поведінки і впливати на поведінку в'язнів. Їх завдання повинно полягати не тільки у забезпеченні режиму в установі та підтриманні контролю за в'язнями, але й у розвитку "у них почуття відповідальності та тих нахилів і здібностей, які допоможуть їм повернутися до

суспільства, жити з повагою до закону та самостійно заробляти на своє життя після їхнього звільнення" (ЄВП, правило 3).

7.11 Сьогоднішня система добору і підготовки контролерів має сильний військовий наголос і не може підготувати персонал для виконання більш важливих та широких завдань, які у сучасній в'язничній системі має виконувати молодший персонал. Існує нагальна необхідність у розробці нової системи добору та підготовки молодшого пенітенціарного персоналу. Цей процес має відповідати встановленим на національному рівні стандартам, але застосовувати таку систему було б більш корисним на обласному рівні. Добір має здійснюватися з розумінням того, що кандидати матимуть можливість просування по службі і що удосконалення навичок буде проводитися в рамках безперервного процесу професійної освіти.

7.12 Нам сказали, що Європейські в'язничні правила були перекладені на українську мову і що один примірник перекладу був розісланий у кожен установа, але ми з'ясували, що більшість персоналу нічого про ці правила не знає. Самі Правила та Пояснювальна доповідь до них є цінним джерелом інформації та знань, яке, як нам сказали, є одним з важливих компонентів учбової програми інститутів та училищ, але яке на місцевому рівні ще не використовується. Пізніше ми з'ясували, що документ, який зараз використовується, не є офіційним текстом і тому Рада Європи вжила заходів для забезпечення автентичного перекладу.

7.13 Учбові поїздки та стажування в інших в'язничних системах можуть бути для персоналу професійним стимулом і створювати широку основу для оцінки різних ініціатив і, у разі необхідності, їх застосування з урахуванням місцевих умов та вимог. Можливість ознайомитися із функціонуванням інших в'язничних систем була б корисною для співробітників усіх рівнів, але сьогодні багатьом з них заважає це робити мовний бар'єр.

Ми рекомендуємо:

- **виключити з навчальних програм, призначених для підготовки співробітників пенітенціарної служби, навчання володінню зброєю, стройову підготовку та інші виключно військові учбові елементи;**
- **приділяти більше уваги добору та професійній підготовці молодшого персоналу (див. ЄВП, правило 55);**
- **визначити в кожній установі співробітника, який відповідатиме за підготовку персоналу і організуватиме та контролюватиме ознайомчі курси та подальшу підготовку для всіх співробітників;**
- **надати установам достатню кількість примірників Європейських в'язничних правил, для того щоб з ними могли ознайомитися всі співробітники (див. ЄВП, правила 6.1 і 55.4);**
- **ознайомити в'язнів з Європейськими в'язничними правилами шляхом надання примірників Правил бібліотекам установ (див. ЄВП, правило 6.2);**

- українській пенітенціарній службі провести дослідження систем добору, відбору та підготовки кадрів, які сьогодні використовуються в західноєвропейських в'язничних системах, з метою запровадження нових процедур і програм, що більш точно враховують потреби пенітенціарної системи України, яка розвивається (див. ЄВП, правило 51);

- Раді Європи сприяти такому дослідженню шляхом надання відповідної інформації та експертної допомоги через Пенологічну раду;

- Раді Європи запропонувати державам-членам фінансувати учбові поїздки належним чином підготовлених представників українських учбових закладів;

- Раді Європи заохочувати інші держави-члени до надання можливостей і певної фінансової або матеріальної допомоги для того, щоб належним чином підготовлені керівники середньої ланки української пенітенціарної служби могли здійснювати візити і/або короткотермінові стажування у їхніх національних в'язничних системах;

- надати фінансову допомогу з метою збільшення кількості співробітників пенітенціарної служби, які володіють однією офіційною мовою Ради Європи.

8. Попереднє ув'язнення

8.1. Будь-яка особа, підозрювана у вчиненні кримінального злочину, може бути заарештована і затримана міліцією на строк до 72 годин без санкції прокурора. За цей час прокурор вирішує щодо звільнення особи або її затримання у найближчому слідчому ізоляторі, якщо це сприятиме подальшому розслідуванню. Нам повідомили, що, хоча розслідування незначних правопорушень може проводитися без взяття особи під варту, переконлива більшість осіб, по справам яких проводиться подальше розслідування, утримуються під вартою у слідчому ізоляторі.

8.2. Як правило, розслідування проводять співробітники Головного слідчого управління Міністерства внутрішніх справ, але серйозні та складні справи розслідуються співробітниками Генеральної прокуратури. Злочини проти держави розслідуються Службою безпеки. Розслідування має бути, як правило, закінченим впродовж 2 місяців від дати взяття особи під варту, але, якщо обставини розслідування складні і вимагають багато часу, прокурор може продовжити цей період ще на 2 місяці. Висока посадова особа прокуратури може дозволити продовження на 6 місяців, а у дуже серйозних і виняткових випадках Генеральний прокурор може продовжити термін проведення розслідування на період до 1 року. На практиці ці процесуальні строки часто перевищуються.

8.3. За розслідуванням здійснює нагляд прокуратура, і, коли розслідування закінчується, прокурор підтверджує звинувачення і подає матеріали слідства до суду для того, щоб притягти до відповідальності обвинувачувану особу. Суд має повідомити

дату розгляду справи впродовж 1 місяця після отримання матеріалів від прокурора, але скільки часу відвідачу треба буде чекати, залежить від завантаження суду. Хоча нам сказали, що в середньому попереднє ув'язнення триває 4,5 місяця, ми розмовляли з декількома затриманими, які чекали на початок судового процесу впродовж багатьох місяців, а дехто з них - навіть більше 2 років.

8.4. Після проголошення вироку засуджену особу повертають в слідчий ізолятор, де вона чекає подання документів, які, крім іншого, підтверджують вирок суду. Після отримання таких документів впродовж 7 днів може бути подане оскарження. Якщо оскарження не подається, засуджена особа переводиться в установу, де вона відбудуватиме покарання.

8.5. Під час попереднього ув'язнення затриманим особам не дозволяється листування, побачення, окрім як з дозволу слідчого, прокурора або суду. З тих багатьох затриманих, з якими ми розмовляли, лише дуже невеликій кількості було дозволено листування або побачення. Нікому, включаючи матерів, яким було заборонено спілкуватися з їхніми дітьми, не були роз'яснені причини такої заборони.

8.6. Ми розуміємо, що у деяких випадках і на деяких етапах розслідування необмежене право затриманої особи (осіб) на спілкування може не відповідати суспільним інтересам, тому що воно може заважати відправленню правосуддя. Сьогоднішня ситуація є такою, що цей підхід застосовується до кожної попередньо ув'язненої особи і впродовж усього періоду до самого суду. Ми вважаємо такий підхід невинновданно обережним і каральним, а для тих, кого ці обмеження стосуються, - невинновданним порушенням громадянських прав. У такій ситуації попередньо ув'язнені особи, які мають вважатися невинними, поки їхню вину не визнає суд, наражаються на багато більші страждання, ніж засуджені особи.

Ми рекомендуємо:

- надати кожній особі, яка утримується під вартою для проведення розслідування, право на вільне листування та побачення, якщо суд не ухвалить іншого рішення за обгрунтованим поданням органу, що здійснює розслідування (див. ЄВП, правила 43.1, 91 і 92);
- до докорінної зміни існуючої практики інформувати всіх осіб, що утримуються під вартою для проведення розслідування, про їхнє право запитувати дозвіл на листування та побачення і отримувати для цього допомогу. Причини відмови слідчим мають документуватися, а його рішення має оскаржуватися у прокурора. У випадку негативного рішення прокурора затримана особа повина мати право оскаржити його у суді (див. ЄВП, правило 41).

8.7. Належне проведення кримінального розслідування може вимагати, щоб деякі підозрювані особи утримувалися під вартою для проведення допитів, а інколи - для забезпечення їхньої присутності у суді. Проте, у багатьох випадках необхідні допити можуть бути проведені з однаковим успіхом без взяття особи під варту, що є коштовною і з моральної точки зору руйнівною справою як для особи, так і для

держави. Взяття під варту на період розслідування повинно обмежуватися тими випадками, коли є чіткі ознаки того, що полишена на свободі підозрювана особа або відповідач буде небезпечною для оточуючих людей або заважатиме відправленню правосуддя. Перехід від поголовного до селективного взяття під варту значною мірою розрядив би ситуацію слідчих ізоляторах, скоротив би соціальні та фінансові втрати і відобразив би більш людяний і прагматичний підхід до функціонування системи кримінального правосуддя.

Ми рекомендуємо:

- обмежити у законодавчому порядку обставини, за яких особа може утримуватися під вартою для цілей проведення розслідування або судового процесу;
- щоб жодна особа не могла бути взятою під варту інакше, як за рішенням суду;
- забезпечити право оскарження у суді рішення про взяття тієї чи іншої особи під варту або про подовження строків перебування під вартою з метою полегшення розслідування або проведення судового процесу.

9. Процедура розміщення

9.1. Однією з рис системи кримінального покарання СРСР, яка все ще діє в Україні, так само як і в деяких інших східноєвропейських в'язничних системах, є те, що тривалість покарання у вигляді позбавлення волі та умови відбуття покарання визначаються судом. Кожна з колоній, в яких відбувається покарання, має один або декілька режимів, що призначаються судом. В'язничні адміністрації мають право розміщати в'язнів в будь-яку установу, яка має режим, призначений судом, а також переводити в'язнів з однієї установи в іншу, що має такий самий режим. Переводити в'язня з одного режиму в інший можна тільки за попередньою згодою суду.

9.2. Існуючі режими відрізняються скоріше пільгами, ніж умовами утримання чи видами внутрішньої діяльності. Різні типи закритих установ забезпечують майже однаковий рівень охорони. Головними рисами різних режимів є:

Колонії-поселення: для осіб, які вчинили злочини з необережності або недбайливості (невмисні злочини), і для переведених з інших колоній (крім колоній особливого режиму) після відбуття якнайменш третини свого покарання. Ніяких обмежень на листування чи побачення. Через 6 місяців в'язням може бути дозволено жити серед місцевого населення.

Колонії загального режиму (мінімальна охорона):

для засуджуваних вперше до позбавлення волі за незначні (ненасильницькі) злочини і для всіх засуджених жінок, крім тих, що визнані судом особливо небезпечними

рецидивістками. Можна отримувати до 7 передач по 8 кг кожного року. Можна витратити всі гроші, зароблені на роботі. Після відбуття половини покарання та за умови доброї поведінки заробітна плата може бути збільшена на 55%. Дозволяється одне коротке побачення до 4 годин кожного місяця, одне тривале побачення до 3 днів раз у 3 місяці, одна телефонна розмова тривалістю 15 хвилин кожні 3 місяці. Може дозволятися відпустка за надзвичайних обставин на строк до 7 днів та 7 днів на дорогу. Може мати право на дострокове звільнення або переведення в колонію-поселення після відбуття третини покарання. Ніяких обмежень на листування.

Колонії посиленого режиму (середня охорона):

для засуджуваних вперше до позбавлення волі на строк до 15 років за тяжкі злочини. Можна отримувати до 6 передач по 8 кг кожного року. Можна витратити до 90% грошей, зароблених на роботі. Після відбуття половини покарання заробітна плата може бути збільшена на 50% за умови доброї поведінки. Побачення та телефонні розмови як і в колоніях загального режиму. Відпустки за надзвичайних обставин не дозволяються. Можливе дострокове звільнення або переведення в колонію-поселення після відбуття половини покарання. Для тих, хто вчинив більш тяжкі злочини, після відбуття 2/3 покарання. Ніяких обмежень на листування.

Колонії суворого режиму (середня-максимальна охорона):

для рецидивістів, тобто тих, хто неодноразово вчиняв злочини одного і того ж типу. Можна отримувати до 5 передач по 8 кг на рік. Можна витратити 80% грошей, зароблених на роботі. Після відбуття половини покарання заробітна плата може бути збільшена на 40% за умови доброї поведінки. Побачення та телефонні розмови як і в колоніях загального режиму. Відпустки за надзвичайних обставин не дозволяються. Дострокове звільнення або переведення в колонію-поселення може здійснюватися після відбуття половини покарання. Ніяких обмежень на листування.

Колонії особливого режиму (максимальна охорона):

для особливо небезпечних рецидивістів. Можна отримувати до 5 передач по 8 кг на рік. Можна витратити 70% грошей, зароблених на роботі. Після відбуття половини покарання

заробітна плата може бути збільшена на 30% за умови доброї поведінки. Дозволяється одне коротке побачення до 4 годин щомісяця. Одне тривале побачення до 3 днів раз у 3 місяці, одна телефонна розмова тривалістю 15 хвилин кожні 3 місяці. Дострокове звільнення або переведення у колонію суворого режиму може здійснюватися після відбуття половини покарання. Ніяких обмежень на листування.

В'язниці: для тих, хто вчинив тяжкі злочини і був засуджений до позбавлення волі на строк до 15 років, а також за згодою суду для "важких" в'язнів, які були переведені на строк до 3 років. До 5 років можуть утримуватися у камері, можна витратити до 50% грошей, зароблених на роботі. Після відбуття половини покарання заробітна плата може бути збільшена на 20% за умови доброї поведінки. Одне коротке побачення до 4 годин або одна телефонна розмова тривалістю 15 хвилин один раз на 6 місяців. Ніяких обмежень на листування.

9.3. Ця система розміщення в'язнів по режимах будується на злочині, що був вчинений, і на попередньому кримінальному "досвіді" правопорушника; вона не враховує ні організаційні, ні індивідуальні потреби, ні особистість. Обмеження, запроваджені цією системою розміщення по режимах, не дозволяють в'язничним адміністраціям якнайефективніше використовувати існуючі у них приміщення або задовольняти учбові потреби в'язнів. В результаті закриті установи є переповненими, а відкриті значною мірою недовикористовуються.

9.4. Ми вважаємо не задовільною ситуацію, коли суд бере на себе функцію розміщення в'язнів по режимах. Такі рішення повинні прийматися тими, хто знає динаміку пенітенціарних установ, відповідає за найефективніше використання існуючих приміщень і за створення для в'язнів можливостей для якнайкращого використання часу в умовах позбавлення волі. Коли в'язні знають, що важливі рішення щодо їхнього майбутнього приймаються співробітниками пенітенціарного персоналу, це стає стимулом для гарної поведінки і сприяє підтриманню належного рівня безпеки і контролю.

9.5. Пенітенціарній службі необхідно розробити систему класифікації в'язнів за їхніми особистими якостями і систему їхнього розподілу по установам, які якнайкраще задовольняють потреби особистості і всієї системи. Повноваження приймати таке рішення без попереднього звернення до суду дозволили б більш рівномірно розподіляти в'язнів і дали б можливість швидко переводити в'язнів до іншого режиму, коли вони створюють проблеми для охорони або контролю. Вони також поліпшили б можливості заохочення до гарної поведінки і її винагороди, а також сприяли б позитивному сприйняттю виправних режимів завдяки переведенню в'язнів, які демонструють гарну поведінку та співробітництво, у більш сприятливі умови.

Ми рекомендуємо:

- віднести первинне розміщення в'язнів по установах до компетенції пенітенціарної служби, а не суду;
- пенітенціарній службі розробляти більш ефективну систему класифікації та розміщення в'язнів (див. ЄВП правила 11, 12, 13, 67 і 68);
- переглянути існуючі режими з точки зору рівнів охорони та контролю, необхідних для кожного окремого в'язня;
- розробити більш ефективну систему стимулів замість існуючої системи режимів;
- уповноважити співробітників пенітенціарної служби переводити в'язнів з однієї установи в іншу і з одного режиму в інший без звернення до суду;
- Раді Європи вжити заходів для того, щоб держави-члени, що мають досвід функціонування систем класифікації та розміщення в'язнів, забезпечили підготовку, консультативні послуги та допомогу тим співробітникам пенітенціарної служби, які плануватимуть, розроблятимуть і запроваджуватимуть таку систему.

10. В'язні

10.1. У таблиці 1 наводяться данні про засуджених осіб (у тисячах) за дворічні періоди з 1990 по 1996 рік.

У таблиці 2 наводиться розподіл осіб (у тисячах), що утримувалися в слідчих ізоляторах станом на 1 січня 1996 року.

Колонка 1 - підслідні та затримані до суду. Колонка 2 - особи, що чекають підтвердження вироку.

Таблиця 1					Таблиця 2		
Класифікація	1990	1992	1994	1996	1	2	Всього
Дорослі чоловіки	84.6	91.1	117.6	148.5	28.7	8.6	37.3
Дорослі жінки	4.2	3.5	4.2	7.7	2.2	0.5	2.7
Неповнолітні чоловічої статі	5.3	3.4	3.0	3.7	1.875	0.462	2.337
Неповнолітні жіночої статі		0.2	0.1	0.1		0.125	0.0380

Всього (тис.)	94.3	98.1	124.9	161.1	39.2	9.6	42.49

На грудень 1996 року загальні показники зросли з 202 500 до 218 000.

У 1992-1996 роках кількість засуджених осіб зросла на 62 000, тобто у середньому щомісячно ця кількість зростала на 1291, незважаючи на те, що у цей період було амністовано 21 277 в'язнів.

10.2. З 1992 року було 7 амністій:

17 вересня 1992 року - з нагоди незалежності України було амністовано 84 480 осіб, включаючи 2 381 в'язня.

10 березня 1994 року амністія для ветеранів сучасних війн була дарована 648 особам, включаючи 76 в'язнів.

18 серпня 1994 року з нагоди незалежності України було амністовано 99 164 особи, включаючи 7 842 в'язні.

19 квітня 1995 року - з нагоди 50-річчя перемоги у Другій світовій війні було амністовано 10 978 в'язнів.

20 лютого 1996 року - було амністовано 1 087 жінок і неповнолітніх.

16 квітня 1996 року - з нагоди 10-ї річниці Чорнобильської катастрофи було амністовано 6 788 в'язнів.

27 червня 1996 року - з нагоди незалежності України було амністовано 12 458 осіб, включаючи 7 566 в'язнів (станом на 22 серпня 1996 року).

10.3. Населення України складає 52,1 млн. осіб, а кількість осіб, що знаходилися в пенітенціарних установах станом на 1 січня 1996 року, сягала до 202 590. Кількість засуджених складала 160 100 або 307 на 100 000 українського населення, в той час як кількість осіб, що знаходилися в слідчих ізоляторах, становила 42 490, тобто приблизно 82 на 100 000. Загальний показник позбавлення волі (389 на 100 000 українського населення) більш ніж в 3,5 рази перевищує найвищий аналогічний показник Західної Європи.

10.4. Хоча зростання кількості засуджених осіб уповільнилося з середньої цифри 1 467 на місяць у 1994-1996 роках до 583 на місяць у першій половині 1996 року, треба зробити ще дуже багато для того, щоб скоротити кількість осіб, що утримуються в пенітенціарних установах, до розумного рівня. Більшість установ вже переповнені і, якщо кількість осіб, що в них утримуються, буде зростати навіть сьогоднішніми уповільненими темпами, установи дуже швидко будуть переповненими до неприпустимих рівнів. Це не тільки вимагатиме збільшення обмежених фінансових та

кадрових ресурсів, але й серйозно загрожуватиме безпеці та стабільності пенітенціарної системи.

10.5. У таблиці 3 наводиться кількість засуджених осіб (у тисячах), які були звільнені з-під варті у 1995 році. У таблиці 4 наводиться інформація про тривалість покарання, яке відбувалося станом на 1 січня 1996 року.

Всього (тис.)	49,52				

10.6. Хоча Кримінальний кодекс передбачає, що практично всі засуджені особи можуть достроково звільнюватися після відбуття або 1/3, або 1/2, або 2/3, або 3/4 строку покарання, до відбуття повного строку покарання було звільнено лише 36% засуджених. Такий низький показник дострокового звільнення свідчить про те, що або більшість в'язнів поводять себе погано і не заслуговують сприятливого ставлення (ми, правда, нічого не чули і нічого не бачили на підтвердження цієї думки), або що пенітенціарні власті і/або суди застосовують дуже суворі критерії. Цей показник створює погану картину в порівнянні з іншими східноєвропейськими державами; наприклад, у Литві право на дострокове звільнення мають 63,4% засуджених.

10.7. У таблиці 5 наводиться розподіл засуджених осіб за віком станом на 1 січня 1996 року.

Таблиця 5						
Вік	Чоловіки (тис.)	%	Жінки (тис.)	%	Всього	%
						1,7
Всього	152,1		8,0		160,1	

10.8. У таблиці 6 наводяться види злочинів, за які засуджені особи відбували покарання станом на 1 липня 1996 року. У таблиці 7 наводиться кількість та тривалість вироків, що відбувалися, а також попередній досвід знаходження під вартою засуджених осіб станом на 1 липня 1996 року.

Таблиця 6			Таблиця 7		
Злочини	тис.	%	Вироки	тис.	%

Всього	163,6		Попереднє ув'язнення	75,2	46,0

10.9. Для проведення реалістичної оцінки нормальних і максимальних можливостей установ існує недостатньо критеріїв. Часто посилення робиться на радянський стандарт, що передбачає 2 кв.м жилої площі для кожної особи чоловічої статі і 4 кв. м для кожної особи жіночої статі, але ця норма, як загалом визнається, вже застаріла і є не виправдано обмеженою. В той же час було б нереальним сподіватися на значне збільшення жилої площі на одну ув'язнену особу, поки їхня кількість буде залишатися на сьогоднішньому високому рівні. Незважаючи на це, для цілей практичного функціонування і перспективного планування необхідно встановити прийнятні норми, що можуть бути реально досягнуті.

Ми рекомендуємо:

- **обстежити всі існуючі приміщення для позбавлених волі осіб з метою виявлення нормальних і максимальних можливостей кожної установи на основі існуючих критеріїв;**
- **для цілей перспективного планування розрахувати нормальні і максимальні можливості для забезпечення умов, які більш щільніше наближались би до умов, зазначених в Європейських в'язничних правилах, і які можуть бути реально досягнуті у доступному для огляду майбутньому.**

10.10. Пенітенціарні установи України вже переповнені і недостатньо забезпечені ресурсами, в той час як кількість засуджених осіб зростає із швидкістю 583 особи на місяць. Для того щоб умови в установах не стали абсолютно неприйнятними для цивілізованого суспільства, необхідно або мати більше приміщень і витратити більше коштів, або скорочувати кількість осіб, що знаходяться під вартою. Зведення нових установ для зростаючої кількості правопорушників - це тривалий, коштовний і врешті-решт з соціальної точки зору небажаний процес.

10.11. На найближчий час одним з найбільш ефективних шляхів запобігання проблемам, які неминуче виникнуть в пенітенціарній системі, яка страждає від зростаючої кількості позбавлених волі і якій бракує фінансових ресурсів, могло б бути дострокове звільнення тих осіб, які навряд чи будуть створювати небезпеку для суспільства. Рішення про дострокове звільнення повинно враховувати не тільки характер злочину, за який було призначене покарання, але й низку інших факторів, включаючи реагування особи на режим виправлення, можливість повторного вчинення злочину, а також ступінь можливої суспільної небезпеки.

10.12. Процес оцінки вимагає систематичного збору і аналізу інформації, яка дозволить приймати якнайкращі рішення в кожному конкретному випадку. Ми не впевнені, що існуюча система звітності та оцінки забезпечує врахування всіх відповідних чинників при прийнятті рекомендацій та рішень. Удосконалення процесу збору інформації та прийняття рішень може дозволити більшій кількості позбавлених волі осіб звільнитися достроково без підвищення рівня ризику для суспільства. Проте, для того щоб кількість ув'язнених осіб і відповідні соціальні і фінансові витрати не зросли до неприйнятних розмірів, також буде необхідно запровадити більш докорінні зміни у політиці кримінального правосуддя.

10.13. Ми вже згадували про необхідність обмеження використання ув'язнення для цілей розслідування або судового процесу і про переваги, які можна було б отримати у разі запровадження відповідних обмежень (див. пункт 8.7). Зрозуміло, що кількість осіб, що знаходяться в умовах позбавлення волі, та тягар, який вони створюють для держави, залежать також від кількості осіб, засуджених до позбавлення волі, і тривалості покарання. Скорочення одного з цих елементів сприяло б зменшенню кількості осіб, що знаходяться під вартою; а скорочення обох цих елементів дало б ще кращі результати.

10.14. Якщо не враховувати смертну кару, позбавлення волі є найбільш серйозною санкцією і, як така, вона повинна застосовуватися до найбільш серйозних правопорушників і тих, хто створює найбільшу небезпеку для окремих людей і стабільності суспільства в цілому. Ув'язнення є найбільш коштовним засобом, але не обов'язково найбільш ефективним важелем соціального контролю. Для багатьох правопорушників, що вчиняють ненасильницькі злочини, покарання без позбавлення волі може бути таким же ефективним, як і позбавлення волі, яке завдає шкоди особистій та сімейній безпеці, перспективам на майбутнє і соціальній стабільності. У більшості випадків ув'язнення у довгостроковому плані мало впливає на рівень злочинності в суспільстві та нерідко стверджує і посилює прагнення особи до кримінальної поведінки.

Ми рекомендуємо:

- **терміново розглянути можливості зменшення кількості позбавлених волі осіб в пенітенціарній системі у найближчій перспективі шляхом дострокового звільнення ретельно відібраних засуджених осіб, а у довгостроковій перспективі шляхом активного застосування санкцій та заходів, не пов'язаних із позбавленням волі;**
- **запровадити більш ефективну систему оцінки придатності в'язнів до дострокового звільнення, для того щоб збільшити кількість достроково звільнених без підвищення рівня ризику для суспільства;**
- **Раді Європи надати інформацію про різні системи оцінки, що використовуються іншими в'язничними системами, і таким чином допомогти українській пенітенціарній службі розробити більш ефективні процедури;**

- розпочинати адміністративні процедури, які мають бути виконані для дострокового звільнення, достатньо завчасно для того, щоб позбавлена волі особа могла бути звільнена достроково, як тільки вона відбуде встановлену мінімальну частину покарання;
- повідомляти позбавленій волі особі рішення про дострокове звільнення не пізніше, ніж за 3 місяці з метою забезпечення достатнього часу для здійснення необхідних внутрішніх та інших процедур (див. ЄВП, правило 87);
- зумовлювати дату дострокового звільнення, яка повідомляється завчасно, гарною поведінкою і відкликати дозвіл на дострокове звільнення, якщо санкціонуючий орган має докази про інше;
- якщо місцевий адміністративний орган вирішує не рекомендувати дострокове звільнення, позбавлена волі особа має бути поінформована про причини і про те, що вона повинна зробити для отримання позитивного рішення;
- розпочинати процес розгляду питання про дострокове звільнення за 6 місяців до дати, на яку буде відбута мінімальна визначена частина покарання, і у разі негативного рішення повторювати цей розгляд через кожні 6 місяців;
- обмежити застосування позбавлення волі або у законодавчому порядку, або за рішенням суду тими випадками, які вимагають забезпечення безпеки суспільства і/або держави;
- застосовувати більш широкую низку санкцій і заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, у тих випадках, коли позбавлення волі не є ні необхідним, ні виправданим;
- суддям при проголошенні вироків проявляти стриманість і забезпечувати таким чином, щоб тривалість покарання у вигляді позбавлення волі не перевищувала періоду, мінімально необхідного для досягнення шуканої мети.

11. Загальні зауваження та рекомендації

11.1. По периметру огорожа більшості установ, які ми відвідали, складається із низки спостережних пунктів із озброєною охороною (за винятком установ для жінок та неповнолітніх, де охорона зброю не носить), зовнішньої стіни або паркану і різних внутрішніх огорож із колючого дроту, деякі з яких оснащені застарілою і ненадійною контактною системою тривоги. Існуючі внутрішні огорожі важко підтримувати у належному стані і, як такі, вони не представляють собою серйозного бар'єру для втікача.

11.2. Довгостроковою метою повинно бути поліпшення якості освітлення по периметру установ і заміна існуючих огорож із колючого дроту одним або двома парканами залежно від рівня необхідної охорони, зробленими із залізної сітки не менше 5 м висотою, оснащеними сучасною системою тривоги та пристроями, що заважають перелазити через паркан. Крім того, периметр установ посиленої охорони має постійно знаходитися під наглядом телекамер (CCTV).

11.3. Приватні фірми, що займаються питаннями охорони, проявляють зацікавленість до пенітенціарних установ східно-європейських країн і пропонують широкий вибір охоронних пристроїв та обладнання для контролю. Для запобігання коштовним помилкам або коштовним і тривалим програмам оцінки обладнання до укладання комерційних контрактів слід поцікавитися у Раді Європи, чи інші держави-члени вже не користувалися тим чи іншим типом обладнання або послуг, які пропонуються.

Ми рекомендуємо при вирішенні питання щодо придбання обладнання або послуг з'ясувати через Раду Європи, чи інші держави-члени раніше не оцінювали цей тип обладнання.

11.4. В більшості установ, які ми відвідали, значні зусилля докладаються для підтримання чистоти і здорового середовища незалежно від віку будівель і переповненості установ. Виключенням з цього правила були штрафні ізолятори, де умови не відповідають прийнятним стандартам. Діючі положення передбачають, що лікар або кваліфікований медичний співробітник мають щоденно відвідувати усіх в'язнів, яким призначене покарання або поміщення у камеру на строк до 6 місяців, або ізоляцією (одиначне ув'язнення на строк до 15 днів). В деяких установках ми з'ясували, що щоденний медичний нагляд за штрафним ізолятором не здійснюється, а якщо і здійснюється, то стан здоров'я перевіряється не у всіх в'язнів.

11.5. Багато камер у штрафних ізоляторах, які ми бачили, були брудними, погано відтинькованими, з непофарбованими стінами, слабким освітленням і недостатньою вентиляцією. Вікна в камерах були маленькими, деякі не відчинялися, а багато з них були оснащені жалюзі або зовнішніми металевими щитами, які суттєво обмежували, а в деяких випадках повністю перекривали доступ свіжого повітря та денного світла. В деяких камерах, де було замало або зовсім не було денного світла, електричне світло горіло і вдень, і вночі. Ми бачили деякі камери, де електричні лампочки були перегорілими, і особи, що в них знаходилися, були взагалі без будь-якого світла.

11.6. В більшості установ, які ми відвідали, місця для прогулянок і вправ у штрафних ізоляторах, були дуже маленькими, а в деяких установках, зокрема в колонії особливого режиму No 58 і колонії суворого режиму No 14, - абсолютно неприйнятними. Деякі в'язні, з якими ми розмовляли, сказали, що вони бувають на свіжому повітрі щоденно набагато менше однієї години.

11.7. Зрозуміло, що в'язні, яким призначене покарання в штрафному ізоляторі, не можуть розраховувати на умови, якими користуються інші ув'язнені, але свавільне створення антигігієнічних і антисанітарних умов не може бути виправдане і може кваліфікуватися як нелюдське та таке, що принижує гідність людини, поводження або покарання.

Ми рекомендуємо:

- щоб усі в'язні, які відбувають покарання поміщенням у камеру штрафного ізолятора або ізоляцією, відвідувалися щоденно одним медичним співробітником, який має перевіряти, що умови утримання не зашкоджують здоров'ю в'язня, і щоб у разі необхідності медична допомога надавалася невідкладно (див.ЄВП, правила 30 і 38.3);
- переробити вікна у всіх камерах штрафних ізоляторів і збільшити рівень доступу денного світла та свіжого повітря (див.ЄВП, правило 16);
- щоб рівень природного або штучного освітлення дозволяв особі, що знаходиться у камері, читати (див.ЄВП, правило 16);
- щоб проблеми в електричному освітленні камер негайно ліквідовувалися;
- обладнати всі камери штрафних ізоляторів електричним пристроєм, який дає можливість вмикати тьмяне світло замість нормального рівня освітлення у разі необхідності нагляду вночі за особою (особами), що знаходиться в камері;
- щоб кожному в'язню, що відбуває покарання поміщенням у камеру штрафного ізолятора або ізоляцією, була надана можливість підтримувати себе та камеру в чистоті, були забезпечені нормальні спальні речі вночі і була надана можливість робити вправи на свіжому повітрі впродовж якнайменш однієї години кожного дня (див. ЄВП, правила 17, 24 і 86).

11.8. В'язні, що створюють серйозні проблеми для охорони або контролю, і ті, хто з інших причин мають бути відокремлені від інших ув'язнених осіб, можуть за рекомендацією начальника установи і за згодою прокурора утримуватися в ізольованих умовах до одного року. В таких випадках в'язень може знаходитися в камері один тривалі проміжки часу, а то й весь строк. Ми розуміємо, що в окремих випадках може виникнути необхідність утримувати в'язня окремо від інших заради його особистої безпеки або безпеки інших ув'язнених. Проте, такі випадки є дуже рідкими, і повна ізоляція має застосовуватися виключно у відсутність інших альтернатив і ніколи як один із заходів покарання.

Ми рекомендуємо не ізолювати жодного в'язня від інших ув'язнених осіб на одноразовий строк більше одного місяця як захід покарання у штрафному ізоляторі.

11.9. Згідно з існуючою практикою особи, засуджені до смертної кари, утримуються під посиленою охороною в окремих приміщеннях слідчих ізоляторів. В більшості випадків двері камер мають механічний та електричний замки, а вікна оснащені жалюзі, які суттєво обмежують доступ денного світла та свіжого повітря. Електричне освітлення у камерах, як правило, тьмяне і горить вдень і вночі. В одному слідчому

ізоляторі, який ми відвідали (№ 196), один із засуджених до смертної кари не бачив денного світла 2 роки і 3 місяці.

11.10. Засуджений до смертної кари не має можливості виходити на свіже повітря і залишає камеру тільки для побачень, які дуже обмежені, та прийняття душу один раз на тиждень або на 10 днів. У деяких слідчих ізоляторах, наприклад № 178, засудженим до смертної кари дозволяється бути у камері з іншими засудженими особами, але у більшості випадків вони утримуються окремо і не мають ніяких контактів з іншими ув'язненими. До відчинення дверей камери, чи то для того, щоб в'язень вийшов з неї, чи то для того, щоб в камеру увійшов співробітник персоналу, в'язень закладає руки за спину і йому одягають наручники; він залишається у наручниках до тих пір, поки не залишиться один у камері. У більшості випадків засуджені не представляють ніякої загрози для персоналу, і тому повсякденне застосування таких виключних заходів охорони є недоцільним. Наручники мають застосовуватися тільки тоді, коли є чіткі докази того, що той чи інший в'язень є небезпечним для персоналу. Право засуджених до смертної кари на листування, телефонні розмови та побачення дещо змінюються залежно від місцевих умов, але у будь-якому випадку воно менш сприятливе, ніж право, що надається іншим засудженим особам.

11.11. Незалежно від мотивів, які обгрунтовували у минулому утримання засуджених до смертної кари у таких обмежуючих умовах, якщо буде проголошено мораторій на виконання смертних вироків, важко зрозуміти, чому вони не можуть користуватися таким самим режимом, як і для осіб, засуджених до тривалих строків позбавлення волі.

Ми рекомендуємо не поміщати засуджених до смертної кари у спеціальні приміщення із додатковими обмеженнями, а навпаки надати їм такий режим, яким користуються інші засуджені до тривалих строків позбавлення волі.

11.12. Якщо з якихось причин засудженим до смертної кари не може надаватися такий самий режим, як і для інших засуджених до тривалих строків позбавлення волі, і якщо вони будуть продовжувати утримуватися в окремих приміщеннях, необхідно суттєво поліпшити їхні умови утримання та режимну діяльність.

Ми рекомендуємо:

- забезпечити, щоб їх щоденно відвідував медичний співробітник, який має перевіряти, що умови утримання не зашкоджують фізичному або психічному стану здоров'я в'язня, і щоб у разі необхідності їм негайно надавалася необхідна медична допомога (див. ЄВП, правила 30 і 38.3);

- забезпечити, щоб вікна у камерах були перероблені і збільшували доступ денного світла та свіжого повітря (див. ЄВП, правило 16);

- забезпечити, щоб рівень природного та штучного освітлення був достатнім для того, щоб особи, що знаходяться у камері, могли читати (див. ЄВП, правило 16);

- забезпечити, щоб камери були оснащені електричними пристроями, що дозволяють вмикати тьмянний рівень освітлення замість нормального у разі необхідності нагляду вночі за особою (особами), що знаходяться у камері;
- забезпечити, щоб засуджені до смертної кари не носили спеціального одягу;
- припинити практику надівання наручників на всіх засуджених до смертної кари до того, як у камеру увійде співробітник персоналу, або коли в'язні виходять із камери;
- забезпечити, щоб засуджені до смертної кари користувалися таким самим правом листування, телефонних розмов, побачень та отримання передач, як і будь-які інші засуджені до тривалих строків позбавлення волі;
- забезпечити, щоб усі засуджені до смертної кари мали право якнайменш на 1 годину перебування на свіжому повітрі кожного дня і мали можливість спілкуватися з іншими засудженими особами (див. ЄВП, правило 86).

11.13. В усіх установах не вистачає туалетів та банних приміщень. Більшість туалетів у камерах і гуртожитках є відкритого або "азіатського" типу і практично всі вони погано пофарбовані, а деякі з них дуже брудні. В окремих установах миючі засоби або зовсім були відсутні, або були у дуже обмеженій кількості, а в більшості установ, які ми відвідали, засудженим не видавався туалетний папір. В усіх установах, де ми побували, банні, туалетні та пральні приміщення не відповідали наявній кількості в'язнів і багато з цих приміщень вимагають негайного ремонту.

Ми рекомендуємо:

- забезпечити в'язням миючі засоби для того, щоб вони могли підтримувати свої туалети у чистому стані та належних санітарних умовах;
- забезпечувати в'язнів туалетним папіром (див. ЄВП, правила 17-19);
- приділити першочергової уваги як тільки це дозволять фінансові ресурси ремонту пральних та банних приміщень.

11.14. В усіх слідчих ізоляторах, які ми відвідали, докладаються усі зусилля для забезпечення ув'язненим можливості виходити з їхніх приміщень на час вправ на свіжому повітрі. У деяких випадках тривалість була менше 1 години - мінімального часу, визначеного в Європейських в'язничних правилах, і практично в усіх установах майданчики для вправ були занадто малими для того, щоб на них можна було більш-менш розім'ятися навіть прогулянкою.

Ми рекомендуємо вжити заходів для забезпечення більшої площі, на якій ув'язнені особи могли б щоденно робити вправи на свіжому повітрі якнайменш впродовж 1 години (див.ЄВП, правило 86).

11.15. Нових ув'язнених доцільно поміщати в окремі ознайомчі приміщення, де вони можуть пристосуватися до нового середовища і де персонал може з ними познайомитися достатньою мірою для того, щоб прийняти відповідні рішення щодо їхнього подальшого розміщення в установі і спланувати їхню майбутню програму роботи, освіти та іншої режимної діяльності. Там, де масштаби діяльності обмежені і існує мало можливостей, необхідним є тільки короткий період карантину, для того щоб нові в'язні ознайомилися із правилами і повсякденним розпорядком установи, а персонал міг пізнати їх достатньо добре, щоб прийняти відповідне рішення про їхнє майбутнє.

Ми рекомендуємо:

- забезпечити, щоб тривалість карантину або ознайомчого періоду для нових ув'язнених була не довшою, ніж необхідно для поінформування про правила і розпорядок установи і для того, щоб персонал міг пізнати їх достатньо добре для прийняття відповідних рішень про їхнє майбутнє виправлення;

- забезпечити, щоб всім новим ув'язненим видавався довідник, в якому роз'яснюються їхні права і обов'язки, правила і розпорядок установи (див. ЄВП, правило 41).

11.16. Нестача роботи або іншої цілеспрямованої діяльності для більшості позбавлених волі не тільки обмежує можливості в'язнів користуватися програмами підготовки під час відбуття покарання, але й також створює потенційну загрозу стабільності, контролю та безпеці в'язничної системи і полишає в'язнів без конкретного зайняття, що займало б їхній час та увагу. Ця потенційно серйозна проблема ще більше загострюється хронічною неудокомплектованістю установ кадрами.

Ми рекомендуємо:

- приділяти першочергової уваги забезпеченню роботи і професійної підготовки, для того щоб всі позбавлені волі особи займалися доходною роботою у часи вільні від навчання, відпочинку або спорту (див. ЄВП, правила 71 і 72);

- докладати зусиль для встановлення співробітництва між державними відомствами, місцевими владами і комерційними фірмами у справі забезпечення в'язнів роботою;

- розглянути можливість запровадження податкових пільг для приватних комерційних фірм з метою залучення інвестицій у в'язничне виробництво (див. ЄВП, правила 71-76).

11.17. У відсутність роботи необхідно негайно знайти альтернативну форму діяльності для тих ув'язнених, які проводять більшу частину свого часу в їхніх приміщеннях. Активна програма організованих ігор та спортивних заходів сприяла б підтриманню безпеки та контролю завдяки забезпеченню в'язням зайняття і можливості спрямовувати свою енергію на здорову діяльність. Більшість установ мають цехи, що не використовуються і що могли б без особливих труднощів і ресурсів бути переобладнані у спортивні зали та центри діяльності.

Ми рекомендуємо:

- розробити в усіх колоніях всебічні програми організованих ігор та спортивних заходів;
- переобладнати цехи та інші будівлі, що не використовуються, в спортивні зали та центри діяльності (див. ЄВП, правила 83-85).

11.18. Необхідно також, щоб усі засуджені, і особливо неповнолітні, заохочувалися до інтелектуального розвитку. Брак коштів може не дозволити одразу розробити всебічну освітню програму для в'язнів, але певного прогресу можна досягти шляхом використання послуг добровольців, які могли б проводити зайняття навчального або розважального характеру чи то вдень, чи то увечері. Ми вважаємо, що участь в освітніх програмах повинна бути невід'ємною частиною перебування кожного неповнолітнього в'язня в установі.

Ми рекомендуємо докладати зусиль для забезпечення необхідних умов і добору належним чином підготовлених добровольців, для того щоб в'язні могли брати участь в освітницькій діяльності навчального, професійно-технічного або розважального характеру (див. ЄВП, правила 71.5 і 77-81).

11.19. В багатьох, але не в усіх слідчих ізоляторах використовується практика розміщення одного дорослого в кожному приміщенні, де знаходяться неповнолітні ув'язнені. Дорослий в'язень відповідає за чистоту у приміщенні, за поведінку неповнолітніх і в деяких випадках за забезпечення певного виховного керівництва. Хоча така практика суттєво допомагає персоналу, вона також збільшує ризик того, що несумлінні дорослі будуть домінувати і експлуатувати вразливих підлітків. Дорослі засуджені або ув'язнені, що мають освітницьку або професійно-технічну спеціальність, мають залучатися на роботу в якості інструкторів, але їхні контакти з неповнолітніми повинні щільно контролюватися і не повинні спати у тому самому приміщенні, що і неповнолітні, і не повинні здійснювати ніякі дисциплінарні або контрольні функції.

Ми рекомендуємо припинити практику розміщення одного дорослого в кожному приміщенні, де знаходяться неповнолітні (див. ЄВП, правила 11.4 і 34).

11.20. Засуджені особи мають право на короткі побачення із родичами та друзями тривалістю 2-4 години, які відбуваються у спеціально призначених для цього кімнатах під наглядом персоналу. Побачення відбуваються в умовах суворого контролю, кімнати оснащені кабінами, в яких з однієї сторони розміщуються засуджені, а з другої

відвідувачі. В'язні відокремлені від відвідувачів екраном із скла або полікарбоната, а спілкування здійснюється по телефону. Відсутність фізичного контакту має певні переваги з точки зору охорони, але вона підвищує емоційну напруженість між засудженим та відвідувачами, особливо коли йдеться про дітей. Хоча в інтересах безпеки та контролю закриті кабінки для побачень можуть бути необхідними, було б корисним створити в'язням більше можливостей для відкритих побачень з близькими родичами.

Ми рекомендуємо:

- надати всім засудженим право на якнайменш одне побачення тривалістю **2-4 години на місяць** (див. ЄВП, правила 43.1 і 65с, розділ, присвячений контактам із зовнішнім світом, та вступ до частини IV Пояснювальної доповіді);
- застосовувати заборону або обмеження побачень виключно як один із заходів покарання за порушення правил побачень;
- забезпечити приміщення для того, щоб більше засуджених могли проводити короткі побачення із членами їхньої родини у відкритих умовах;
- дозволити матерям і батькам (одиначкам), що утримуються в слідчих ізоляторах, підтримувати контакти з їхніми дітьми шляхом листування або побачення, якщо суд чітко не заборонив такі контакти в інтересах відповідних дітей;
- дозволити засудженим батькам малих дітей мати короткі побачення з ними у відкритих умовах.

11.21. Засудженим особам також дозволяється побачення із близькими родичами тривалістю до 72 годин. Ці побачення відбуваються в окремому приміщенні, в якому розміщені приватні спальні кімнати, банні приміщення, туалети, якнайменш одна кімната для відпочинку з телевізором та одна або декілька спільних кухонь. Ці приміщення, як правило, підтримуються у чистому стані, добре доглянуті, а побачення організуються із доброзичливістю і тактом.

11.22. Масштаби використання цих приміщень залежать, частково, від місця розташування установи та дорожніх витрат відвідувачів. Багато хто із родичів засуджених не мають можливостей користуватися цими приміщеннями, тому що вони не мають роботи або з інших причин не можуть сплачувати витрати на подорожування. Ще одним фінансовим обмеженням для ув'язненої особи або скоріше для сім'ї є необхідність сплачувати за користування приміщеннями для тривалих побачень. З одну добу треба сплачувати найдешевший тариф місцевого готелю. Для в'язнів, що не можуть працювати і тому заробляти гроші, і для членів сімей, що не мають роботи або живуть на державну пенсію, такі витрати є суттєвими, можуть створювати реальні проблеми або перешкоджати побаченням. Хоча доходи від приміщень для тривалих побачень корисно поповнюють бюджет установ, ми не вважаємо, що практика сплати витрат за підтримання сімейних контактів є доречною або відповідає сучасній пенітенціарній філософії.

Ми рекомендуємо припинити практику сплати витрат за використання приміщень для тривалих побачень, як тільки це дозволять фінансові ресурси (див. ЄВП, правила 43.1 і 65с, розділ про контакти із зовнішнім світом і вступ до частини IV Пояснювальної доповіді).

11.23. Практично всі ув'язнені особи будуть врешті-решт звільнені з місць позбавлення волі. Тому всі, хто працюють у в'язницях, мають не тільки докладати всіх зусиль для мінімізації негативних наслідків позбавлення волі, але також готувати в'язнів до їхнього повернення у вільне суспільство. Повсякденні проблеми переповненості і браку ресурсів можуть відволікати увагу від завдань соціальної реінтеграції і завдавати тим самим шкоди як окремим засудженим, так і суспільству в цілому. Слід розглянути можливість залучення співробітників місцевих органів до розробки і здійснення

програм, спрямованих на підготовку в'язнів до реінтеграції у суспільство.

Ми рекомендуємо:

- приділяти першочергову увагу розробці програм підготовки засуджених до їхнього повернення у суспільство;

- передбачити у програмах підготовки до звільнення можливість надання засудженим відпусток до дому (див. ЄВП, правила 70, 87, 88 і 89, а також відповідні пункти Пояснювальної доповіді).

11.24. Більшості установам бракує молодшого персоналу, що призводить до дуже слабкого режиму, коли більшість засуджених осіб і всі попередньо ув'язнені проводять більшу частину свого часу у переповнених і погано провітрюваних кімнатах. У слідчих ізоляторах умови утримання знаходяться на неприйнятно низькому рівні, а в колоніях персоналу надзвичайно важко здійснювати ефективний контроль за поведінкою та діяльністю засуджених. У таких умовах важко забезпечити регулярні і ефективні обшуки. В результаті цього значно підвищується ризик наявності у засуджених зброї та інших недозволених речей, а можливість виявлення планів втечі стає мало реальною.

11.25. Брак персоналу також призводить до того, що деякі ув'язнені встановлюють неофіційний контроль над іншими, в той час як інші ув'язнені особи залишаються незахищеними і вразливими до такої експлуатації. Нестача персоналу не дозволяє також розширити в слідчих ізоляторах діяльність за межами камер або здійснювати нагляд за програмами освіти та відпочинку, які мали б здійснюватися для компенсації безробіття в колоніях. Особливо необхідно збільшити кількість жінок у складі персоналу, для того щоб між співробітниками персоналу та жінками-в'язнями існувало більш тісне соціальне спілкування, а також слід забезпечити належні гарантії збереження гідності жінок-в'язнів.

Ми рекомендуємо:

- не покладати на жодного в'язня відповідальність за поведінку інших в'язнів або за підтримання дисципліни та контролю (див. ЄВП, правило 34).

11.26. Щоб можна було планувати фінансування відповідної програми добору і підготовки кадрів, необхідно чітко встановити потреби режиму і штатний оперативний розклад кожної установи. Для накопичення необхідного досвіду і забезпечення послідовного підходу ця робота має виконуватися у кожній області невеликою групою у складі 2 або 3 фахівців-практиків, які повинні відвідати установи і визначити режимні та кадрові потреби. Така робота дозволить створити реальну сучасну базу для визначення потреб усієї пенітенціарної служби.

11.27. Хоча для ефективного функціонування пенітенціарної системи забезпеченість кадрами відіграє важливу роль, не менш важливим у цьому контексті є залучення на роботу в установи та належна підготовка перспективних кандидатів. За існуючих економічних умов залучення осіб на роботу на молодших посадах, тобто там де їх не вистачає, не повинно бути важкою справою. Витрати на добір і підготовку персоналу, необхідного для поліпшення кадрового становища в установах, будуть значними, тому така програма має розглядатися разом з іншими пріоритетами та в контексті національної стратегії розвитку соціальної політики. Пенітенціарна служба є важливою частиною системи кримінального правосуддя; вона відіграє центральну роль у підтриманні громадського порядку та державної безпеки і як така заслуговує належного фінансування.

Ми рекомендуємо:

- створити в кожній області невелику групу досвідчених співробітників в'язниць для проведення огляду оперативних завдань та необхідного штатного розкладу в кожній установі;
- приділяти особливу увагу добору у склад персоналу жінок;
- як тільки це дозволять фінансові ресурси, здійснити добір і відповідну підготовку додаткового персоналу для забезпечення ефективного і безпечного функціонування кожного слідчого ізолятора і кожної колонії.

11.28. Відповідальні співробітники пенітенціарної служби розуміють зростаючу необхідність постійного інформування громадськості про роботу пенітенціарної системи, важливість поглиблення розуміння нею цієї роботи та отримання з її боку підтримки. Вони знають, що одним з важливих аспектів поліпшення зв'язків із громадськістю є встановлення тісних контактів і відносин із засобами масової інформації, але з огляду на історичні причини вони мають невеликий досвід у цій галузі. Пенітенціарна служба прагне вивчати досвід інших демократичних систем і вона вітатиме будь-яку допомогу.

Ми рекомендуємо:

- Раді Європи надати інформацію і керівні принципи з питань встановлення і підтримання стосунків із засобами масової інформації;

- запрошувати представників пенітенціарної служби до участі у відповідних семінарах, робочих групах і конференціях.

12. Заключні коментарі

12.1. Під час огляду установ і підготовки цієї доповіді ми враховували численні законодавчі, організаційні і соціальні зміни, що відбулися в Україні після проголошення незалежності 24 серпня 1991 року. Нам було відомо, що український уряд визнав необхідність формування в'язничної системи і висловив готовність запровадити необхідні зміни з метою здійснення принципів та оперативної практики, які рекомендовані в Європейських в'язничних правилах. Ми також усвідомлювали, що модернізація такої величезної і перевантаженої в'язничної системи вимагатиме величезних витрат і що країна стоїть перед необхідністю використовувати свої фінансові ресурси на задоволення численних гострих потреб.

12.2. На визнання цих труднощів ми визначили низку проектів, у здійснення яких інші держави-члени могли б зробити свій внесок шляхом надання матеріальної і фінансової допомоги або консультативних послуг та експертної допомоги. В розділі "Резюме рекомендацій" ці проекти позначені знаком виноски (*). Виконання деяких рекомендацій, що містяться у цій доповіді, вимагатиме законодавчих змін, але більшість з них можуть виконуватися за адміністративними розпорядженнями. Деякі з них можуть бути запроваджені або безкоштовно або з невеликими витратами, в той час як інші з огляду на існуючі серйозні фінансові труднощі мають здійснюватися поступово за наявності ресурсів.

12.3. Ми розуміємо, що перед тими, на кому лежить відповідальність за реформування пенітенціарної системи, постають величезні труднощі, але, не зважаючи на це, ми не побачили відсутності ентузіазму до реформи або нестачі професійної компетенції, необхідної для її проведення. Ми сподіваємося, що наші рекомендації сприятимуть перетворенням і слугуватимуть основою, на якій українська пенітенціарна служба у співробітництві з іншими державами-членами зможе здійснювати програму реформи, яка у належний час приведе оперативну діяльність у більшу відповідність до принципів, викладених в Європейських в'язничних правилах.

Гордон ЛЕЙКС

грудень 1996 року

ДОДАТОК А

ПЕРЕЛІК ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ
(станом на 30 серпня 1996 року)

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ		- 3 установи:
слідчі ізолятори		- 1 (No 209)
колонії		- 2
	посиленого режиму	- 1 (No 62)
	суворого режиму	- 1 (No 92)
ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ		- 6 установ:
слідчі ізолятори		- 2 (Nos 206; 212)
колонії		- 4
	поселення	- 1 (No 65)
	загального режиму	- 1 (No 44)
	посиленого режиму	- 1 (No 91)
	для неповнолітніх	- 1 (211)
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ		- 2 установи:
слідчі ізолятори		- 1 (No 211)
колонії		- 1
	посиленого режиму	- 1 (No 67)
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ		- 13 установ:
слідчі ізолятори		- 2 (Nos 178; 188)
колонії		- 11
	поселення	- 2 (No 75 для чоловіків та No 79 для жінок)
	загального режиму	- 3 (Nos 26, 122 для чоловіків та No 34 для жінок)
	посиленого режиму	- 1 (No 80)
	суворого режиму	- 4 (Nos 21; 89; 94; 45)
	для неповнолітніх	- 1 (No 213)
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ		- 18 установ:
слідчі ізолятори		- 3 (Nos 196; 197; 198)
колонії		- 15
	загального режиму	- 2 (No 2 для чоловіків та No 107 для жінок)
	посиленого режиму	- 5 (Nos 28; 32; 57; 120; 124)
	суворого режиму	- 5 (No 27; 33; 82; 87; 97)
	особливого режиму	- 1 (No 52)
	для неповнолітніх	- 1 (No 203)
	спеціалізовані лікарні	- 1 (No 3 для хворих ТВ)

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ		- 3 установи:	
слідчі ізолятори	- 1	(No 199, включає в'язничний блок, який буде закритий з 1 січня 1997 року)	
колонії	- 2		
поселення		- 1 (No 118)	
посиленого режиму		- 1 (No 41)	
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ		- 12 установ:	
слідчі ізолятори	- 1	(No 203)	
колонії	- 11		
поселення		- 3 (Nos 106; 109; 117)	
загального режиму	- 2	(No 17 для чоловіків, No 54 для жінок)	
посиленого режиму	- 2	(Nos 12; 18)	
суворого режиму	- 3	(Nos 25; 43; 100)	
для неповнолітніх	- 1	(No 210)	
ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСТЬ		- 6 установ:	
слідчі ізолятори	- 1	(No 204)	
колонії	- 5		
загального режиму	- 1	(No 105)	
посиленого режиму	- 1	(No 10)	
суворого режиму	- 1	(No 90)	
спеціалізовані лікарні	- 2	(Nos 7 і 61 для хворих ТВ)	
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ		- 5 установ:	
слідчі ізолятори	- 1	(No 205)	
колонії	- 4		
загального режиму	- 1	(No 31)	
посиленого режиму	- 1	(No 98)	
суворого режиму	- 1	(No 78)	
особливого режиму	- 1	(No 58)	
КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСТЬ		- 5 установ:	
слідчі ізолятори	- 1	(No 184)	
колонії	- 4		
поселення		- 2 (Nos 37; 104)	
посиленого режиму	- 1	(No 49)	
суворого режиму	- 1	(No 6)	
КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ		- 6 установ:	
слідчі ізолятори	- 1	(No 183)	
колонії	- 5		
поселення		- 1 (No 115)	

посиленого режиму - 1 (No 119)
 суворого режиму - 3 (No 35; 85; 95) = включає медчастину ТБ

ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ

слідчі ізолятори - 2 (Nos 189; 190)
 колонії - 13
 поселення - 2 (Nos 68; 108)
 загального режиму - 1 (No 24)
 посиленого режиму - 3 (Nos 13; 19; 38)
 суворого режиму - 5 (Nos 11; 15; 22; 23; 36)
 особливого режиму - 1 (No 60)
 для неповнолітніх - 1 (No 202)

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ

слідчі ізолятори - 1 (No 187)
 колонії - 7
 загального режиму - 2 (Nos 50; 110)
 посиленого режиму - 1 (No 40)
 суворого режиму - 2 (Nos 30; 48)
 особливого режиму - 1 (No 47)
 для неповнолітніх - 1 (No 206)

МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

слідчі ізолятори - 1 (No 191)
 колонії - 5
 поселення - 1 (No 103)
 посиленого режиму - 1 (No 83)
 суворого режиму - 2 (Nos 53; 93)
 спеціалізовані лікарні - 1 (No 5 для хворих ТБ)

ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ

слідчі ізолятори - 2 (Nos 192; 193)
 колонії - 4
 поселення - 1 (No 111)
 загального режиму - 1 (No 74 для жінок)
 посиленого режиму - 1 (No 51)
 суворого режиму - 1 (No 14)

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ

слідчі ізолятори - 1 (No 194)
 колонії - 6
 поселення - 2 (Nos 9; 29)
 загального режиму - 1 (No 16)
 посиленого режиму - 1 (No 64)
 суворого режиму - 1 (No 69)

для неповнолітніх	- 1 (No 207)	= включає блок ТБ)
РЕСПУБЛІКА КРИМ	- 2 установи:	
слідчі ізолятори	- 1 (No 185)	
колонії	- 1	
суворого режиму	- 1 (No 102)	
РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ	- 5 установ:	
слідчі ізолятори	- 1 (No 195)	
колонії	- 4	
посиленого режиму	- 1 (No 76)	
суворого режиму	- 1 (No 46)	
особливого режиму	- 1 (No 96)	
для неповнолітніх	- 1 (No 208)	
СУМСЬКА ОБЛАСТЬ	- 5 установ:	
слідчі ізолятори	- 1 (No 200)	
колонії	- 4	
поселення	- 1 (No 72)	
загального режиму	- 1 (No 116)	
посиленого режиму	- 1 (No 66)	
особливого режиму	- 1 (No 56)	
ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ	- 4 установи:	
слідчі ізолятори	- 1 (No 202)	
колонії	- 3	
загального режиму	- 1 (No 63 для жінок)	
посиленого режиму	- 1 (No 112)	
для неповнолітніх	- 1 (No 209)	
ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ	- 7 установ:	
слідчі ізолятори	- 1 (No 176, включає в'язничний блок)	
колонії	- 6	
поселення	- 1 (No 113)	
загального режиму	- 1 (No 59)	
посиленого режиму	- 1 (No 114)	
суворого режиму	- 2 (Nos 81; 86)	
особливого режиму	- 1 (No 39)	
ВОЛИНСЬКА ОБЛАСТЬ	- 5 установ:	
слідчі ізолятори	- 1 (No 177)	
колонії	- 4	
поселення	- 1 (No 123)	
посиленого режиму	- 2 (No 42; 84)	
для неповнолітніх	- 1 (No 201)	

= включає медчастину
для хворих ТБ

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ

слідчі ізолятори
колонії

- 1 установа:

- 1 (No 180)
- (посиленого режиму No
125 має відкритися
наприкінці 1996 року)

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ

слідчі ізолятори
колонії

- 11 установ:

- 2 (Nos 181; 182)
- 9
- 2 (Nos 1; 8)
- 1 (No 77)
- 2 (Nos 20, 99)
- 3 (Nos 55, 88, 101)
- 1 (No 205 для осіб
статі)

жіночої

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ

слідчі ізолятори

- 5 установ:

- 1 (No 179, включає
в'язничний блок)

колонії

- 4

посиленого режиму
суворого режиму
особливого режиму

- 1 (No 4)
- 2 (No 71, 73)
- 1 (No 70)

ВСЬОГО

слідчі ізолятори - 32 (включаючи 3 із в'язничними блоками)
колонії - 134

поселення - 21
загального режиму - 19
посиленого режиму - 32
суворого режиму - 39
особливого режиму - 8
для неповнолітніх - 11
спеціалізовані лікарні - 4

Всього установ - 166

ДОДАТОК В
ПЕРЕЛІК УСТАНОВ, ЩО БУЛИ ВІДВІДАНІ

Область	Установа	Кількість позбавлених волі осіб	Дата
Київська	Інститут внутріш-ніх справ	-	6 і 20 червня
	Слідчий ізолятор No 183	3 200	7, 12 і 20 червня
	Колонія суворого режиму No 95	1 491	11 червня
	Колонія-поселення No 115	174	13 червня
Чернігівська	Училище	-	10 червня
	Колонія No 44 для жінок	1 303	10 червня
Житомирська	Колонія посилен-ного режиму No 4	2 684	14 червня
	Слідчий ізолятор No 179	1 076	15 і 16 серпня
	Колонія особли-вого режиму No 70	754	16 серпня
Хмельницька	Колонія особли-вого режиму No 58	696	18 червня
Донецька	Слідчий ізолятор No 196	2 767	18 і 20 серпня
	Слідчий ізолятор No 198	879	19 серпня
	Колонія для не-повнолітніх No 203	685	19 серпня
Запорізька	Колонія посилен-ного режиму No 20	2 404	21 серпня
Дніпропетровська	Слідчий ізолятор No 178	3 806	22 серпня
Одеська	Колонія суворого режиму No 14	1 762	27 серпня
	Колонія No 74 для жінок	1 696	27 серпня
	Слідчий ізолятор No 192	2 231	28 серпня

ДОДАТОК С ОПИС УСТАНОВ, ЩО БУЛИ ВІДВІДАНІ

1. Вступ

1.1 Перелік усіх установ, які функціонували станом на 30 серпня 1996 року, наводиться в Додатку В. Короткий опис головних рис кожної з 16 установ, які ми відвідали, наводиться нижче. Зауваження та рекомендації стосовно окремих установ містяться у розділах 6 і 11.

2. Слідчий ізолятор No 183, Київська область

2.1 Ця установа була збудована у 1863 році і з того часу знаходиться у постійній експлуатації. Стіна по периметру, яка включає 7 наглядових вишок і контролюється телекамерами, має довжину 650 метрів і огорожує 6,5 га території. Нормальна місткість установи розрахована за нормою 2 кв.м. жилої площі для чоловіків і 3 кв.м. для жінок і складає 2,5 тисячі осіб; максимальна місткість - 3 300 осіб. На 12 червня 1996 року в ізоляторі знаходилося 2 706 дорослих чоловіків, 256 неповнолітніх чоловічої статі та 207 жінок, включаючи 10 неповнолітніх жіночої статі; усього 3 169 осіб.

2.2 У складі персоналу було 440 осіб, в тому числі 86 атестованих співробітників внутрішніх справ, 280 співробітників охорони (контролерів) і 80 вільнонайманих. Вдень (з 6.00 до 22.00) в ізоляторі працюють приблизно 200 співробітників персоналу, включаючи 100 контролерів, а вночі (з 22.00 до 6.00) чергують 50 осіб, включаючи 42 контролери.

2.3 Житлові приміщення розташовані в 6 окремих блоках; один - для попередньо ув'язнених чоловіків, один - для неповнолітніх чоловічої статі, один - для жінок, один - для засуджених осіб, що чекають переведення у колонії, один - для засуджених осіб, які використовуються на внутрішніх господарських роботах, і один - для лікарні на 147 хворих. В'язні пересуваються з однієї частини ізолятора в іншу по вузькому і погано відтинькованому підземному тунелю довжиною приблизно 380 метрів. Для засуджених осіб та хворих лікарні є 26 невеликих спортивних майданчиків. Всі інші в'язні використовують майданчики, розміщені на даху жилих блоків.

2.4 У складі персоналу лікарні або медичного центру були 4 лікаря загальної практики, один психіатр, один фтізіатр, один дерматолог/венеролог, один рентгенолог, два стоматологи, 18 медсестер і 10 в'язнів-помічників. У разі необхідності запрошуються лікарі-консультанти.

2.5 Лікарі та старші медсестри регулярно здійснюють перевірки санітарно-гігієнічного стану і подають щорічну доповідь Управлінню охорони здоров'я. Санітарно-епідеміологічна служба також відвідує ізолятор щотижня. Черговий лікар перевіряє кожну приготовлену їжу, до того як вона буде подана в'язням, і щомісячно перевіряється також калорійність їжі, що подається в'язням. Співробітники кухні проходять ретельний медичний огляд один раз на 3 місяці. Або черговий лікар, або одна із старших медсестер щоденно відвідує тих осіб, які знаходяться у штрафному ізоляторі.

2.6 Засудженим особам може бути призначене покарання у вигляді ізоляції на період до 15 днів; для попередньо ув'язнених дорослих чоловіків і жінок максимальний період складає 10 днів, а для неповнолітніх - 5 днів. Перевірка журналу покарань показала, що з січня по червень 1996 року покаранню у вигляді ізоляції було загалом піддано 26 осіб, причому середня тривалість ізоляції складала 5 днів. Під час такого покарання в'язні отримують нормальну їжу, але вони не мають можливості робити фізичні вправи, їм не дозволяється палити, листуватися, приймати відвідувачів або передачі.

2.7 Штрафний ізолятор, у якому відбувається покарання у вигляді ізоляції, знаходиться у полупідвальному приміщенні одного з головних будинків установи. Індивідуальні камери мають розмір приблизно 4 кв.м. і можуть вмістити до 4 осіб, хоча нам сказали, що більше 2 осіб в одній камері буває рідко. Короткі дерев'яні ліжка складаються до стіни і можуть використовуватися тільки з 21.00 до 07.00. Матраци видаються тільки жінкам та неповнолітнім. В кожній камері знаходиться відкритий унітаз та кран холодної води, хоча постачання води контролюється з-поза камери.

2.8 Камери були темними і брудними, маленькі вікна пропускали дуже мало денного світла та свіжого повітря, а електричне освітлення було занадто тьмяним. Хоча нам сказали, що вікна у камерах можуть відкриватися, це виявилось неможливим. Коли ми знов побували тут 20 червня, весь ізолятор був вичищений, а механізм для відкриття вікон був відремонтований і працював задовільно.

2.9 Засуджені до смертної кари розміщуються у спеціальній секції з 6 камер. Доступ до цієї секції контролюється дуже ретельно, а ключі має тільки черговий. Двері кожної камери оснащені засувами і механічним та електричним замками. Для того щоб відкрити двері, спочатку необхідно зателефонувати на контрольний пункт, звідки, якщо вхід до камери дозволено, відкривається електричний замок і двері камери залишаються замкнутими лише на засуви і механічний замок. Перед тим, як відкрити двері, засудженого викликають до люку у дверях, через який йому на закладені за спину руки надівають наручники. Потім йому наказують стояти обличчям до стіни камери, коли двері відчиняються і персонал входить до камери.

2.10 Засуджені носять полосатий в'язничний одяг і виходять з їхніх камер один раз на тиждень для того, щоб помитися у банному приміщенні або зустрітися із своїм адвокатом. Інші побачення, як правило, не дозволяються, але інколи робляться винятки. Засуджені добре забезпечені книжками, газетами, журналами та іншими матеріалами для відпочинку, але вони не мають контактів з іншими в'язнями і не мають можливості робити фізичні вправи на свіжому повітрі. Коли ми знову відвідали цю секцію 20 червня, вона була дуже чистою і добре прикрашеною, хоча в окремих камерах не вистачало денного світла та свіжого повітря.

2.11 Будинки слідчого ізолятора знаходилися у гарному стані, а територія була чисто прибраною. Незважаючи на переповненість, більшість жилих приміщень підтримувалися у достатньо чистому стані, хоча, правда, в усіх них вікна були дуже малими або оснащені жалюзі, які обмежували доступ денного світла та свіжого повітря. У деяких кімнатах електричне освітлення було тьмяним, а в інших електричне обладнання вимагало ремонту. В усіх випадках, електричні вимикачі знаходилися за

межами кімнат, і світло горіло впродовж всієї ночі, для того, щоб можна було проводити контрольні перевірки.

2.12 Для всіх в'язнів, окрім засуджених осіб, що використовуються на внутрішніх господарських роботах, режим був дуже бідним. Підслідні особи, а також ті, хто чекав на підтвердження вироку або завершення процедур оскарження, не мають можливості працювати або займатися освітницькою, спортивною або розважальною діяльністю. Окрім щоденних фізичних вправ, щотижневого відвідування банних приміщень, побачень із слідчими або адвокатами, весь час вони проводять у своїх кімнатах без конкретного заняття.

3. Колонія суворого режиму No 95, Київська область

3.1 Ця установа, яка має сьогодні максимальну місткість 1 550 осіб, була збудована у 1962 році і спеціалізується на виробництві та ремонті сільськогосподарського обладнання. Начальник колонії був призначений лише за 1 місяць до нашого візиту, але він був одним із заступників впродовж попередніх 10 років. У нього в підпорядкуванні знаходиться 4 заступники, 88 атестованих співробітників, 70 військовослужбовців і 217 вільнайманих осіб. Військовий персонал охороняє периметр і здійснює ряд завдань по забезпеченню внутрішнього режиму та контролю.

3.2 Станом на 11 червня 1996 року, кількість засуджених осіб складала 1 491, тобто на 56 менше максимальної місткості. 451 особа (30%) була засуджена за вбивство, зґвалтування та інші злочини із застосуванням насилля проти особистості. Лише 32% відбували покарання строком менше 3 років, 35% відбували покарання від 3 до 5 років, 28% - від 5 до 10 років і 5% відбували покарання у вигляді позбавлення волі на строк, що перевищує 10 років. Нам сказали, що у 1992 році кожний засуджений мав роботу на повний робочий день і багато хто з них заробляв більше грошей, ніж начальник колонії. На час нашого візиту роботою було забезпечено лише приблизно 75% засуджених, головним чином це була металообробка.

3.3 Жилі приміщення знаходяться у 5 окремих секторах, або блоках, а їжу засуджені приймають у центральній їдальні, яка розташована одразу за кухнею. Корисна площа їдальні достатньо велика для того, щоб прийняти 1 550 осіб, але харчування здійснюється у 2 зміни. В одному з блоків одна кімната була приблизно 18 м x 11 м (198 кв.м) і в ній знаходилося 81 ліжка і особиста шафа. За цю кімнату відповідав спеціально призначений засуджений - "бригадир"; він відповідає за контроль гуртожитку, організацію різної діяльності і пересування на роботу, доповідає про всіх засуджених, які хворіють або з інших причин не можуть працювати.

3.4 Начальник колонії сказав нам, що жоден засуджений не відбуває покарання у вигляді ізоляції або відокремлення від інших в'язнів, але коли ми прийшли в штрафний ізолятор, ми побачили там у камерах засуджених обох категорій. Цей ізолятор очолював військовослужбовець, який не знав, скільки осіб знаходилося у його ізоляторі, і не міг показати ні журналу реєстрації покарань, ні журналу надзвичайних подій. Під час наших розмов начальник колонії пояснив, що він не відвідував цей ізолятор певний час і не знав, що там хтось знаходиться.

4. Колонія-поселення № 115, Київська область

4.1 Ця колонія-поселення була створена у 1992 році у сільськогосподарській зоні поблизу села Зекрачі. На час нашого візиту (13 червня 1996 року) в ній знаходилося 174 засуджених віком від 18 до 63 років, які були призначені у цю колонію судом за вчинення злочинів з необережності. Тривалість покарання складала від 1 до 13 років, але в середньому, як нам сказали, - приблизно 2,5 роки. Всі засуджені, за винятком невеликої кількості задіяних на внутрішніх господарських роботах, працюють у хліборобстві та тваринництві на площі 1 675 гектарів, яка належить колонії. Вони отримують цивільні ставки оплати праці - в середньому приблизно 4,2 млн.крб (23 дол.США) на місяць, з яких 1,1 млн.крб (6 дол.США) вони сплачують за житло і комунальні послуги, а 1,3 млн.крб (7 дол. США) - за харчування.

4.2 Окрім начальника та його заступників у колонії є 19 атестованих співробітників, 80 вільнонайманих осіб (включаючи 15, які працюють за межами колонії) і 34 військовослужбовця внутрішніх військ, які здійснюють нагляд і контроль за засудженими як в колонії, так і під час роботи у полі та в інших місцях. Колонія має також невеликий медичний пункт, в якому є ізолятор на 6 ліжок і в якому працюють 1 лікар і старша медична сестра.

4.3 Засудженим не дозволяється залишати колонію без дозволу і таких намагань майже не було; з моменту відкриття колонії втік лише 1 засуджений. Порушення внутрішньої дисципліни карається так само, як і в інших місцях позбавлення волі, за винятком того, що за відсутністю в колонії спеціальних приміщень покарання у вигляді ізоляції призначається дуже рідко. У випадках необхідності ізолювати того чи іншого засудженого на короткий період використовуються камери місцевої міліції. Більш серйозні порушення доводяться до відома суду з рекомендацією перевести засудженого в колонію загального режиму.

4.4 Жилі приміщення розташовані у 2 блоках, в кожному з яких у маленьких кімнатах на 8-12 осіб можна розмістити 80 осіб. До травня 1996 року, коли за амністією було звільнено 62 засуджені особи, в колонії утримувалося 236 осіб. Проте, якщо постане необхідність розмістити в колонії більше засуджених, тоді буде необхідно або забезпечити більше жилих приміщень, або дозволити більшій кількості засуджених жити серед місцевого населення. Після відбуття 6 місяців покарання в колонії, засуджені мають право звертатися із проханням про дозвіл жити за межами колонії. Якщо вони отримують такий дозвіл, вони мають проживати в радіусі 1,5 км від колонії і щоденно знаходитися в колонії з 7.45 до 17.45. Приміщення для тривалих побачень, яке складається з 12 окремих кімнат, загальної кухні і кімнати відпочинку, планується модернізувати.

4.5 Після відбуття 50% призначеного строку покарання, засуджені можуть подавати прохання про дострокове звільнення. Заяви спочатку розглядаються місцевим комітетом, який очолює начальник колонії, і якщо дострокове звільнення рекомендується, матеріали передаються у місцеву спостережну комісію. Коли рекомендація не направляється в суд, питання повторно розглядається через кожні 6 місяців. Якщо суд відмовляє у задоволенні рекомендації про дострокове звільнення, це питання розглядається на щорічній основі.

5. Колонія загального режиму для жінок № 44, Чернігівська область

5.1 Ми зробили короткий огляд цієї установи для жінок-рецидивісток, максимальна місткість якої - 1 500 осіб. На день нашого візиту в установі знаходилося 1 303 дорослі жінки і неповнолітніх жіночої статі, які відбували покарання від 6 місяців до 15 років позбавлення волі. Колонія має медичну частину на 25 ліжок і спеціальне відділення для дітей засуджених жінок, яке розраховане на 50 дітей. Коли ми приїхали до установи, у цьому відділенні було 24 дитини, за якими ходили їхні матері, що, правда, мали повертатися на ніч у свої приміщення. Як правило, діти живуть у цьому відділенні до досягнення 3 років, після чого матері може бути надана відпустка на 7 днів, для того щоб вона могла пристроїти дитину у родичів, які доглядатимуть за нею, поки мати не буде звільнена. У разі відсутності родичів, які можуть ходити за дитиною, вживаються заходи для її поміщення у дитячий будинок.

5.2 70% жінок мають роботу і заробляють в середньому 3,5 млн.крб. (19 дол.США) на місяць. Головний вид роботи це шиття і кроєння. Після закінчення 3-місячних курсів жінки займаються пошиттям в'язничного та іншого одягу для державних і комерційних фірм. Інші види роботи включають приготування їжі, різні будівельні роботи, виготовлення текстилю. Жінки віком більше 55 років, а також вагітні жінки працювати не зобов'язані.

5.3 Одна жінка, засуджена до в'язничного режиму, була поміщена у камеру штрафного ізолятора, тому що іншої можливості виконання вироку суду в колонії не було. Вона відбула у камері 4 роки, більшість цього часу разом з іншою жінкою, яка опинилася у такій самій ситуації, але була невдовзі до нашого візиту переведена в іншу установу. Їй дозволялось працювати у камері, але вона не мала можливості спілкуватися з іншими жінками. Начальник колонії підтвердив, що вона поводи́ла себе добре і що він сподівається на згоду суду на її переведення у більш ліберальний режим.

6. Колонія посиленого режиму N 4, Житомирська область

6.1 Ця колонія була збудована у 1933 році для засуджених уперше до позбавлення волі осіб, що вчинили тяжкі злочини. Довжина периметру складає 1620 метрів, а площа колонії - 167 400 кв.м; колонія розділена на дві зони: в одній знаходяться жилі приміщення, а в іншій (120 000 кв.м) - виробничі об'єкти. Персонал колонії нараховує 347 осіб, включаючи 125 атестованих співробітників, 64 військовослужбовця внутрішніх військ, що забезпечують внутрішній режим і контроль, і 128 військовослужбовців, що охороняють колонію по периметру, а також 30 вільнонайманих осіб.

6.2 На день нашого візиту у колонії знаходилося 2 684 дорослих чоловіки, які відбували покарання строком від 3 до 15 років. Це максимальна кількість засуджених, яку установа може прийняти. Середній вік засуджених складав 27 років, а середня тривалість покарання - 7 років. 1 375 (51%) осіб були засуджені за тяжкі злочини із застосуванням насилля проти особистості (251 - за вбивство, 264 - за причинення тяжких тілесних ушкоджень, 325 - за згвалтування, 307 - за грабїж із застосуванням зброї і 228 - за розбїй). Інші були засуджені за порушення громадського порядку, рекет та

злочини проти майна; 88 (3,3%) були засуджені за злочини, пов'язані із наркотиками, або за споживання чи збут наркотиків.

6.3 У жилій зоні знаходяться 7 окремих жилих блоків, які усі разом забезпечують 3 527 кв.м жилої площі; штрафний ізолятор; центральна кухня і їдальня; медична частина і різні господарські будинки та приміщення для відпочинку. Штрафний ізолятор має 6 камер, розрахованих на декілька осіб, яким призначене покарання у вигляді відокремлення від інших засуджених на строк до 15 днів, та 11 камер, розрахованих на декілька осіб, яким призначене покарання у вигляді відокремлення від інших засуджених на період до 6 місяців. На час нашого візиту там знаходилося 4 особи, яким було призначене покарання у вигляді ізоляції, і 7 осіб, яким було призначене покарання у вигляді відокремлення від інших засуджених. В їдальні розміщується до 1 000 засуджених осіб, яким подається їжа з прилеглої кухні. Усі порції подаються по конвейєру, що дозволяє звести до мінімуму дискримінацію у роздачі їжі. Кухня і їдальня були чистими і в доброму стані.

6.4 Тут функціонує добре оснащений спортивний зал та клуб на 800 місць, який використовується для концертів та іншої розважальної діяльності. Колонія підтримує контакти з позав'язничними спортивними клубами, які посилають свої команди до колонії для участі у матчах з баскетболу та футболу. Засуджені створили 2 різних ансамблі, один з яких, як ми чули, грає на достатньо високому рівні. Ми також побували у психологічному центрі, який добре обставлений меблями і створює комфортну атмосферу для консультування та відпочинку. Приміщення для побачення знаходяться на 3 поверхах, створюють чисті і комфортні умови і розраховані на 46 тривалих побачень і 10 коротких побачень.

6.5 Медична частина має 5 палат, окремих ізолятор і розрахована не більше ніж на 25 хворих. На час нашого візиту у ній знаходилося 17 хворих, включаючи 8 наркоманів. Палати мають широкі вікна, підтримуються у чистому стані і вентилуються належним чином. Персонал медичної частини включає головного лікаря, 3 лікарів загальної практики, 1 психіатра, 1 рентгенолога, 2 стоматологів, 5 старших медсестер, фармацевта та лаборанта. У разі необхідності викликаються консультанти. Один з лікарів щотижнево перевіряє санітарно-гігієнічний стан і відвідує щоденно штрафний ізолятор; одна з медсестер двічі на день відвідує засуджених, що знаходяться у штрафному ізоляторі. На час нашого візиту засуджених, інфікованих ВІЛ або хворих СНІДом не було, але все одно всі вони перевіряються щорічно, а особи високого ризику - двічі на рік.

6.6 Ми оглянули 2 великих гуртожитки в одному із блоків. Гуртожиток на другому поверсі був приблизно 19 м x 13 м (247 кв.м), і в ньому було розміщено 62 двух-ярусних дерев'яних ліжка. Розраховане на 124 особи, це приміщення забезпечує лише 2 кв.м жилої площі на кожного засудженого. Приміщення на першому поверсі було за розміром приблизно таким же, в ньому було розміщене 61 двух-ярусне ліжко і знаходилося 118 осіб. Незважаючи на обмежену площу, гуртожитки підтримувалися у чистому стані, а постільні речі задовольняли вимогам. Приміщень для миття і туалетів було недостатньо: 7 туалетів, 7 умивальників і довга ринва на 100 засуджених. За кожний гуртожиток відповідав засуджений-"бригадир", до функцій якого належить

підтримувати порядок і чистоту, супроводжувати засуджених в межах установи. Кожен бригадир отримує 1,3 млн.крб (7 дол.США) на місяць.

6.7 Площа виробничої зони - приблизно 120 000 кв.м, і на ній розташовано 9 цехів. Приблизно 88% засуджених повністю залучені до виробництва 40 різних предметів меблів (стілці, столи, ліжка, шафи і таке інше), які продаються готелям, кінотеатрам, комерційним фірмам та приватним покупцям. Деякі деревообробні станки не були оснащені захисними пристроями, які мінімізують ризик отримання травми.

6.8 Незважаючи на велику кількість засуджених, обстановка була спокійною. Установа підтримується у чистому стані, а стосунки між персоналом та засудженими були спокійними. Для інформаційного забезпечення засуджених докладається значних зусиль; інформаційні листки з описом прав і обов'язків як персоналу, так і засуджених розклеєні у різних частинах установи. На нас склали особливе враження високий професійний рівень і відданість своїй справі начальника і старших посадових осіб колонії, яких ми зустріли під час нашого візиту.

7. Слідчий ізолятор No 179, Житомирська область

7.1 Ця установа була збудована у 1914 році, а її використання як слідчого ізолятора розпочалося у 30-тих роках. Сьогодні в ній розміщуються попередньо ув'язнені особи та засуджені особи, яким був призначений в'язничний режим. В перший день візиту в установі знаходилося 1 634 особи; 1 102 з них були розміщені у слідчій секції, а 532 - у секції в'язничного режиму. Звичайних приміщень для утримання в'язнів тут нараховується 186 загальною жилою площею 4 485 кв.м. Крім цього, в ізоляторі є 10 медичних палат (209 кв.м), 23 камери для покарання (171 кв.м) і 10 кімнат для засуджених до смертної кари або тривалої ізоляції (69 кв.м) - усього 229 приміщень.

7.2 З 532 осіб, засуджених до в'язничного режиму, 181 особа (34%) була засуджена за вбивство, 49 (9%) - за згвалтування і 186 (35%) - за інші злочини із застосуванням насилля; інші 116 (22%) осіб були засуджені за крадіжку або інші злочини, не пов'язані із насильством. 278 (52%) були віком від 20 до 30 років, 209 (39%) від 30 до 40 років і 45 (9%) осіб віком понад 40 років. Роботою були забезпечені 328 (62%) засуджених, які працювали на металообробці у майстернях, збудованих у 1973 році.

7.3 З 1 102 попередньо ув'язнених осіб 51 (5%) знаходилася під слідством або чекала на суд за вбивство, 49 (4%) за згвалтування, а 278 (25%) за інші злочини, пов'язані із насильством; інші 66% знаходилися під слідством або чекали суду за крадіжку і інші злочини, не пов'язані із насильством. Із 126 (11%) осіб віком до 20 років, 34 були жінки; 506 (46%) були у віці 20-30 років, 338 (31%) - 30-40 років, а інші 132 (12%) були віком більше 40 років. Як нам сказали, середній час перебування під вартою до суду складає приблизно 5 місяців; на час нашого візиту більше 9 місяців ніхто не чекав. Звичайні обмеження на побачення та листування, передбачені для попередньо ув'язнених осіб, були в силі.

7.4 У складі персоналу був 91 старший атестований співробітник, 247 молодших співробітників, включаючи тих, хто за контрактами охороняє периметр та здійснює повсякденні режимні та контрольні функції, і 107 вільнонайманих осіб - усього 445 співробітників. 67% старших атестованих співробітників, 95% молодших співробітників і 31% вільнонайманих були віком до 40 років. 48% старших атестованих співробітників і 13% вільнонайманих мають вищу освіту. Серед молодшого персоналу ніхто не має вищої освіти, але у всіх є середня або спеціальна технічна освіта.

7.5 Штрафний ізолятор включає 23 камери, але на час нашого візиту всі вони були пустими. Нам сказали, що за попередні 6 місяців за порушення розпорядку ізолятора покаранню було піддано 110 осіб; 62-м з них було призначено покарання у вигляді ізоляції тривалістю у середньому 9 днів. 10 камер призначені для в'язнів, що відбувають тривалу ізоляцію, включаючи засуджених до смертної кари; в них знаходилися 3 особи, яким було призначено покарання у вигляді тривалої ізоляції на строк до 1 року, а також 3 особи, які були засуджені до смертної кари і чекали відповіді на їхнє оскарження. Четвертий засуджений до смертної кари знаходився у медичній частині з діагнозом "плеврит".

7.6 В багатьох кімнатах, а також в усіх штрафного ізолятора жалюзі на вікнах суттєво обмежували доступ свіжого повітря та денного світла. В результаті цього кімнати нерідко перегріваються, а електричне освітлення, якого часто недостатньо для того, щоб можна було читати, горить і вдень, і вночі. Незважаючи на ці недоліки, ізолятор в цілому підтримується у чистому і належному стані. Скарг на умови утримання або поведінки персоналу було мало.

8. Колонія особливого режиму № 70, Житомирська область

8.1 Ця колонія була збудована у XIX сторіччі, точна дата невідома, і була суттєво модернізована в 1947 році, після чого вона особливо не змінювалася. В колонії розміщуються найбільш небезпечні рецидивісти, і вона надзвичайно добре охороняється завдяки стіні 4-метрової висоти, що проходить по зовнішньому периметру, та 3 внутрішнім загородам з колючого дроту. Окрім озброєної охорони, яка наглядає за периметром, між зовнішньою стіною та першою внутрішньою загородою патрулюють люті собаки. Загальна кількість персоналу у колонії складає 303 чоловіки, включаючи 91 вільнонайману особу.

8.2 На день нашого візиту у колонії знаходилося 754 засуджених, всі з яких раніше засуджувалися якнайменш 1 раз до позбавлення волі і були визнані небезпечними рецидивістами. 240 (32%) були засуджені за вбивство, 122 (16%) - за заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, 170 (23%) були засуджені за грабіж або розбій із застосуванням зброї, 64 (9%) - за згвалтування, інші 20% - за хуліганство, крадіжку або інші злочини, не пов'язні з насильством.

8.3 В колонії є два головних блоки; один містить 35 камер, і в ньому знаходилося 415 засуджених, інший блок містить 17 гуртожитків на 264 особи. 48 засуджених, які виконують внутрішні господарські роботи, живуть в окремому гуртожитку. Штрафний ізолятор має 28 камер, розміром від 5 до 8 кв.м, які використовуються для дисциплінарної ізоляції на строк до 15 днів, відокремлення від інших засуджених на

строк до 6 місяців і на більш тривалі строки до 1 року. Коли ми прибули до колонії, 22 особи відбували покарання у вигляді тривалого відокремлення від інших в'язнів, 5 осіб були ізолювані начальником колонії на період до 6 місяців, а 6 - на період до 15 днів.

8.4 Якщо начальник колонії вважає, що відокремлення того чи іншого засудженого від інших в'язнів на період більший, ніж це дозволяють його повноваження, відповідає інтересам установи, він може звернутися із проханням до місцевої спостережної комісії розглянути це питання і дати дозвіл на період відокремлення строком до 1 року. Ця комісія складається приблизно з 10 представників місцевої влади та політиків, і її

очолює заступник мера. Засуджений має право на оскарження рішення в комітеті або у прокурора.

8.5 Медична частина, розрахована на 10 ліжок, має у своєму складі 2-х психіатрів (1 з яких очолює медичну частину), 1 лікаря загальної практики, 1 стоматолога, 1 рентгенолога, 1 лаборанта і 5 старших медсестер. На день нашого візиту в медичній частині знаходилося 6 хворих. Усі засуджені проходять тестування на ВІЛ, коли прибувають у колонію, і потім - один раз на рік; якщо засуджений має позитивну реакцію на ВІЛ, про це інформується начальник колонії. Така процедура необхідна для того, щоб засудженого можна було перевести в одну із спеціальних секцій для осіб, інфікованих ВІЛ. Сьогодні, коли політика у цьому плані вже змінена, необхідність у такому порушенні конфіденційності вже відпала.

8.6 Кожний засуджений має право на одне коротке побачення тривалістю до 4 годин і одну 15-хвилинну телефонну розмову один раз на місяць, додаткове побачення може бути дозволене як винагорода за добру поведінку, а коротке побачення можна обміняти на додаткові телефонні розмови. Побачення відбуваються у закритих умовах під наглядом співробітників персоналу. Крім того, в колонії є приміщення для тривалих побачень, яке включає 23 спальні, невелику загальну кухню, кімнату-відпочивальню з телевизором та кімнату для дітей. Всі засуджені за винятком тих, що знаходяться у тривалій ізоляції, мають право на 4 тривалих побачення строком до 3 днів раз на рік, а що стосується коротких побачень, то за добру поведінку може бути дозволене 1 додаткове побачення. Вартість однієї кімнати для побачень складає 1,5 дол.США на добу. Ці приміщення активно використовуються, і на день нашого візиту у 10 кімнатах знаходилися відвідувачі.

8.7 Роботою забезпечені лише 540 засуджених, включаючи 48, що зайняті на внутрішніх господарських роботах. Головними видами діяльності є виробництво меблів, ремонт взуття та ремонт двигунів. Дехто із засуджених працюють у двох парниках, де вирощують овочі для місцевого споживання, а інші працюють на свинофермі, загальна кількість голів на якій складає 120. Один із засуджених працює у невеликій центральній бібліотеці.

8.8 Центральна їдальня може прийняти до 140 осіб за один раз, і тому харчування здійснюється у 3 зміни. Дерев'яні столи та лави знаходяться у гарному стані, їдальня та кухня були чистими, і ніхто не скаржився на якість або кількість їжі. Центральне банне приміщення, яке має 5 душів, розташованих у темній і погано спланованій банній кімнаті, абсолютно не відповідає потребам колонії такого типу і розміру.

9. Колонія особливого режиму № 58, Хмельницька область

9.1. На день нашого візиту у колонії утримувалося 696 засуджених, які були визнані небезпечними рецидивістами; 280 (40%) були засуджені за вбивство (включаючи 55, яким смертна кара була замінена 20 роками позбавлення волі), 55 (8%) відбували покарання за зґвалтування, а 217 (31%) були засуджені за інші злочини, вчинені із застосуванням насильства. 7 осіб були засуджені за (невизначені) злочини проти держави, а інші 137 (20%) відбували покарання за крадіжку та інші злочини, не пов'язані із насильством.

9.2. У складі персоналу колонії - 106 атестованих співробітників органів внутрішніх справ, 8 сержантів протипожежної охорони, 174 колишніх солдати, які працюють за контрактами (102 охороняють периметр, а 72 забезпечують внутрішній режим та контроль), а також 262 вільнонаймані особи, включаючи медичний персонал. Штатний розклад медичної частини передбачає 14 осіб, включаючи 2 засуджених, але на час нашого візиту була вакантною посада старшої медсестри та лаборанта. Штатний розклад передбачає посади головного лікаря (стоматолог-хірург), 4 інших лікарів (лікарі загальної практики, психіатр, спеціаліст по наркотиках і рентгенолог), фармацевта, 4 старших медсестер, спеціаліста по дезінфекції, лаборанта на півставки та двох засуджених в'язнів-санітарів.

9.3. З причин організації та контролю засуджені розподілені на 15 соціальних груп по 45-50 осіб і розміщуються у камерах або гуртожитках, в кожному з яких знаходиться приблизно 15 засуджених. Співробітник з соціальних питань відповідає за 2 або 3 приміщення. Приблизно 50% засуджених осіб утримуються в камерах, а інші - в гуртожитках і користуються більшою свободою пересування по колонії.

9.4. Одна з соціальних груп складається із засуджених, залучених до внутрішніх господарських робіт, інші групи працюють у майстернях на дерево- або металообробних роботах, або на 1208 га сільськогосподарських земель, де вирощуються продукти для місцевого споживання. На час нашого візиту 73 особи були безробітними; всі інші працюють по 8 годин на день. Нам сказали, що кваліфіковані спеціалісти, приблизно 45% всіх засуджених, заробляють 8-14 млн. крб (43-75 дол.США), а некваліфіковані - приблизно 5 млн.крб (27 дол.США) на місяць. Засуджені, які добре працюють і добре себе поведуть можуть бути переведені у колонію суворого режиму після відбуття 50% їхнього строку покарання; у 1995 році було переведено 157 осіб, а у перші 5 місяців 1996 року - більше 50.

9.5. Ми відвідали штрафний ізолятор, який може вмістити не більше 71 особи. На час нашого візиту 3 засуджених відбували покарання у вигляді 15-денної ізоляції, 2 були відокремлені від інших засуджених на строк до 6 місяців, а 24 - знаходилися в камерах-одиначках, де вони були ізольовані на строк до 1 року за рішенням місцевої спостережної комісії. Нам сказали, що всі засуджені, які відбувають покарання у вигляді тривалої ізоляції можуть працювати і отримувати нормальну платню, можуть послати одного листа на місяць і отримувати необмежену кількість листів, а також можуть мати побачення лише за згодою начальника колонії. Засуджені, що відокремлені від інших на строк до 6 місяців, знаходяться в однакових умовах, а ті, що

відбувають покарання у вигляді 15-денної ізоляції, не мають права писати листи або мати побачення. Всі вони мають право на фізичні вправи на свіжому повітрі впродовж 1 години кожного дня.

9.6. Нам повідомили, що всі особи, що знаходяться у штрафному ізоляторі, щоденно відвідуються черговим доктором і заступником начальника колонії або його представником, а також що сам начальник колонії відвідує їх двічі або тричі на тиждень. Перевірка журналу обліку відвідувань показала, що у перші 18 днів червня лікар відвідав засуджених 4 рази, заступник начальника колонії або його представник - 5 разів, представники місцевих влад - 1 раз, а начальник колонії - жодного разу. Журнал підтвердив заяви засуджених про те, що, навіть коли співробітники адміністрації приходять у цей блок, вони рідко розмовляють або бачаться із засудженими.

9.7. Умови утримання в штрафному ізоляторі були дуже поганими; в ізоляторі було темно, він був брудний і погано вентильовався. У камерах було мало, або взагалі не було, денного світла чи свіжого повітря, а ті електричні лампочки, які працювали, дуже слабо освітлювали приміщення. Умови утримання могли б бути значно поліпшені при дуже невеликих витратах. Сам ізолятор та особи, що в ньому знаходяться, потребують набагато більше уваги з боку медичних співробітників та адміністрації, ніж сьогодні отримують. Прогулянки здійснюються на 17 огорожених майданчиках шириною приблизно 1м, довжиною 4м і висотою трохи більше 2-х м. Кожний майданчик обладнаний дверима із сталевих ґрат. Умови такої обмеженості і відсутності належної вентиляції не відповідають вимозі забезпечення в'язням можливості робити фізичні вправи на свіжому повітрі.

10. Слідчий ізолятор No 196, Донецька область

10.1. Ізолятор був збудований у 1911 році, а у 1950 - суттєво перебудований; додатковий житловий блок був збудований у 1970 році. Ця установа, до якої входить слідчий ізолятор та міжобластна лікарня, оточена з трьох сторін бетонною стіною, а з четвертої головними будівлями, кожна з яких оточена загородою з колючого дроту. По периметру установа охороняється внутрішніми військами.

10.2. Нормальна місткість, розрахована за нормою 2,5 кв.м жилої площі на кожного в'язня і 4 кв.м на кожного хворого у лікарні, складає 1551 особу, а максимальна місткість, як нам було повідомлено, - 3000 осіб. На день нашого візиту в установі утримувалося 2581 особа, включаючи 186 хворих в міжобласній лікарні. Жилі приміщення для ув'язнених слідчого ізолятора знаходяться у 2-х окремих блоках, що містять в цілому 276 кімнат, з яких 216 розраховані якнайменш на 8 осіб. Цей ізолятор використовується як перевалочний пункт для засуджених, що етапуються в інші установи, і на час нашого візиту таких осіб було 260 в 11 камерах, виділених для такої цілі.

10.3. Штрафний ізолятор з 18 камер та спеціальна секція з 15 камер, де розміщуються засуджені до смертної кари розташовані у підвальному приміщенні, і в камерах відсутнє денне світло та мало свіжого повітря. В перший день нашого візиту покарання відбували 5 осіб, які мали доступ до свіжого повітря, лише коли вони двічі на день

стояли у коридорі під час обшуку камер. Умови утримання 26 засуджених до смертної кари були не кращими. Їм дозволяється користуватися душем 1 раз на 10 днів, але нерідко цей термін подовжується до 13 або 14 днів. Умови утримання та режиму у цих двох приміщеннях - набагато нижчі прийнятного рівня і повинні бути негайно поліпшені.

10.4. Міжобласна лікарня має 3 окремих відділення, 2 - терапевтичних і 1 - хірургічне, кожне на 60 ліжок; у складі персоналу - 101 особа, в тому числі 24 штатних лікарів і 18 медсестер. Коли ми відвідали лікарню, в ній знаходилося 186 хворих, включаючи 40, інфікованих ВІЛ, і 2-є хворих СНІДом, які були у дуже поганому стані. Засуджені, інфіковані ВІЛ, і хворі СНІДом були відокремлені від інших хворих, мали тільки 32 ліжка, змушені приймати душ в окремій душевій кімнаті і прати свій одяг у холодній воді, яка постачається у їхні палати. Їм дозволяється робити фізичні вправи на даху будинку після всіх інших пацієнтів; дах дезінфікується перед тим, як на ньому з'являться інші пацієнти. У штатному розкладі лікарні стоматолог не передбачений, а цивільний стоматолог, який обслуговує ізолятор відмовляється лікувати осіб, інфікованих ВІЛ, та хворих СНІДом.

10.5. Багато засуджених, інфікованих ВІЛ, були переведені з інших установ без повідомлення про їхню інфекцію, а після їхнього прибуття їм було надано дуже мало інформації та порад щодо їхнього стану. Більшість живуть у переповнених кімнатах, в яких багато тарганів. В одній кімнаті було 8 ліжок і 5 засуджених осіб, з яких один був хворий СНІДом і знаходився у дуже поганому стані. В іншій кімнаті було розміщено 9 засуджених, інфікованих ВІЛ, але було тільки 6 ліжок. В одній кімнаті на 5-ти ліжках знаходилося 10 хворих, в тому числі 1 хворий СНІДом.

10.6. В умовах переповнення знаходяться не тільки засуджені, інфіковані ВІЛ. В одній кімнаті на 6-ти ліжках спали 11 засуджених жінок. Деякі чекали на операцію, а інші були переведені з інших колоній виключно з причини відсутності курсу лікування, який їм необхідний. Їм дозволяється приймати душ двічі на тиждень і робити фізичні вправи щоденно. Постільні речі замінюються раз на тиждень, і крім того їм видається пральний порошок, щоб вони могли прати свій одяг. Незважаючи на брак ліжок, жінки сказали, що умови тут кращі, ніж у колоніях.

11. Слідчий ізолятор No 198, Донецька область

11.1. Ця установа була збудована у 1969 році на 250 осіб, пізніше її нормальна місткість була збільшена до 850. На день нашого візиту (19 серпня 1996 року) в ній утримувалося 879 осіб, з яких 599 були під слідством або чекали суду, 206 - чекали підтвердження вироку, а 74 засуджених виконували внутрішні господарські роботи. З 599 підслідних 54 були жінки, а 38 - неповнолітні. У складі персоналу ізолятора - 153 атестованих співробітники і 27 вільнонайманих. Медична частина має 3 лікарів (лікар загальної практики, психіатр і стоматолог) та 3 медсестри.

11.2. Приміщення для утримання засуджених до смертної кари непередбачені, а штрафний ізолятор з 4-х камер в день нашого візиту був пустий. Неповнолітні були розміщені у просторих і чистих кімнатах, і вони не знаходилися під наглядом і

контролем дорослого в'язня, як це було у Києві. Впродовж робочого тижня кожного дня вчитель математики займається з ними одну годину, а черговий лікар відвідує їх щоденно. Вони мають книги та газети, і їм дозволяється отримувати одну передачу на місяць. Проте, як і у випадку більшості інших попередньо ув'язнених, прокурор нікому не дозволяє відправляти або отримувати листи чи мати побачення.

11.3. Підслідні щоденно виконують фізичні вправи групами по 8-10 осіб на майданчику для вправ, який знаходиться на даху жилого приміщення і має площу приблизно 16 кв.м. Вони знаходяться під наглядом 6 спеціально підготовлених співробітників, які носять довгі тростини, спорядження та шоломи. Інших особливостей, які відрізняли б цю установу від інших слідчих ізоляторів, відзначено не було.

12. Колонія для неповнолітніх No 203, Донецька область

12.1. Ця колонія розташована в 50 м від слідчого ізолятора No 198. Вона була збудована у 1964 році як колонія особливого режиму для дорослих, але пізніше була перетворена у колонію загального режиму для неповнолітніх. У 1995 році колонія була реорганізована з метою утримання неповнолітніх рецидивістів, а також тих, хто вчинив тяжкі злочини. Нормальна місткість, як нам сказали, - 510 осіб, але в день нашого візиту (19 серпня 1996 року) в колонії утримувалося 685 осіб. 297 були з Донецької області, а інші - з інших частин країни; засуджених-іноземців не було.

12.2. Вік більшості засуджених (511) складав 16-18 років. Хоча за нормальною практикою неповнолітні, позбавлені волі, переводяться в установи для дорослих по досягненні 18 років, 50 осіб цієї вікової групи були залишені у колонії, тому що вони поводити себе добре і слугували взірцем для інших. Більшість в'язнів (622) були засуджені до 4 років позбавлення волі або менше, найбільшій групі (292) було призначено покарання у вигляді позбавлення волі на строк 3-4 роки. 30-35% осіб задовольняють вимогам дострокового звільнення.

12.3. У складі персоналу колонії було 104 атестованих співробітників, 81 вільнонаймана особа, 32 вчителів і 17 майстрів. У маленькому медичному пункті працюють 3 лікарів (2 загальної практики і 1 психіатр), 1 старша медсестра, 7 медсестер, стоматолог на півставки і рентгенолог на півставки). Всі нові засуджені, що прибувають до колонії, проходять у медичному пункті карантин тривалістю 14 днів. Впродовж цього періоду робляться аналізи крові і, якщо засуджений показує позитивну реакцію на ВІЛ, він переводиться у лікарню в Донецьк. Ця процедура безумовно буде змінена у зв'язку із корегуванням політики щодо розміщення інфікованих ВІЛ.

12.4. Жилий блок складається з низки великих гуртожитків, деякі з яких містять більше 50 осіб. Діяльність в установі (освіта, робота, спорт, тощо) здійснюється по групам або бригадам у складі 25 осіб. Один засуджений із групи призначається бригадиром з метою надання допомоги вчителям та інструкторам у підтриманні порядку. За виконання цих обов'язків "бригадир" не отримує ніякої додаткової платні і немає ніяких привілеїв.

12.5. Засуджені, що не мають початкової освіти, повинні її закінчити, в той час як інші навчаються ремеслу або технічним спеціальностям у школі. На додаток до будь-якої роботи, яка їм доручається, засуджені навчаються 6 годин на день впродовж робочого тижня. На день нашого візиту роботою було забезпечено лише приблизно 50% засуджених. Щорічно вони організують фестиваль спорту, музики та народних танців, у якому беруть участь співробітники персоналу.

12.6. За погану поведінку засудженим може бути призначене покарання у вигляді попередження, обмеження кількості передач, які можуть бути отримані, або у серйозних випадках і завжди у випадках застосування насилля - покарання у вигляді ізоляції на строк до 10 днів. На день нашого візиту (20 серпня 1996 року) покарання ізоляцією відбував 1 засуджений, а з початку року всього таких випадків було 6. В ізоляції засуджений займається із вчителем одну годину на день, виконує вправи на свіжому повітрі впродовж 1 години щодня, але не може мати побачень.

12.7. Хоча особа, що знаходиться в ізоляції, не може мати побачень, її право на 12 коротких побачень і 4 тривалих побачень на рік не обмежується. Короткі побачення тривалістю до 4 годин відбуваються у відкритих умовах; для тривалих побачень строком до 3 днів функціонує спеціальне приміщення. Кожному засудженому дозволяється раз на 3 місяця зателефонувати і мати телефонну розмову тривалістю 15 хвилин, усі листи, що відправляються з колонії, перевіряються. А з тих листів, що надходять до колонії, перевіряється лише невелика частина.

13. Колонія посиленого режиму No 20, Запорізька область

13.1. Ця колонія була збудована у 1928 році як колонія для неповнолітніх злочинців, але в період з 1930 по 1957 рік, коли сільськогосподарська земля була передана у власність місцевому колективу, вона функціонувала як сільськогосподарська колонія. З того часу виробнича діяльність зосереджена на виробництві сільськогосподарського обладнання.

13.2. На день нашого візиту (21 серпня 1996 року) в колонії утримувалося 2404 засуджених, включаючи 139, що були госпіталізовані в лікарню для психічно хворих, яка функціонує на території колонії. При такій кількості засуджених кожний з них має лише 1,5 кв.м жилої площі, але, незважаючи на переповненість, кожний в'язень має своє власне ліжко. Більшість осіб були уперше засуджені до позбавлення волі за вчинення тяжкого злочину. Тривалість покарання складає від 1 до 15 років позбавлення волі, але 1154 (48%) особи відбували покарання тривалістю від 5 до 10 років позбавлення волі.

13.3. Засуджені працюють змінами 6 днів на тиждень. Перша зміна працює з 7.00 до 12.00 та з 14.00 до 17.00, друга зміна працює з 16.30 до 00.30. Засуджені міняються змінами щотижня. З огляду на велику кількість засуджених роботи на повний день на кожного з них не вистачає, і тому приблизно 400 осіб працюють лише не повний робочий день.

13.4. Персонал колонії нараховує 285 осіб, включаючи 102 атестованих співробітника. Колонія має свою власну медичну частину, в якій працюють 5 лікарів загальної практики, 1 стоматолог, 1 зубний технік, 2 старші медсестри та 4 медсестри.

13.5. Головною метою візиту до цієї колонії було ознайомлення з психіатричною лікарнею, яка забезпечує лікування всіх психічно хворих пенітенціарної системи. Опис цієї лікарні наводиться у пунктах 6.17-6.21.

14. Слідчий ізолятор № 178, Дніпропетровська область

14.1. Ця установа була збудована у 1826 році як замок-в'язниця, а у 1898-1912 роках була суттєво перебудована в'язнями і вміщала 560 осіб. У радянський період, коли кількість ув'язнених зростає до 12 000, було побудовано декілька нових будівель. Нам повідомили, що під час Другої світової війни в цій установі утримувалося 20 000 військовополонених.

14.2. В день нашого візиту (22 серпня 1996 року) в установі утримувалося 3806 осіб, з яких 3319 були під слідством, 300 були транзитними в'язнями і 187 засуджених працювали на внутрішніх господарських роботах. Через цей ізолятор щорічно проходить приблизно 90 000 осіб. Всі жилі блоки, включаючи штрафний ізолятор, зв'язані між собою підземними тунелями, які підтримуються у чистому стані і добре відтиньковані.

14.3. Засуджені, що займаються внутрішніми господарськими роботами, живуть в окремому блоці і пересуваються по установі набагато вільніше, ніж будь-яка інша група в'язнів. Два жилих блоки використовуються виключно для підслідних, які вважаються небезпечними, та для інших ув'язнених, які вимагають суворого нагляду і контролю. До них відносяться колишні співробітники міліції, пенітенціарних установ та службовці. Ув'язнені у цих двох блоках розміщуються по 3 або 4 особи в одній камері.

14.4. Жилі приміщення для підслідних були дуже переповнені і не кожний ув'язнений мав окреме ліжко. В одній кімнаті, яка була розрахована на 8 осіб, знаходилося 42 ув'язнених, але було лише 34 ліжка. Це був не винятковий випадок. Один додатковий жилий блок будується, але закінчення робіт на ньому затримується у зв'язку з фінансовими труднощами.

14.5. Один жилий блок спеціально призначений для неповнолітніх (307 на день нашого візиту), які живуть у просторах, непереповнених і добре вентильованих кімнатах. Відповідно до загальної практики у кожній з кімнат живе один дорослий засуджений, який відповідає за підтримання порядку. Неповнолітні ув'язнені забезпечуються матеріалами для читання, а деякі з них мають можливість вчитися в рамках невеликої програми освіти. Тісний контакт з неповнолітніми ув'язненими підтримує жінка-психолог, яка надає їм підтримку та поради.

14.6. Медична частина установи була у чистому і добре підтриманому стані. Вона має спеціальні окремі приміщення для лікування ув'язнених, інфікованих ВІЛ, та тих, що страждають СНІДом або ТВ. На час нашого візиту в медичній частині знаходилося 8

осіб, інфікованих ВІЛ, і 5 хворих СНІДом. Цим хворим, а також хворим на ТВ забезпечується спеціальна медична дієта, а ті, хто почуває себе достатньо добре, мають можливість знаходитися на свіжому повітрі впродовж 4 годин щодня. Головний лікар медичної частини сказав нам, що у 1995 році 17 хворих померли, а двоє покінчили життя самогубством; до нашого візиту 7 ув'язнених померли з природних причин і жодного випадку самогубства не було.

14.7. Ув'язнені, яким призначене покарання, і засуджені до смертної кари знаходяться у спеціальному будинку, в якому 26 камер виділено для відбуття покарання, а 14 використовуються виключно для засуджених до смертної кари. Ця секція була чистіша, у кращому стані і з кращою вентиляцією, ніж в аналогічних ізоляторах більшості інших установ. На час нашого візиту там знаходилося 4 особи, що відбували покарання у вигляді ізоляції строком до 10 днів, і 16 засуджених до смертної кари.

14.8. Незважаючи на велику переповненість, ознак напруженості або ворожнечі між персоналом та ув'язненими не було. Установа підтримувалася у чистому стані, була добре доглянута, а ставлення до позбавлених волі, здається, було на належному рівні - декілька осіб відзначали добрі стосунки між персоналом та ув'язненими особами, а також доброзичливе ставлення начальника колонії та його старшого персоналу.

15. Колонія суворого режиму No 14, Одеська область

15.1. Ця установа площею приблизно 11 га була збудована у 1944 році як колонія суворого режиму. Вона використовувалася як колонія для неповнолітніх до 1952 року, коли була переведена на виконання її первинної ролі. Максимальна місткість складає 2000 осіб, а нормальна (за нормою 2 кв.м на одну особу) - 1700. На день нашого візиту в ній утримувалося 1762 дорослих чоловіки, включаючи 290 інфікованих ВІЛ, і які відповідно до існуючої практики були відокремлені від інших засуджених.

15.2. У складі персоналу установи - 48 атестованих співробітників, 10 пожежників і 152 вільнонаймані особи; 78 військовослужбовців внутрішніх військ охороняють установу по периметру, а 58 забезпечують внутрішній режим та контроль. У медичній частині колонії, що розрахована на 30 ліжок, працюють 6 лікарів (2 загальної практики, 1 психіатр, 1 нарколог, 1

стоматолог і 1 рентгенолог) та 10 медсестер; 4 засуджених використовуються на внутрішніх господарських роботах.

15.3. В межах периметра колонії є дві окремі зони - жила та виробнича. Цехи, що первинно використовувалися для виробництва сільськогосподарського обладнання, можуть забезпечити роботою до 2000 осіб. На час нашого візиту у виробничій зоні працювало (головним чином на виробництві та ремонті взуття та одягу) лише 143 засуджених, які заробляють приблизно 1 дол.США на день; ще 115 засуджених осіб були залучені до внутрішніх господарських робіт. У жилій зоні розташовані центральна пральня, банні приміщення і центральна їдальня на 500 місць. Засуджені розміщуються у 4 окремих блоках, один з яких призначений виключно для інфікованих ВІЛ, яких також зобов'язують користуватися окремою їдальнею.

15.4. У жилих блоках розміщуються великі спальні кімнати або гуртожитки, в кожній з яких знаходиться 25-70 осіб; кожен засуджений має ліжко та чисті спальні речі. Інфіковані ВІЛ утримуються в умовах переповнення - в одній кімнаті площею приблизно 72 кв.м утримується 40 осіб, які сплять на 20 подвійних койках, у кімнаті є одне вікно і одна неприкрита лампочка. В інших гуртожитках цього блоку - аналогічні умови. Ніякі обмеження на побачення до інфікованих ВІЛ не застосовуються, але їхні родичі перед тривалими побаченнями інформуються про те, що засуджений має ВІЛ.

15.5. Ми зустрічалися з декількома великими групами інфікованих ВІЛ, які скаржилися на те, що їм не надається ніякої інформації про їхній стан, ніяких порад про те, як уникнути захворювання і не приділяється ніякої уваги до інших захворювань. Вони скаржилися, що медичний персонал не бажає їх відвідувати, що стоматолог відмовляється їх лікувати. Стоматолог пізніше спростував це звинувачення, але підтвердив, що через брак захисного обладнання він сам наражається на ризик стати інфікованим ВІЛ.

15.6. Погані умови утримання пояснювалися значною мірою зростанням кількості засуджених, інфікованих ВІЛ, з 23 до 290 осіб за попередні 4 тижня. Несподіване прибуття з інших установ 180 засуджених за один тиждень було результатом рішення про відокремлення в'язнів, інфікованих ВІЛ, і про створення спеціальних приміщень для їхнього утримання в декількох установах. Начальник установи сподівається поліпшити умови їхнього утримання впродовж наступного місяця. Можливо деякі засуджені будуть пізніше переведені в інші установи з огляду на недавню зміну політики щодо відокремлення інфікованих ВІЛ.

15.7. Штрафний ізолятор, який очолює один атестований співробітник та один військовий охоронець, знаходиться у двоповерховому будинку у виробничій зоні і має 38 камер різного розміру, в яких можуть утримуватися 2, 3 або 4 засуджені особи. 28 камер використовуються для засуджених, покараних ізоляцією строком до 15 днів, а 10 камер використовуються для тих засуджених, які були відокремлені від інших на період до 6 місяців. На час нашого візиту покарання у вигляді ізоляції відбувала 21 особа, а 8 засуджених, які були відокремлені від інших на строк до 6 місяців, раніше вже тричі були покарані ізоляцією.

15.8. Ізолятор має свою власну душову кімнату площею приблизно 8 кв.м, яка обладнана трьома трубами, що стирчать над головою, без душових насадок. Підлога зроблена з бетону, плитка на стінах викладена не рівно і під час нашого візиту водонагрівач працював погано. Всім засудженим, що знаходяться у цьому ізоляторі, дозволяється приймати душ раз на 10 днів та робити вправи на свіжому повітрі впродовж однієї години щодня. Є 6 майданчиків для вправ, кожний із сталевих стін, з сіткою над головою та дверима-гратами. Площа кожного з 5 майданчиків складає приблизно 6,5 м x 1,25 м (8 кв.м), а одного - приблизно 6,5 м x 3,0 м (19,5 кв.м).

15.9. В камерах знаходяться два або більше коротких дерев'яних ліжка, відкритий унітаз та кран холодної води, в деяких камерах також є умивальник. Вікна в камерах - невеликі, мають внутрішні та зовнішні ґрати та зовнішні металеві жалюзі, які суттєво перешкоджають доступу денного світла та свіжого повітря. В усіх камерах є

електричне освітлення, але в одних з них воно не працювало, а в інших електропроводка була оголена, а до неприкритих лампочок засуджені могли легко дістатися. Умови утримання в цьому ізоляторі віддзеркалюють глибоке ігнорування необхідності повсякденного догляду за приміщеннями, а охоронець, здається, має лише приблизну уяву про свої обов'язки.

16. Колонія № 74 для жінок, Одеська область

16.1 Ми побували у цій установі з коротким візитом для того, щоб подивитися, в яких умовах утримуються засуджені, інфіковані ВІЛ. Нормальна місткість колонії складає 1 550 осіб, але на час нашого візиту в ній утримувалося 1 696 жінок та 57 дітей. Діти, як правило, залишаються у колонії з їхніми матерями до досягнення ними 3-х річного віку, після чого вони передаються на догляд родичам або у дитячі будинки, якщо матір не підлягає звільненню впродовж найближчих 12 місяців.

16.2 Усі засуджені проходять тестування на ВІЛ під час прийому в установу, а після цього - 1 раз на рік або на прохання. У квітні 1996 року позитивну реакцію на ВІЛ мали 9 жінок і, відповідно до вказівок Міністерства охорони здоров'я, вони були переведені в окреме приміщення і відокремлені від інших засуджених. З того часу було створене спеціальне автономне приміщення на 120 ліжок, а кількість інфікованих жінок зросла до 89. У цьому приміщенні розташовуються окрема медична частина, їдальня, банне приміщення, пральня та туалети, і інфіковані ВІЛ живуть окремо і ніяких контактів з іншими засудженими особами не мають. Хоча деякі кімнати були переповненими, всі вони добре прикрашені, відтиньковані, знаходяться у чистому і доглянутому стані.

16.3 Начальник колонії разом з лікарем цієї медичної частини домовилися про те, щоб спеціалісти відвідували колонію і надавали консультації та підтримку інфікованим жінкам, а також проводили роз'яснювальну роботу серед інших засуджених з питань, що стосуються ВІЛ/СНІД. Вони докладають великих зусиль для об'єднання інфікованих ВІЛ з іншими засудженими особами, але на сьогоднішній день ці зусилля залишаються безуспішними. Сьогодні дуже бракує належних інформаційних та освітніх матеріалів. Проте, вони обидва добре поінформовані про проблеми ВІЛ/СНІД, і на них можна покластися у вирішенні таких проблем доброзичливим та ефективним чином. Інфіковані жінки, з якими ми розмовляли, були у доброму настрої і добре доглянутими. Більшість з них не хотіли відокремлюватися від інших засуджених осіб, але вони високо оцінюють допомогу та підтримку, що їм надають лікар та персонал цього спеціального приміщення.

16.4 Ми побували у штрафному ізоляторі, який має 7 камер - 3 для ізоляції і 4 для відокремлення від інших засуджених на строк до 6 місяців. У кожній камері знаходиться 4 ліжка і, хоча максимальна місткість цього ізолятора складає 28 осіб, в ньому ніколи не знаходилися більше 12 жінок за один раз. На час нашого візиту там були 2 жінки в ізоляції та 3 відбували покарання відокремленням від інших засуджених. Як і вся колонія, штрафний ізолятор підтримується в чистому стані, просторий та світлий, а стосунки між персоналом та засудженими здається, підтримуються на високому рівні.

16.5 Начальник колонії пояснив, що в період з 1991 по 1993 рік ця колонія брала участь разом з 6-ма іншими колоніями Росії в експерименті, згідно з яким, за гарну поведінку засудженим дозволялася відпустка додому тривалістю 12 днів після відбуття 11 місяців призначеного покарання. За оцінками, експеримент був успішним, але його прийшлося припинити у зв'язку з відсутністю юридичної бази для його продовження. Аналогічні положення для засуджених жінок, неповнолітніх та засуджених чоловіків, що утримуються в колоніях загального режиму та колоніях-поселеннях, можливо будуть включені в нове пенітенціарне законодавство. Зараз 12-денна несупроводжувальна відпустка може бути дозволена тільки з надзвичайних обставин.

16.6 Ми були дуже вражені доброзичливою атмосферою, яка панувала в усій цій установі. Ми побували на майданчиках, де приблизно 1 000 жінок робили фізичні вправи, і ми не побачили жодного свідчення напруги або ворожнечі до персоналу або між засудженими. Жінки, яких ми зустрічали, були бадьорими та веселими, і вони розмовляли з персоналом дружньо, але з повагою. Ця установа, включаючи штрафний ізолятор була чистою, впорядкованою і справляла враження дуже добре доглянутої колонії.

17. Слідчий ізолятор No 192, Одеська область

17.1 Ця установа була збудована в 1894 році за радіальним проектом в межах існуючої по периметру стіни, довжина якої складає приблизно 1 км. Спочатку її називали "в'язниця-замок", а всі жилі та інші приміщення знаходилися в 4 крилах, які радіусами розходилися від центральної контрольної зони. Вона завжди функціонувала як слідчий ізолятор та перевалочна установа, і тому для задоволення зростаючих потреб у розміщенні позбавлених волі були збудовані додаткові будинки. На додаток до 4 радіальних крил, сьогодні вона має окремих жилий блок (No 5), медичну частину, центральну кухню та низку інших будівель.

17.2 Нормальна місткість з розрахунку 2,5 кв.м жилої площі на одну особу складає, як нам сказали, 2 100 осіб, але в день нашого візиту в ізоляторі знаходилася 2 331 особа. Серед ув'язнених були:

	Підслідні	Засуджені	Всього
Дорослі жінки	176	19	195
Неповнолітні жіночої статі	6	1	7
Неповнолітні чоловічої статі	81	24	105
Дорослі чоловіки			
Всього	1 567	357	1 924
	1 830	401	2 231

З 357 засуджених дорослих чоловіків 15 були засуджені до смертної кари і чекали на результати свого оскарження, 86 відбували покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років і використовувалися на внутрішніх господарських роботах, а інші 256 були транзитними або чекали переведення в інші колонії.

17.3 З 4 радіальних крил 1 використовується для розміщення засуджених та транзитних дорослих чоловіків, а 3 інших крила призначені для підслідних чоловіків. Всі дорослі чоловіки, інфіковані ВІЛ, розміщуються окремо у блоці No 2. Окремий блок (No 5), головним чином, призначений для жінок та неповнолітніх чоловічої статі. У цьому блоці раніше знаходився штрафний ізолятор, але з огляду на зростаючу кількість ув'язнених тримати камери для цієї цілі було не можливо і вони почали використовуватися для нормального утримання в'язнів. Незначні порушення внутрішнього розпорядку зараз караються попередженнями, припиненням передач, тощо, а серйозні передаються на розгляд у суд.

17.4 Блок No 5 має вигляд галереї з дерев'яними підлогами та сіткою, натягнутою між галереями на верхньому та середньому поверхах, як засіб застороги. У 19 камерах на верхньому поверсі розміщені неповнолітні чоловічої статі та декілька дорослих чоловіків, які раніше були цивільними службовцями, міліціонерами або військовослужбовцями. На другому поверсі розташовані 19 кімнат по 4 ліжка та 6 кімнат; найбільша з них вміщає 26 ліжок, а 3 меншого розміру - кожна по 10 ліжок. На першому поверсі розміщені 12 кімнат по 4 ліжка та 7 кімнат по 6 ліжок; крім того, тут є 3 кімнати на 10 ліжок і 1 на 26, причому, всім ув'язненим цього блоку дозволяється щоденно робити вправи на свіжому повітрі впродовж 2 годин.

17.5 Всі кімнати у цьому блоці за виключенням тих, що призначені для неповнолітніх та колишніх службовців, були переповненими, темними, з обмеженим доступом свіжого повітря. Весь блок мав дуже занепалий вигляд. Ми бачили 2 кімнати, в яких утримувалося 5 осіб, але було лише 4 ліжка, а в одній кімнаті було 12 ув'язнених і лише 10 ліжок. Жінка, яка відповідала за цей блок, була також стурбована поганими умовами, але вона мало що могла зробити для того, щоб поліпшити становище. У блоці серед персоналу було декілька чоловіків, і, здається, вони мають необмежений і нерідко одноособовий доступ у кімнати жінок. Хоча у нас не було підстав підозрювати чоловічий персонал у неналежній поведінці, нас стурбувало те, що за таких умов чоловічий персонал є дуже вразливим до можливих звинувачень з боку ув'язнених жінок і що гідність та прайвесі жінок належним чином не охороняються.

17.6 Засуджені до смертної кари розміщуються на першому поверсі блока No 4, де розташоване відділення з 11 камер, кожна на 2 ліжка, духова кімната, адвокатська кімната та камера зберігання. В день нашого візиту тут знаходилося 15 осіб, які чекали результатів оскарження у суді або відповіді на прохання про помилування від Президента. Один із засуджених, з яким ми розмовляли, знаходився там з серпня 1995 року. Він був засуджений до смертної кари у жовтні 1995 року, його оскарження у Верховному суді було відхилене у березні 1996 року, а у травні він звернувся із проханням про помилування до Президента. На час нашого візиту він не мав ніякої уяви про те, коли він може отримати відповідь або що трапиться, якщо йому буде

відмовлено у помилуванні. Перевірка журналу показала, що з початку року з цього відділення було забрано 10 засуджених. По жодному з цих осіб персонал ізолятора не знав ні рішення Президента, ні місця, куди були увезені засуджені.

17.7 Засуджені не мають ніяких контактів з іншими ув'язненими цього відділення, окрім тих, що знаходяться разом з ними у камері. Щоденні вправи на свіжому повітрі не дозволяються, і засудженим не дозволяється виходити з їхніх камер, за винятком, тільки прийняття душу раз на 10 днів або побачення. Як правило, побачення дозволяються, якщо суд конкретно не ухвалив іншого рішення; на час нашого візиту ніяких обмежень на побачення не було. Нам сказали, що нікому не дозволяється писати листи, але дозволяється отримувати одну передачу вагою 8 кг або 2 передачі вагою 4 кг раз на місяць. Камери - темні, погано вентилюються, а душова кімната брудна, не відтинькована і знаходиться у дуже занедбаному стані. Умови утримання у цьому відділенні необхідно негайно поліпшити.

ДОДАТОК D РЕЗЮМЕ РЕКОМЕНДАЦІЙ

Смертна кара

1. Розділ 4

Ми рекомендуємо:

- якнайскоріше запровадити мораторій на виконання смертних вироків відповідно до зобов'язання, яке було взяте під час вступу до Ради Європи;
- зняти таємність, що оточує правила, процедури та всі інші питання, які стосуються смертної кари та виконання смертних вироків;
- інформувати усіх осіб, засуджених до смертної кари, як усно так і письмово, про їхні права та обов'язки і про процедури, які мають виконуватися;
- таку ж саму інформацію надавати у письмовій формі найближчим родичам засуджених;
- розглядати оскарження смертних вироків і будь-які прохання до Президента про помилування так швидко, як це дозволяє ретельний розгляд усіх обставин;
- повідомляти засудженим, які мають бути страчені, та їхнім найближчим родичам дату, час та місце страти, забезпечувати можливості останнього побачення і повідомляти найближчих родичів про місце поховання;
- інформувати громадськість якнайменш один раз на рік про кількість смертних вироків, ухвалених судами, кількість оскаржень у суди та прохань до Президента про помилування (задоволених і відхилених), покарання, що було застосоване замість смертної кари, та кількість засуджених, які були страчені.

Організаційна структура

2. Пункт 5.7

Ми рекомендуємо скасувати існуючу систему нумерації кожної пенітенціарної установи та ідентифікувати кожну пенітенціарну установу більш описовим найменуванням, яке сприяло б посиленню її відношення до населеного пункту, у якому вона знаходиться. Найменування мають вибиратися спільно з представниками місцевих органів (див. Європейські в'язничні правила (ЄВП), правило 53).

3. Пункт 5.11

Ми рекомендуємо усунути військовий персонал з пенітенціарних установ, звільнити його від обов'язків ескортування в'язнів якнайшвидше, а його

сьогоднішні функції передати належним чином підготовленому персоналу пенітенціарної служби (див. ЄВП, правило 54).

4. Пункт 5.12

Ми рекомендуємо, щоб усі особи, які мають утримуватися під вартою з метою розслідування, які мають постати перед судом або відбувати покарання у вигляді позбавлення волі, утримувалися в установах, що знаходяться під адміністративним та оперативним контролем пенітенціарної служби (див. ЄВП, правила 51-63 і частина III Пояснювальної доповіді).

5.* Пункт 5.15

Ми рекомендуємо:

- припинити всі організаційні та оперативні зв'язки з військовими та міліцією і приділяти першочергову увагу необхідності створення пенітенціарної служби як автономної соціальної організації;
- Раді Європи скоординувати заходи для старших посадових осіб по вивченню організаційної і адміністративної структури великих в'язничних систем Західної Європи;
- вжити аналогічних заходів для того, щоб керівники обласних відділів або управлінь та начальники установ могли ознайомитися з регіональними структурами та невеликими в'язничними системами;
- припинити використання військових звань та військової уніформи співробітниками пенітенціарної служби;
- надати співробітникам пенітенціарної служби уніформу, яка відрізнялась би за стилем та кольором від уніформи військовослужбовців та міліції;
- скорегувати програми підготовки персоналу таким чином, щоб вони більш точно враховували характер та масштаби його соціальної роботи (див. ЄВП, правило 55).

6. Пункт 5.19

Ми рекомендуємо:

- створити, як тільки це дозволять ресурси, інспекційний орган, який має координуватися з центрального рівня, бути незалежним і мати у своєму розпорядженні обласні групи, що включають досвідчених працівників пенітенціарної системи, представників інших громадських організацій, включаючи неурядові організації;

- скасувати після створення незалежного інспекційного органу інспекційні функції прокурора;
- здійснювати повну інспекцію кожної установи якнайменш один раз на рік;
- подавати письмову доповідь про кожну інспекцію відповідному міністру;
- оприлюднювати доповіді про кожну інспекцію разом з відповіддю міністра, за винятком додатку, що містить конфіденційну інформацію;
- керівникові інспекційного органу раз у два роки надавати парламентові письмовий звіт про здійснену роботу та встановлені факти (див. ЄВП, правило 4 і пункт 4 Пояснювальної доповіді).

Медичне обслуговування

7.* Пункт 6.4

Ми рекомендуємо запропонувати іншим державам-членам Ради Європи подарувати українській пенітенціарній службі те медичне обладнання, яке їм вже не потрібне.

8.* Пункт 6.14

Ми рекомендуємо:

- переглянути політику обов'язкового тестування усіх в'язнів на ВІЛ у контексті поточної міжнародної політики у галузі тестування на ВІЛ;
- заохочувати медичний персонал установ робити більший наголос на етичному аспекті необхідності для пацієнтів давати свідому згоду до будь-якого медичного втручання;
- негайно вжити заходів для розробки плану дій по реалізації політики розміщення в'язнів, інфікованих ВІЛ, серед інших в'язнів;
- надавати в'язням, інфікованих ВІЛ, консультації після проведення аналізів;
- надавати більше інформації персоналу та в'язням про ВІЛ/СНІД і широко поширювати інформаційні і легкозрозумілі плакати та брошури;
- Раді Європи координувати надання експертних консультативних послуг з питань, пов'язаних із ВІЛ/СНІД в умовах позбавлення волі.

9. Пункт 6.15

Ми рекомендуємо, щоб співробітники медичної служби не носили уніформу і щоб вони ідентифікувалися їхніми професійними званнями, а не військовими або пенітенціарними рангами.

10. Пункт 6.16

Ми рекомендуємо:

- вжити негайних заходів для забезпечення того, щоб кожний хворий у медичній частині або лікарні та кожний в'язень у пенітенціарній установі мали окреме ліжко та постільні речі (див. ЄВП, правило 24);
- медичному персоналу забезпечити, щоб умови в медичних частинах були на високому рівні і слугували прикладом для інших частин установи;
- медичному персоналу регулярно перевіряти приміщення, де знаходяться в'язні, і використовувати свій професійний вплив для поліпшення загального стану чистоти та гігієни (див. ЄВП, правило 31);
- докладати зусиль для того, щоб персонал та в'язні зрозуміли: головне завдання в'язничного лікаря - це бути для кожного в'язня приватним лікарем, і що медичний персонал зобов'язаний робити все можливе для того, щоб в'язничне середовище не створювало загрози фізичному і психічному стану здоров'я хворих в'язнів (див. ЄВП, правило 30).

11. Пункт 6.18

Ми рекомендуємо, щоб умови медичного карантину і пов'язані з ним медичні процедури, які застосовуються до хворих, що можуть бути потенційно інфіковані гепатитом В або С, були переглянуті кваліфікованим спеціалістом.

12. Пункт 6.23

Ми рекомендуємо:

- щоб роль лікарні та її лікувальний режим були переглянуті групою лікарів-практиків на чолі з досвідченим судовим психіатром;
- щоб кожному пацієнту було забезпечене індивідуальне ліжко та постільні речі (див. пункт 4.13 вище і ЄВП, правило 24);
- щоб пацієнтам були створені можливості професійної, розважальної та лікувальної діяльності відповідно до їхніх фізичних і духовних потреб та здібностей (див. ЄВП, правило 32);
- докладати усіх зусиль для поліпшення умов утримання та створення більш медичного середовища;

- надати доступ пацієнтам до парку для прогулянок або іншої розважальної діяльності;
- щоб засуджені особи, що виконують внутрішні господарські роботи, не використовувалися для ескортування хворих або для надання допомоги під час прийому ліків або будь-якого іншого лікування (див, ЄВП, правило 34.1)

13. Пункт 6.25

Ми рекомендуємо поширити Афінську клятву серед усіх начальників установ та медичних і санітарних співробітників пенітенціарних установ.

14.* Пункт 6.27

Ми рекомендуємо:

- вжити заходів для того, щоб співробітники медичної служби, які працюють у пенітенціарних установах, мали можливість відвідувати інші в'язничні системи;
- щоб Рада Європи забезпечувала медичному персоналу можливість зустрічатися із своїми колегами з інших європейських в'язничних систем на конференціях та інших заходах (див. ЄВП, правило 55.3).

Добір та підготовка персоналу

15.* Пункт 7.13

Ми рекомендуємо:

- виключити з навчальних програм, призначених для підготовки співробітників пенітенціарної служби, навчання володінню зброєю, стрійову підготовку та інші виключно військові учбові елементи;
- приділяти більше уваги добору та професійній підготовці молодшого персоналу (див. ЄВП, правило 55);
- визначити в кожній установі співробітника, який відповідатиме за підготовку персоналу і організуватиме та контролюватиме ознайомчі курси та подальшу підготовку для всіх співробітників;
- надати установам достатню кількість примірників Європейських в'язничних правил, для того щоб з ними могли ознайомитися всі співробітники (див. ЄВП, правила 6.1 і 55.4);
- ознайомити в'язнів з Європейськими в'язничними правилами шляхом надання примірників Правил бібліотекам установ (див. ЄВП, правило 6.2);

- українській пенітенціарній службі провести дослідження систем добору, відбору та підготовки кадрів, які сьогодні використовуються в західноєвропейських в'язничних системах, з метою запровадження нових процедур і програм, що більш точніше враховують потреби пенітенціарної системи України, яка розвивається (див. ЄВП, правило 51);
- Раді Європи сприяти такому дослідженню шляхом надання відповідної інформації та експертної допомоги через Пенологічну раду;
- Раді Європи запропонувати державам-членам фінансувати учбові поїздки належним чином підготовлених представників українських учбових закладів;
- Раді Європи заохочувати інші держави-члени до надання можливостей і певної фінансової або матеріальної допомоги для того, щоб належним чином підготовлені керівники середньої ланки української пенітенціарної служби могли здійснювати візити і/або короткотермінові стажування у їхніх національних в'язничних системах;
- надати фінансову допомогу з метою збільшення кількості співробітників пенітенціарної служби, які володіють однією офіційною мовою Ради Європи.

Попереднє ув'язнення

16. Пункт 8.6

Ми рекомендуємо:

- надати кожній особі, яка утримується під вартою для проведення розслідування, право на вільне листування та побачення, якщо суд не ухвалить іншого рішення за обґрунтованим поданням органу, що здійснює розслідування (див. ЄВП, правила 43.1, 91 і 92);
- до докорінної зміни існуючої практики інформувати всіх осіб, що утримуються під вартою для проведення розслідування, про їхнє право запитувати дозвіл на листування та побачення і отримувати для цього допомогу. Причини відмови слідчим мають документуватися, а його рішення має оскаржуватися у прокурора. У випадку негативного рішення прокурора затримана особа повина мати право оскаржити його у суді (див. ЄВП, правило 41).

17. Пункт 8.7

Ми рекомендуємо:

- обмежити у законодавчому порядку обставини, за яких особа може утримуватися під вартою для цілей проведення розслідування або судового процесу;

- щоб жодна особа не могла бути взятою під варту інакше, як за рішенням суду;
- забезпечити право оскарження у суді рішення про взяття тієї чи іншої особи під варту або про подовження строків перебування під вартою з метою полегшення розслідування або проведення судового процесу.

Процедура розміщення

18.* Пункт 9.5

Ми рекомендуємо:

- віднести первинне розміщення в'язнів по установах до компетенції пенітенціарної служби, а не суду;
- пенітенціарній службі розробляти більш ефективну систему класифікації та розміщення в'язнів (див. ЄВП правила 11, 12, 13, 67 і 68);
- переглянути існуючі режими з точки зору рівнів охорони та контролю, необхідних для кожного окремого в'язня;
- розробити більш ефективну систему стимулів замість існуючої системи режимів;
- уповноважити співробітників пенітенціарної служби переводити в'язнів з однієї установи в іншу і з одного режиму в інший без звернення до суду;
- Раді Європи вжити заходів для того, щоб держави-члени, що мають досвід функціонування систем класифікації та розміщення в'язнів, забезпечили підготовку, консультативні послуги та допомогу тим співробітникам пенітенціарної служби, які плануватимуть, розроблятимуть і запроваджуватимуть таку систему.

В'язні

19. Пункт 10.9

Ми рекомендуємо:

- обстежити всі існуючі приміщення для позбавлених волі осіб з метою виявлення нормальних і максимальних можливостей кожної установи на основі існуючих критеріїв;
- для цілей перспективного планування розрахувати нормальні і максимальні можливості для забезпечення умов, які більш щільніше наближались би до умов, зазначених в Європейських в'язничних правилах, і які можуть бути реально досягнуті у доступному для огляду майбутньому.

20.* Пункт 10.14

Ми рекомендуємо:

- терміново розглянути можливості зменшення кількості позбавлених волі осіб в пенітенціарній системі у найближчій перспективі шляхом дострокового звільнення ретельно відібраних засуджених осіб, а у довгостроковій перспективі шляхом активного застосування санкцій та заходів, не пов'язаних із позбавленням волі;
- запровадити більш ефективну систему оцінки придатності в'язнів до дострокового звільнення, для того щоб збільшити кількість достроково звільнених без підвищення рівня ризику для суспільства;
- Раді Європи надати інформацію про різні системи оцінки, що використовуються іншими в'язничними системами, і таким чином допомогти українській пенітенціарній службі розробити більш ефективні процедури;
- розпочинати адміністративні процедури, які мають бути виконані для дострокового звільнення, достатньо завчасно для того, щоб позбавлена волі особа могла бути звільнена достроково, як тільки вона відбуде встановлену мінімальну частину покарання;
- повідомляти позбавленій волі особі рішення про дострокове звільнення не пізніше, ніж за 3 місяці з метою забезпечення достатнього часу для здійснення необхідних внутрішніх та інших процедур (див. ЄВП, правило 87);
- зумовлювати дату дострокового звільнення, яка повідомляється завчасно, гарною поведінкою і відкликати дозвіл на дострокове звільнення, якщо санкціонує орган має докази про інше;
- якщо місцевий адміністративний орган вирішує не рекомендувати дострокове звільнення, позбавлена волі особа має бути поінформована про причини і про те, що вона повинна зробити для отримання позитивного рішення;
- розпочинати процес розгляду питання про дострокове звільнення за 6 місяців до дати, на яку буде відбута мінімальна визначена частина покарання, і у разі негативного рішення повторювати цей розгляд через кожні 6 місяців;
- обмежити застосування позбавлення волі або у законодавчому порядку, або за рішенням суду тими випадками, які вимагають забезпечення безпеки суспільства і/або держави;
- застосовувати більш широку низку санкцій і заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, у тих випадках, коли позбавлення волі не є ні необхідним, ні виправданим;

- суддям при проголошенні вироків проявляти стриманість і забезпечувати таким чином, щоб тривалість покарання у вигляді позбавлення волі не перевищувала періоду, мінімально необхідного для досягнення шуканої мети.

Загальні зауваження та рекомендації

21.* Пункт 11.3

Ми рекомендуємо при вирішенні питання щодо придбання обладнання або послуг з'ясувати через Раду Європи, чи інші держави-члени раніше не оцінювали цей тип обладнання.

22. Пункт 11.7

Ми рекомендуємо:

- щоб усі в'язні, які відбувають покарання поміщенням у камеру штрафного ізолятора або ізоляцією, відвідувалися щоденно одним медичним співробітником, який має перевіряти, що умови утримання не зашкоджують здоров'ю в'язня, і щоб у разі необхідності медична допомога надавалася невідкладно (див.ЄВП, правила 30 і 38.3);

- переробити вікна у всіх камерах штрафних ізоляторів і збільшити рівень доступу денного світла та свіжого повітря (див.ЄВП, правило 16);

- щоб рівень природного або штучного освітлення дозволяв особі, що знаходиться у камері, читати (див.ЄВП, правило 16);

- щоб проблеми в електричному освітленні камер негайно ліквідовувалися;

- обладнати всі камери штрафних ізоляторів електричним пристроєм, який дає можливість вмикати тьмяне світло замість нормального рівня освітлення у разі необхідності нагляду вночі за особою (особами), що знаходиться в камері;

- щоб кожному в'язню, що відбуває покарання поміщенням у камеру штрафного ізолятора або ізоляцією, була надана можливість підтримувати себе та камеру в чистоті, були забезпечені нормальні спальні речі вночі і була надана можливість робити вправи на свіжому повітрі впродовж якнайменш однієї години кожного дня (див. ЄВП, правила 17, 24 і 86).

23. Пункт 11.8

Ми рекомендуємо не ізолювати жодного в'язня від інших ув'язнених осіб на одноразовий строк більше одного місяця як захід покарання у штрафному ізоляторі.

24. Пункт 11.11

Ми рекомендуємо не поміщати засуджених до смертної кари у спеціальні приміщення із додатковими обмеженнями, а навпаки надати їм такий режим, яким користуються інші засуджені до тривалих строків позбавлення волі.

25. Пункт 11.12

Ми рекомендуємо:

- забезпечити, щоб їх щоденно відвідував медичний співробітник, який має перевіряти, що умови утримання не зашкоджують фізичному або психічному стану здоров'я в'язня, і щоб у разі необхідності їм негайно надавалася необхідна медична допомога (див. ЄВП, правила 30 і 38.3);
- забезпечити, щоб вікна у камерах були перероблені і збільшували доступ денного світла та свіжого повітря (див. ЄВП, правило 16);
- забезпечити, щоб рівень природного та штучного освітлення був достатнім для того, щоб особи, що знаходяться у камері, могли читати (див. ЄВП, правило 16);
- забезпечити, щоб камери були оснащені електричними пристроями, що дозволяють вмикати тьмянний рівень освітлення замість нормального у разі необхідності нагляду вночі за особою (особами), що знаходяться у камері;
- забезпечити, щоб засуджені до смертної кари не носили спеціального одягу;
- припинити практику надівання наручників на всіх засуджених до смертної кари до того, як у камеру увійде співробітник персоналу, або коли в'язні виходять із камери;
- забезпечити, щоб засуджені до смертної кари користувалися таким самим правом листування, телефонних розмов, побачень та отримання передач, як і будь-які інші засуджені до тривалих строків позбавлення волі;
- забезпечити, щоб усі засуджені до смертної кари мали право якнайменш на 1 годину перебування на свіжому повітрі кожного дня і мали можливість спілкуватися з іншими засудженими особами (див. ЄВП, правило 86).

26. Пункт 11.13

Ми рекомендуємо:

- забезпечити в'язням миючі засоби для того, щоб вони могли підтримувати свої туалети у чистому стані та належних санітарних умовах;
- забезпечувати в'язнів туалетним папіром (див. ЄВП, правила 17-19);

- приділити першочергової уваги як тільки це дозволять фінансові ресурси ремонту пральних та банних приміщень.

27. Пункт 11.14

Ми рекомендуємо вжити заходів для забезпечення більшої площі, на якій ув'язнені особи могли б щоденно робити вправи на свіжому повітрі якнайменш впродовж 1 години (див.ЄВП, правило 86).

28. Пункт 11.15

Ми рекомендуємо:

- забезпечити, щоб тривалість карантину або ознайомчого періоду для нових ув'язнених була не довшою, ніж необхідно для поінформування про правила і розпорядок установи і для того, щоб персонал міг пізнати їх достатньо добре для прийняття відповідних рішень про їхнє майбутнє виправлення;
- забезпечити, щоб всім новим ув'язненим видавався довідник, в якому роз'яснюються їхні права і обов'язки, правила і розпорядок установи (див. ЄВП, правило 41).

29. Пункт 11.16

Ми рекомендуємо:

- приділяти першочергової уваги забезпеченню роботи і професійної підготовки, для того щоб всі позбавлені волі особи займалися доходною роботою у часи вільні від навчання, відпочинку або спорту (див. ЄВП, правила 71 і 72);
- докладати зусиль для встановлення співробітництва між державними відомствами, місцевими владами і комерційними фірмами у справі забезпечення в'язнів роботою;
- розглянути можливість запровадження податкових пільг для приватних комерційних фірм з метою залучення інвестицій у в'язничне виробництво (див. ЄВП, правила 71-76).

30. Пункт 11.17

Ми рекомендуємо:

- розробити в усіх колоніях всебічні програми організованих ігор та спортивних заходів;

- переобладнати цехи та інші будівлі, що не використовуються, в спортивні зали та центри діяльності (див. ЄВП, правила 83-85).

31. Пункт 11.18

Ми рекомендуємо докладати зусиль для забезпечення необхідних умов і добору належним чином підготовлених добровольців, для того щоб в'язні могли брати участь в освітницькій діяльності навчального, професійно-технічного або розважального характеру (див. ЄВП, правила 71.5 і 77-81).

32. Пункт 11.19

Ми рекомендуємо припинити практику розміщення одного дорослого в кожному приміщенні, де знаходяться неповнолітні (див. ЄВП, правила 11.4 і 34).

33. Пункт 11.20

Ми рекомендуємо:

- надати всім засудженим право на якнайменш одне побачення тривалістю 2-4 години на місяць (див. ЄВП, правила 43.1 і 65с, розділ, присвячений контактам із зовнішнім світом, та вступ до частини IV Пояснювальної доповіді);
- застосовувати заборону або обмеження побачень виключно як один із заходів покарання за порушення правил побачень;
- забезпечити приміщення для того, щоб більше засуджених могли проводити короткі побачення із членами їхньої родини у відкритих умовах;
- дозволити матерям і батькам (одиначкам), що утримуються в слідчих ізоляторах, підтримувати контакти з їхніми дітьми шляхом листування або побачення, якщо суд чітко не заборонив такі контакти в інтересах відповідних дітей;
- дозволити засудженим батькам малих дітей мати короткі побачення з ними у відкритих умовах.

34. Пункт 11.22

Ми рекомендуємо припинити практику сплати витрат за використання приміщень для тривалих побачень, як тільки це дозволять фінансові ресурси (див. ЄВП, правила 43.1 і 65с, розділ про контакти із зовнішнім світом і вступ до частини IV Пояснювальної доповіді).

35.* Пункт 11.23

Ми рекомендуємо:

- приділяти першочергову увагу розробці програм підготовки засуджених до їхнього повернення у суспільство;
- передбачити у програмах підготовки до звільнення можливість надання засудженим відпусток до дому (див. ЄВП, правила 70, 87, 88 і 89, а також відповідні пункти Пояснювальної доповіді).

36. Пункт 11.25

Ми рекомендуємо:

- не покладати на жодного в'язня відповідальність за поведінку інших в'язнів або за підтримання дисципліни та контролю (див. ЄВП, правило 34).

37.* Пункт 11.27

Ми рекомендуємо:

- створити в кожній області невелику групу досвідчених співробітників в'язниць для проведення огляду оперативних завдань та необхідного штатного розкладу в кожній установі;
- приділяти особливу увагу добору у склад персоналу жінок;
- як тільки це дозволять фінансові ресурси, здійснити добір і відповідну підготовку додаткового персоналу для забезпечення ефективного і безпечного функціонування кожного слідчого ізолятора і кожної колонії.

38.* Пункт 11.28

Ми рекомендуємо:

- Раді Європи надати інформацію і керівні принципи з питань встановлення і підтримання стосунків із засобами масової інформації;
- запрошувати представників пенітенціарної служби до участі у відповідних семінарах, робочих групах і конференціях.

Д.Л.